

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Тетяна ПАНТЮК

Микола ПАНТЮК

Леся ПЕРХУН

Практикум з ігрової діяльності

Навчально-методичний посібник

Дрогобич, 2022

УДК 378.8(072)

П 16

Рекомендовано до друку вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 8 від 23 червня 2022р.)

Рецензенти:

Невмержицька О.В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Смерчак Л.І. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Відповідальний за випуск:

Івах С.М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Пантюк Т., Пантюк М., Перхун Л.

П 16

ПРАКТИКУМ З ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ : Навчально-методичний посібник. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2022. 134 с.

Навчально-методичний посібник укладено відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Практикум з ігрової діяльності» (укладач Пантюк Т.І.). У посібнику розкрито сутність гри та ігрової діяльності у дошкільному віці; окреслено наукові теорії і сучасні дослідження гри; презентовано структуру ігрової діяльності дітей дошкільного віку та етапи її розвитку; обґрунтовано програмові вимоги до організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку; предметно-ігрове середовище у різних вікових групах закладу дошкільної освіти тощо.

Посібник буде корисним для здобувачів вищої освіти, практикуючих педагогів закладів дошкільної освіти, батьків, а також усіх, кого цікавлять проблеми організації освітнього процесу для дітей дошкільного віку.

© Пантюк Т., Пантюк М., Перхун Л.,

© Редакційно-видавничий відділ

ДДПУ імені Івана Франка

З М І С Т

ВСТУП	4
Сутність гри та ігрової діяльності у дошкільному віці. Наукові теорії та сучасні дослідження гри.....	7
Структура ігрової діяльності дітей дошкільного віку та етапи її розвитку..	20
Програмові вимоги до організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку.....	28
Предметно-ігрове середовище в різних вікових групах закладу дошкільної освіти.....	36
Іграшка як основний засіб гри. Виховна й освітня цінність іграшки. Засоби для організації ігор.....	42
Народні, творчі, рухливі, дидактичні та інші ігри в ЗДО, їх види та значення.....	51
Організація ігрових квестів в роботі з дітьми дошкільного віку.....	73
Педагогічний супровід ігор дітей з особливими освітніми потребами.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
Додатки	94

ВСТУП

Виявляючи цікавість до світу дорослих, але не маючи можливості увійти до нього, дошкільник моделює цей світ у грі. Ця діяльність є соціальною за своїм походженням і змістом, вона виникає в ході ускладнення досвіду людства, його виробничих та культурних взаємин і відображає суспільні зміни. Сюжет та ролі в грі діти запозичують у суспільстві.

Гра – провідна діяльність дошкільнят, в якій вони виконують ролі дорослих, відтворюючи в уявних ситуаціях їхні життя, працю та стосунки.

Завдання і зміст ігрової діяльності визначаються Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, чинними програмами розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Українське дошкілля», «Впевнений старт».

Цей навчально-методичний посібник спрямований на реалізацію основних принципів нормативних документів засобами ігрової діяльності. Він має на меті сприяти збалансованому розвитку дитини, формуванню елементарних форм її життєвої компетентності, реалізацію власного природного потенціалу, індивідуалізацію особистісного становлення.

Отже, мета пропонованого навчально-методичного посібника – створити цілісну методичну систему організації ігрової діяльності, розкрити для творчих педагогів додаткові можливості щодо забезпечення майстерності проведення гри.

Посібник складається з восьми розділів та тринадцяти додатків.

Перший розділ – «Сутність гри та ігрової діяльності у дошкільному віці. Наукові теорії та сучасні дослідження гри».

В ньому розкрито сутність гри, принципи і наукові підходи в теоретико-методологічному забезпеченні теорії ігрової діяльності, завдання та функції гри, зміст, завдання та сутність ігрової діяльності у закладі дошкільної освіти, походження гри, її психолого-педагогічні дослідження.

У розділі «Структура ігрової діяльності дітей дошкільного віку та етапи її розвитку» головну увагу приділено характеристиці структурних компонентів ігрової діяльності, впливу середовища на гру, критеріям класифікації ігор дітей, теорії ігрової діяльності дітей у її прикладному педагогічному значенні.

У третьому розділі – «Програмові вимоги до організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку» – йдеться про науковий потенціал в Україні щодо створення освітніх програм для закладів дошкільної освіти, де означено проблему ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Розглянуто мету і завдання роботи закладів дошкільної освіти у чинних програмах, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, проаналізовано нормативно-правові документи, що розкривають особливості організації ігрової діяльності дітей у різних вікових групах в умовах ЗДО.

У розділі «Предметно-ігрове середовище в різних вікових групах закладу дошкільної освіти» розглядаються загальна характеристика та зміст предметно-ігрового середовища, роль, значення дидактичних і розвивальних матеріалів, вікова специфіка предметно-ігрового середовища, характеристика середовища екологічного розвитку, фізичне розвивальне середовище, специфіка інклюзивного освітнього простору сучасного ЗДО.

Розділ «Іграшка як основний засіб гри. Виховна й освітня цінність іграшки. Засоби для організації ігор в ЗДО» презентує історію виникнення іграшки, сучасну класифікацію іграшок,

вимоги до них, акцентує увагу на українській народній іграшці, оригінальності іграшок різних народів світу, засобах для гри в ЗДО та вимогах до них.

У шостому розділі – «Народні, творчі, рухливі, дидактичні та інші ігри в ЗДО, їх види та значення» – показано автентичність народних ігор, їх види, функції, виховне, розвивальне та освітнє значення, вікові й індивідуальні особливості застосування рухливих ігор в ЗДО, особливості, структуру, функції дидактичної гри, її виховне і розвивальне значення, врахування вікових та індивідуальних особливостей дошкільників у процесі організації дидактичних ігор, підготовку дитини до школи засобом дидактичних ігор.

Розділ «Організація ігрових квестів в роботі з дітьми дошкільного віку» присвячений аналізу поняття «квест», вимогам та структурі, типології ігрових квестів (лінійний, штурмовий, комбінований), особливостям створення квестових маршрутів для дітей різного віку, методиці проведення ігрових квестів з дітьми різних вікових груп.

У восьмому розділі – «Педагогічний супровід ігор дітей з особливими освітніми потребами» – обґрунтовано поняття «інклюзія», інклюзивне освітнє середовище ЗДО, визначено психокорекційний потенціал гри та ігрової діяльності, особливості роботи вихователя в інклюзивних групах, вимоги до організації ігрової діяльності дітей з особливими освітніми потребами, особливості організації ігрового середовища в інклюзивних групах, вимоги до особистості педагога.

1. СУТНІСТЬ ГРИ ТА ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ. НАУКОВІ ТЕОРІЇ ТА СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРИ

Сутність гри як основного виду діяльності дитини-дошкільника.

Принципи та наукові підходи в теоретико-методологічному забезпеченні теорії ігрової діяльності.

Завдання та функції гри.

Зміст, завдання та сутність ігрової діяльності у закладі дошкільної освіти.

Походження гри. Соціальна природа гри. Гра як діяльність.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження гри.

Гра – один із основних видів людської діяльності поруч із навчанням і працею. Вона має тривалу багатовікову історію і супроводжує людину протягом усього життя. Елементи гри та ігрової діяльності присутні в житті людини на будь-якому етапі – з раннього дитинства і до смерті. Гра дуже тісно пов'язана з розвитком особистості і саме в період її особливо інтенсивного розвитку – в дитинстві – набуває особливого, найціннішого значення. У дошкільні роки життя дитини гра є тим видом діяльності особистості, в якому формується її особистість. Гра – перша діяльність дитини, саме їй належить особливо значна роль у розвитку особистості, формуванні її властивостей і збагачення її життєвого сенсу: «Провідний вид діяльності дітей дошкільного віку – гра, у процесі якої розвиваються духовні й фізичні сили дитини, її емоційна та пізнавальна сфери тощо. Крім того, гра це своєрідний, властивий дошкільному вікові засіб засвоєння колективного досвіду. В грі формуються всі сторони особистості дитини, відбуваються значні зміни у її психіці, що сприяють переходу до нової, вищої, стадії розвитку. Цим пояснюються величезні виховні можливості гри, які багато в чому залежать від професійної майстерності педагога» [48, 10].

Гра – це феномен людського життя, що властивий усій живій природі, а не тільки людині. Як показують дослідження, всі вищі тварини використовують гру як спосіб спілкування, проведення часу і навчання. У людському житті гра досягла точки найбільшого розвитку. Людина грає практично все своє життя.

Сутність гри полягає у тому, що вона не є звичайним відображенням реального життя, а умовністю, образністю, стилізацією, що специфічно входить у реальне життя і відображає його. Специфічність її також у тому, що це є добровільним проявом людської діяльності, бо гра не може бути нав'язана фізично чи морально. Цілі, які ставить гра, лежать поза безпосередніми матеріальними інтересами людини.

Гра завжди захоплювала людей: «Весь світ – театр, а люди в ньому – актори» – говорив В. Шекспір. Сьогоднішній світ насичений грою ще більше, ніж раніше. Ігри, квести, конкурси, розіграші, лотереї заповнили програми телебачення та різноманітних ЗМІ.

У широкому розумінні слова гра охоплює людську діяльність у всіх її проявах. З цих позицій людина «грає» соціальні ролі чоловіка і батька, дитини і няні, начальника і підлеглого. У різних ситуаціях людина виконує різні соціальні ролі, при чому одночасно вони можуть бути статусні, поведінкові, демонстраційні, характерні, ситуативні тощо.

Загальновідомо, що ігри важливі для всього життя дитини, особливо для її розвитку, адже навчають її координації, дорослих ролей, соціальної взаємодії, базових навичок урегулювання конфліктів, подолання проблем тощо. Однак багато людей вважають, що ігри корисні виключно для дітей.

Ігри мають надзвичайно позитивний вплив на здоров'я у всіх його виявах позаяк, багато із них включають фізичні вправи, корисні для організму. Такі ігри знімають стрес, і розширюють значний спектр чудових оптимістичних почуттів, які не тільки роблять гру забавою, але і знімають напругу у тілі й душі.

Ігри добре впливають на мозок, створюючи стан так званої гіперкреативності (або підвищеного творчого потенціалу), та буквально змінює погляд людини на світ. Ігри об'єднують розум і тіло, за їх допомогою стирається межа між фізичними та розумовими відчуттями.

Ігри допомагають створювати і продуктивно підтримувати соціальні зв'язки. Є підстави вважати, що найбільш ранні соціальні зв'язки у людей розвиваються передовсім засобом ігор. Ігри є міцною основою для соціальної взаємодії і широкої комунікації.

Дитячі ігри не втратили головні притаманні їм цінності – свободу, добро, радість, емпатійність, безкорисливість, встановлення комфортної взаємодії з іншими тощо.

Гра не тільки реалізує потребу дитини у відпочинку і розрядці, але є і тренуванням перед серйозною справою, може бути вправою для вироблення вміння опанувати себе. Гра задовольняє потребу дитини діяти, або здійснювати задумане, реалізує прагнення лідерства тощо. Дитяча гра може стати компенсацією шкідливих спонукань, важливим заповненням монотонної діяльності.

Ігрова діяльність має глибоке історичне коріння, вона багатогранна: навчає, розвиває, виховує, соціалізує, розважає і дає відпочинок. Але історично одне з перших її завдань – освіта у широкому сенсі цього слова. Гра практично з перших моментів виникнення виступає формою навчання, первинною школою відтворення реальних практичних ситуацій з метою їх освоєння, оволодіння життєвим досвідом, практикою різних видів діяльності тощо. Різноманітні ігри використовуються у дошкільній освіті задля вироблення необхідних людських рис, якостей, навичок і звичок, розвитку здібностей [12, 24].

Педагогічна гра, якою вона є у закладі дошкільної освіти, має суттєву ознаку: чітко поставлену мету і очікування відповідного педагогічного результату, які можуть бути обґрунтовані, виділені в безпосередньому чи опосередкованому вигляді й характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю.

До ігрових педагогічних технологій педагоги починають звертатися у період виховання і навчання дошкільнят. Програма ігрової діяльності дошкільника конструюється з набору розвивальних ігор, які при всьому своєму різноманітті виходять із загальної ідеї зв'язку будівельно-трудових і технічних ігор з інтелектом дитини і мають характерні риси.

Отже, на відміну від ігор взагалі, «педагогічна гра» має суттєву ознаку – «чітко поставлені цілі і відповідний педагогічний результат, які можуть бути обґрунтовані, виділені в явному чи непрямому вигляді й характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю» (Г. Селевко).

Як педагогічне явище, гру одним з перших класифікував Ф. Фребель, теорія гри була основою його педагогічної теорії. Помітивши дидактичність гри, він довів, що вона здатна розв'язувати завдання навчання дитини, давати дошкільнику уявлення про форму, колір, величину, допомагати оволодівати культурою руху, давати розуміння, що за допомогою гри розв'язуються практично всі педагогічні завдання [59, 49].

У дошкільному віці дитина досягає відносно високого рівня розумового та фізичного розвитку. Контакти з дорослими та однолітками у родинному колі і в закладі дошкільної освіти стають складнішими, а обов'язки, які дитина починає виконувати в цих середовищах, дедалі більшими й відповідальнішими. Ці чинники активізують розвиток дошкільника, створюючи йому можливість здобуття цінного життєвого досвіду.

На перший план виходить особлива роль ігрової діяльності в закладі дошкільної освіти. Тут системно і логічно організуються заходи, що сприяють всебічному розвитку дитини, вихованню та елементарній освіті. Це важливо для організації ігор та ігрової діяльності, а також вправ, що гармонізують і стимулюють фізичний розвиток дошкільника.

Рухливість дошкільника і відносно високий ступінь рухових навичок зумовлюють, поруч з прогресом у розумовому розвитку, значне ускладнення ігрової діяльності. Діти все ще охоче займаються вільним маніпулюванням різними предметами, проте з часом цей процес стає все усвідомленішим і пізнавальнішим. Улюбленими видами діяльності дошкільників є прослуховування простих за композицією та змістом оповідань і казок, перегляд малюнків і власне малювання, конструювання, рольові ігри, рухові вправи та ігри тощо.

У дошкільному віці гра відіграє домінуючу роль у житті дитини: включає і ті елементи діяльності, які набудуть у старшому віці характеру навчання та праці. Наприкінці дошкільного періоду навчання і трудова діяльність поступово починають виокремлюватися у певні види діяльності.

Роль гри в дошкільному віці дитини надзвичайно важлива, оскільки:

- гра є важливим фактором, що впливає на фізичний розвиток дитини, передовсім на розвиток скелета та м'язів, розвиток дрібної моторики дошкільника;
- через гру дитина пізнає світ, у якому живе, вчиться розуміти, бачити різницю між реальністю і уявою та фантазією;
- гра є фактором, який формує здібності та навички дитини, наприклад, спритність рук, координацію рук і очей та інші; вміння розрізняти і розпізнавати форми, кольори, розміри предметів, тип матеріалу, з якого вони виготовлені, тощо;
- гра розвиває розуміння та усвідомлення причиново-наслідкових зв'язків у дитини;
- ігрова діяльність завжди має емоційне забарвлення, супроводжується відчуттям задоволення, радості від досягнутого результату, відчуттям емоційного комфорту;
- завдяки грі дитина вчиться жити і взаємодіяти з іншими дітьми, підпорядковується правилам і нормам, що діють у групі, розвиває свої соціальні почуття.

Ігрова діяльність та дитячі розваги також є одним із чинників морального виховання, оскільки саме у грі дитина засвоює поняття моральних категорій добра, любові, справедливості, співчуття, справедливості, толерантності, співпереживання, гідності тощо. Засобом ігрової діяльності ці цінності засвоюються легко, природно і стають особистісними надбаннями дитини.

Засобом гри можна не лише розширити і збільшити обсяг знань дитини про світ, навколишнє середовище та відносини, що панують у ньому, а й дати поняття про взаємовідносини дитини та дорослих, ставлення до неї батьків та інших дітей, рівень розвитку дошкільника, його уподобання та здібності.

Вихователь може впливати на спрямування, зміст і тему гри дитини насамперед шляхом підбору відповідного змісту, засобів, іграшок і допоміжних засобів. Діти дошкільного віку повинні мати велику різноманітність іграшок та засобів для ігрової діяльності, які дають змогу організовувати і проводити чимало різноманітних ігор, вони також збагачують фантазію і творчість дитини, є розвивального характеру, сприяють соціалізації дошкільника.

Наприкінці дошкільного періоду в дитячих іграх меншу роль відіграють суто ігрові мотиви, натомість домінують види – навчання та праця. Дитина старшого дошкільного віку починає прагнути до здобуття знань і навичок, намагається виконувати свої завдання точно, бездоганно і сумлінно.

Основна роль ігор у розвитку дитини дошкільного віку полягає у тому, що вони розвивають її духовну сферу, пізнання, мислення, пам'ять, увагу, уяву, уявлення, мову, мислення. Вона легше і швидше запам'ятовує і зберігає у пам'яті добутий у грі досвід. У грі формуються механізми, що керують поведінкою дитини, формуються відповідні стереотипи взаємодії з різними людьми, дошкільник усвідомлює наявність певних правил у людському житті.

У грі дитина також вчиться оцінювати стосунки, усвідомлювати, які форми співіснування з іншими людьми є найкращими і чому. Дитяча гра – це форма діяльності, яка збагачує мотиви дитини новим, соціальним, специфічним для людини змістом: «Людина не є цілком людиною, якщо вона не грає» (Шиллер), і ми повинні пам'ятати про це.

Під час гри та ігрової діяльності відбувається низка надзвичайно важливих для дітей процесів:

- 1) вони вчаться долати проблеми та труднощі, які зустрічаються.
- 2) дізнаються про свої можливості та обмеження, усвідомлюють існування певних рамок співжиття.
- 2) розвивають уяву, фантазію та вчаться бути творчими і креативними.
- 3) граючи різні ролі, дошкільники розвивають емоційний інтелект і навчаються нелегкого мистецтва емпатії.
- 4) дізнаються про соціальні норми та прийняті в суспільстві моделі поведінки.
- 5) завдяки грі та ігровій діяльності долають негативні емоції та вчаться висловлювати власні почуття.
- 6) контакт з іншими дітьми готує дошкільника до групової та колективної роботи.
- 7) у грі розвиваються рухові навички дошкільника, і діти можуть задовольнити свою природну потребу в русі.

У людському житті ігрова діяльність присутня протягом усього часу життя людини і виконує різноманітні **функції**, зокрема такі:

- *розвивальну*, яка передбачає удосконалення усіх систем організму дитини: фізичних, фізіологічних, психічних, моральних, духовних тощо. Розвиток дитини у рамках ігрової діяльності відбувається гармонійно, природно, невимушено і особливо результативно й широко;

- *розважальну*, що має на меті отримати задоволення від ігрової діяльності, розважити дитину, принести задоволення, спонукати до творчості і креативності, надихнути, розбудити інтерес до діяльності, пізнання, перевтілення тощо;

- *освітня* функція гри ставить завданням навчання дитини засобом ігрової діяльності, розвиток її мислення та усіх психічних процесів, без чого майбутнє системне навчання дошкільника буде неможливим, Саме у грі дитина пізнає світ, людину, природу, отримує елементарні математичні, природничі, комунікативні, народознавчі, мистецькі знання та уявлення тощо;

- *комунікативну*, сутність якої полягає у розвитку навичок спілкування, взаємодії, побудови діалогу та полілогу, розвитку умінь відкритої комунікації, толерантності, формування умінь конструктивно врегулювати конфлікти, освоєння і діалектики спілкування;

- *самореалізацій*, що уможливорює розширення життєвого поля для дошкільника в грі як полігоні людської практики, де розвиваються вміння реалізувати мрії, прагнення, бажання, схильності і таланти;

- *терапевтичну*: подолання різних труднощів, що виникають в інших видах життєдіяльності;

- *діагностична* функція гри також має важливе значення у процесі ігрової діяльності, оскільки дає широке поле для вихователя пізнати дитину у її безпосередній діяльності, творчості, спілкуванні, перевтіленні; виявити відхилення від нормативної поведінки, реалізувати завдання самопізнання у процесі гри та ігрової діяльності;

- функція *корекції* забезпечує можливість внесення сутнісних позитивних змін в структуру діяльності, творчості, спілкування дошкільника;

- *міжнаціональної комунікації* в умовах сьогодення набуває особливого звучання, оскільки глобальні процеси міграції визначають потребу нових підходів до організації ігрової діяльності в закладі

дошкільної освіти та передбачають засвоєння і привласнення певних цінностей, які є значимими для всіх людей;

- функція *соціалізації* створює умови для включення дошкільника до системи суспільних відносин, розширення кола спілкування дитини від родини та сім'ї до педагогів, вихователів, психологів, ровесників, громадськості і пересічних громадян. Соціалізація є одним із особливо важливих показників зрілості дитини на різних етапах життя. Дитина без відповідного спілкування та соціалізації не може бути готовою до життя у суспільстві і важко реалізує вектор власного життєвого шляху;

- *лікувальну*, оскільки в тематичних іграх відбувається своєрідна розрядка недружніх стосунків між старшими і молодшими, братами і сестрами, між дорослими і дітьми; граючи, дитина звільняється від напруженості, викликані обмеженнями, які вносить навколишнє середовище; у грі дитина позбавляється страхів; в іграх діти задовольняють свої потреби та бажання, які інакше не можуть задовольнити, тим самим зменшуючи свою фрустраційну напругу, послаблюючи та розвантажуючи емоційні конфлікти.

Гра слугує засобом розвитку особистості з таких причин [12, 184]:

1. Вихід енергії та психологічне розвантаження дитини. Гра знімає ту жорстку напругу, в якій іноді перебуває дитина у своєму реальному житті, а гра та ігрова діяльність змінює її добровільною і радісною мобілізацією духовних та фізичних сил.

2. Розвиток уяви і фантазії дитини, оскільки це необхідне для створення нових уявлень, ситуацій, правил гри, ставлень тощо.

3. Порядок: система правил у грі абсолютна і незаперечна. Неможливо порушувати правила і бути в грі. Прилучення дитини до порядку є цінною властивістю людини у нестабільному, непередбачуваному світі.

4. Гра створює гармонію, формує прагнення до досконалості, збалансованості навколишнього світу. Гра має тенденцію прагнути до прекрасного. Хоча в грі існує елемент невизначеності, суперечності у грі мають тенденцію до врегулювання.

5. Захопленість: у грі немає часткової вигоди. Вона інтенсивно залучає до ігрової діяльності всю людину, активізує її здібності.

6. Можливість створити і згуртувати колектив. Привабливість гри настільки велика, а ігровий контакт дітей настільки глибокий, що ігрова

співдружність має здатність зберігатися і після закінчення гри, поза її межами.

7. Поняття про честь. Для дитячої гри не суттєво, хто саме перемаже, але важливо, щоб перемога була здобута за всіма правилами і щоб у грі були виявлені творчість, розум, чесність і шляхетність.

8. Фізичне вдосконалення: оскільки в активних своїх формах гра передбачає фізичне навантаження, вияв спритності і згуртованості.

9. Можливість проявити або вдосконалити творчі навички у створенні необхідної ігрової атрибутики, іграшок, ігрових засобів.

10. Можливість розвинути розумові здібності, оскільки необхідно вибудувати гру у сенсі змісту, форми, засобів і прийомів.

11. Розвиток дотепності та почуття гумору, оскільки процес і простір гри обов'язково передбачають виникнення комічних ситуацій.

12. Розвиток психологічної пластичності, бо гра передбачає не тільки змагання, а й театральне мистецтво, здатність вживатися в образ і довести його до кульмінації.

13. Радість спілкування з однолітками і друзями. Виховне значення гри багато в чому залежить від професійної майстерності педагога, від знання дорослим психології дитини, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, від правильного методичного керівництва взаємодією дітей, від чіткої організації ігрової діяльності та різноманітності ігор. Отже, доцільним є широке використання ігрової діяльності, тому що гра – своєрідна школа почуттів дитини, граючи, дитина поводить себе відповідально, проявляє доброту, увагу, ласку, чуйність, ввічливість.

За характером організації розрізняють:

а) спонтанні ігри, які діти проводять за власною ініціативою і спонтанно спрямовують їхній хід;

б) ігри за ініціативою та під керівництвом вихователів (дидактичні, творчі, рухливі).

в) фрагменти дидактичних ігор, вплетені у хід системних занять.

Характерними особливостями ігор, або ігрових занять для дітей різного віку є:

- Тривалість розваг та ігор.
- Кількість учасників.
- Теми, на яких базується зміст гри.

- Тип і кількість завдань, а також темп їх виконання.
- Якість і кількість правил у грі.

Організаційні особливості ігор дошкільників також треба враховувати у роботі педагога-вихователя. У різноманітності ігор для дітей молодшого віку, особливо 3-річних, тривалість окремих ігор становить від 3 до 5 хвилин. Діти віком від 4 до 7 років можуть мати гру тривалістю 20 – 25 хв. Кількість учасників у грі для найменших – 3 – 8 осіб. Існують ігри, де кількість учасників може налічувати до 30. У молодшій групі тематика ігор чи занять обмежується конкретною інформацією про навколишнє середовище, те, що їм ближче: дім, садок, одяг, іграшки, домашні тварини, такі види діяльності, як: сон, їжа. З віком розширюються інтереси дитини-дошкільника і змінює характер їхня гра. У старших вікових групах можлива потреба виконувати завдання у більш швидкому темпі, активно розвивається абстрактне мислення, розвивається пам'ять, формується почуття відповідальності тощо.

Рекомендації педагогам та батькам щодо організації дитячих ігор:

- ✓ Не віддавайте наказів, слухайте.
- ✓ Виділіть достатньо часу.
- ✓ У цей час більше нічого не робіть: вимкніть телефон і ноутбук.
- ✓ Дозвольте дітям помилятися та експериментувати.
- ✓ Цінують зусилля дитини і заохочуйте її до дій.
- ✓ Дозвольте дитині взяти на себе ініціативу, але переконайтеся, що розвага безпечна і не виходить з-під контролю.
- ✓ Уникайте надмірної стимуляції, вчасно зупиніться і допоможіть дитині заспокоїтися.

У дитячому садку вихователі організують багато ігор з пізнавальною, освітньою та виховною метою. Це всі види маніпуляційно-конструювальних, художніх, тематичних, дидактичних, дослідницьких і рухливих ігор – у тому числі спів і танці. Крім ігор під керівництвом вихователя, діти мають час для самостійної, спонтанної ігрової діяльності. Для цього слугують добре обладнані тематичні куточки, де діти висловлюють себе та своє розуміння світу. Навіть прості предмети стимулюють у них творчість і надихають їхню душу дослідника.

Вплив ігор на розвиток дошкільника незаперечний – вони насамперед викликають радість, задоволення, почуття свободи. Такі позитивні емоції змушують дитину ніби випадково освоювати нові знання та навички. Знання, отримані у такий спосіб, неодмінно будуть зрозумілі та довговічні.

Граючись, дитина використовує короткі повідомлення, розповідає про себе, про те, що їй цікаво і чого вона хоче. Вона вчиться спілкуватися з людьми та користуватися повсякденними предметами.

Завдяки грі дитина:

- пізнає та накопичує знання про навколишній світ, засвоює правила, які ним керують,
- вчиться приймати рішення, самостійності, самосвідомості, а також можливості робити помилки та контролювати емоції, долаючи труднощі, формує віру у власні сили, пізнає смак успіху та перемоги,
- набуває соціальних навичок: співробітництво, обмін думками, подолання проблем, пізнання і розуміння нових точок зору,
- поліпшує дрібну та велику моторику,
- розвиває пам'ять, увагу, уяву, креативність, гнучкість, креативність.

Це навички, які доросла людина також використовує в повсякденному житті.

Пам'ятайте – якби не навички, отримані під час гри, дитина не змогла б функціонувати пізніше в дорослому віці. Тож нехай діти граються, це для них найкраще заняття.

У грі дитина пізнає себе, свої сильні та слабкі сторони, думки про себе та власні здібності; вивчає власні емоції та порівнює їх з реакцією інших на таку саму ситуацію; засвоює правила, закони та звичаї групи, навколишній світ, закони, що ним керують, розвиває різноманітні форми мовної діяльності. Вона також дізнається про різноманітні форми самовираження – танець, рух, музику, драматургію, пантоміму, роботу з пензлем і фарбами.

Гра має велике значення для розвитку кожної дитини, вона супроводжує її з моменту народження і фактично присутня протягом усього життя. Це основний фактор, що впливає на всебічний розвиток дитини. Спочатку дитина грає, маніпулюючи власним тілом, потім з

предметами, а потім може будувати картинки, декорації, наприклад, для гри вдома.

Психологи вже давно намагаються інтерпретувати ігри. Існує багато різних теорій гри; першу створив Фребель; він розглядав гру як прояв потреби дитини у самовираженні. Крім того, є й інші теорії:

- теорія відпочинку від діяльності;
- теорія надлишку енергії;
- розвиток функцій з метою підготовки до боротьби за існування,
- катарсичні теорії, згідно з якими гра дає можливість сублимації антисуспільних тенденцій,
- теорія підготовки до праці тощо.

Згідно з сучасними поглядами, гра виконує чимало **різних функцій**:

- ✓ забезпечує задоволення індивідуальних потреб та інтересів,
- ✓ полегшує дитині входження у суспільне життя,
- ✓ сприяє пізнанню дійсності та пристосуванню оточення до власних потреб.

Теорію атавізму виклав Стенлі Холл. Він доводить, що діти послідовно грають у дії, аналогічні тим, якими займалося населення в ході свого історичного розвитку. У грі дитина також розвантажує атавістичні тенденції, яких немає в сучасній цивілізації, наприклад, у бійках вони задовольняють бойовий інстинкт.

Ф. Фребель уважав, що вільна діяльність дитини в грі сприяє розвитку її почуттів, волі та характеру, а водночас задовольняє схильність до інстинктивних дій, до самовираження власної психіки.

На цю наукову позицію Ф.Фребеля посилався Х. Карр, для якого гра є «стимулом до зростання». Він також визначив очищувальну функцію, тому його теорія називається теорією катарсису.

Про теорію надлишку енергії писав Х. Спенсер, намагаючись обґрунтувати її у світлі природничих наук: «високоорганізовані тварини, а насамперед люди, легко задовольняють основні життєві потреби, а в іграх розвантажують накопичений надлишок життєвих сил»

Теорія підготовки до життя належить Каролу Гроосу. За його словами мета гри – відпрацювати корисні для людини в житті дії.

На думку Є. Аркіна, гра наповнює і пронизує все життя дитини, оскільки є віддушиною для її почуттів і бажань, допитливості та уяви.

Гра – це не «скороминуща примха», а явище, що відповідає життєвим можливостям дитини, і водночас необхідне для загального розвитку, оскільки «формує та організовує особистість дитини, збагачує та вдосконалює її фізичні та розумові сили, пробуджує її активність, наповнює радістю життя» (Е. А. Аркін, 1950, с. 140).

За словами Елізабет Херлок, «гра вчить вас давати, брати, ділитися, співпрацювати та підпорядковувати свою особистість групі» (Е. Херлок 1960, с. 426).

Про гру також пише Д. Ельконін, який прийшов до висновку, що «гра не лише черпає теми з умов життя дітей, але й внутрішній соціальний зміст, природа та походження, а це означає, що вона народжується з умов життя дитини в суспільстві» (Д. Ельконін, 1984, с. 40). Він також розробив теорію генезису гри, показав, що таке соціальна природа гри, розробив теорію рольової гри, обґрунтував зв'язок гри з психічним розвитком дітей та її вплив на цей напрям розвитку.

Представники польської психології розвитку також цікавляться значенням гри, наприклад С. Шуман побачив аналогію між грою та навчанням, стверджуючи, що «гра є природним, вродженим особливим методом навчання для маленької дитини».

2. СТРУКТУРА ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА ЕТАПИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Структура ігрової діяльності дітей дошкільного віку.

Характеристика структурних компонентів ігрової діяльності (мотиваційний, цільовий, змістовий, процесуально-операційний, контроль-оцінний, результативний).

Середовище як об'єктивна умова розгортання гри. Вплив середовища на гру.

Критерії класифікації ігор дітей.

Теорія ігрової діяльності дітей у її прикладному педагогічному значенні.

Враховуючи сказане вище, гру визначаємо як діяльність дитини-дошкільника, що здійснюється для задоволення, яку людина виконує сама, крім праці, спрямованої на зміну навколишньої дійсності та навчання, а також предмета. Це третій основний вид діяльності людини. Гра є основною формою діяльності дітей. У вільний від навчання та роботи час грою захоплюються молодь і дорослі.

Як уже йшлося, існує багато різних теорій гри:

- першу створив Фребель: він розглядав гру як прояв потреби дитини до самовираження. Існують також теорії;
- відпочинок від щоденних заходів (М. Лазар);
- надлишок енергії (Н. Spenser);
- виконання функцій з метою підготовки до боротьби за існування (К. Гроос);
- підготовка до роботи (С. Рубінштейн).

Згідно із сучасними поглядами, гра виконує багато різних функцій:

- 1). надання можливості задоволення різноманітних індивідуальних потреб та інтересів;
- 2). гра полегшує входження дитини в суспільне життя;
- 3). пізнання дійсності та пристосування її до власних потреб.

Численні види розвивальних ігор можна класифікувати на:

- тематичні
- конструкторські

- дидактичні
- рухливі.
- ігри-драматизації

Метою організації ігор та різних видів ігрової діяльності у закладі дошкільної освіти та поза ним є формування ігрової компетентності дитини: «Ігрова компетентність це – здатність дитини до вільної, насиченої емоційно, спонтанної активності з власної ініціативи, в якій реалізується можливість застосування наявних і освоєння нових знань та особистісного розвитку через прагнення дитини до участі в житті дорослих шляхом реалізації інтересів в ігрових та рольових діях в узагальненій формі» [4].

Принагідно зауважимо, що цілість і структурованість ігрової діяльності передбачає наявність природо- і культуровідповідного ігрового середовища і педагогічного супроводу дорослих – вихователів і батьків: «Ігровий процес як зона найближчого розвитку дитини вимагає збагаченого ігрового середовища і педагогічного супроводу дорослих і тому класифікація ігор відображає ступінь активності та свободи дитини в організації ігрової діяльності» [4].

Структурованість гри та ігрової діяльності дітей дошкільного віку підпорядковується положенням наукових теорій, які визначають у межах цього виду діяльності певну структуру, яка має відповідну логіку, послідовність, ієрархію, системність, цілісність. Наукові джерела вказують, що *структура* (латин. *structura* – взаєморозміщення, будова) – «сукупність компонентів об'єкта чи явища, що поєднується між собою стійкою системою істотних зв'язків, які забезпечують їх фізичну і функціональну цілісність. Кожен об'єкт є системою певної складності, елементи якої і характер взаємозв'язку між ними утворюють його структуру, що залишається незмінною при різних перетвореннях» [38, 152].

Аналіз досліджень у царині гри доводить, що підґрунтям психолого-педагогічної структури ігрової діяльності дітей дошкільного віку виступає є людська діяльність загалом, як основа діяльності дітей на ранньому етапі їх розвитку. Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Г. Щедровицький та ін. розглядали цілі, зміст, сутність і структуру гри дошкільників, як такої

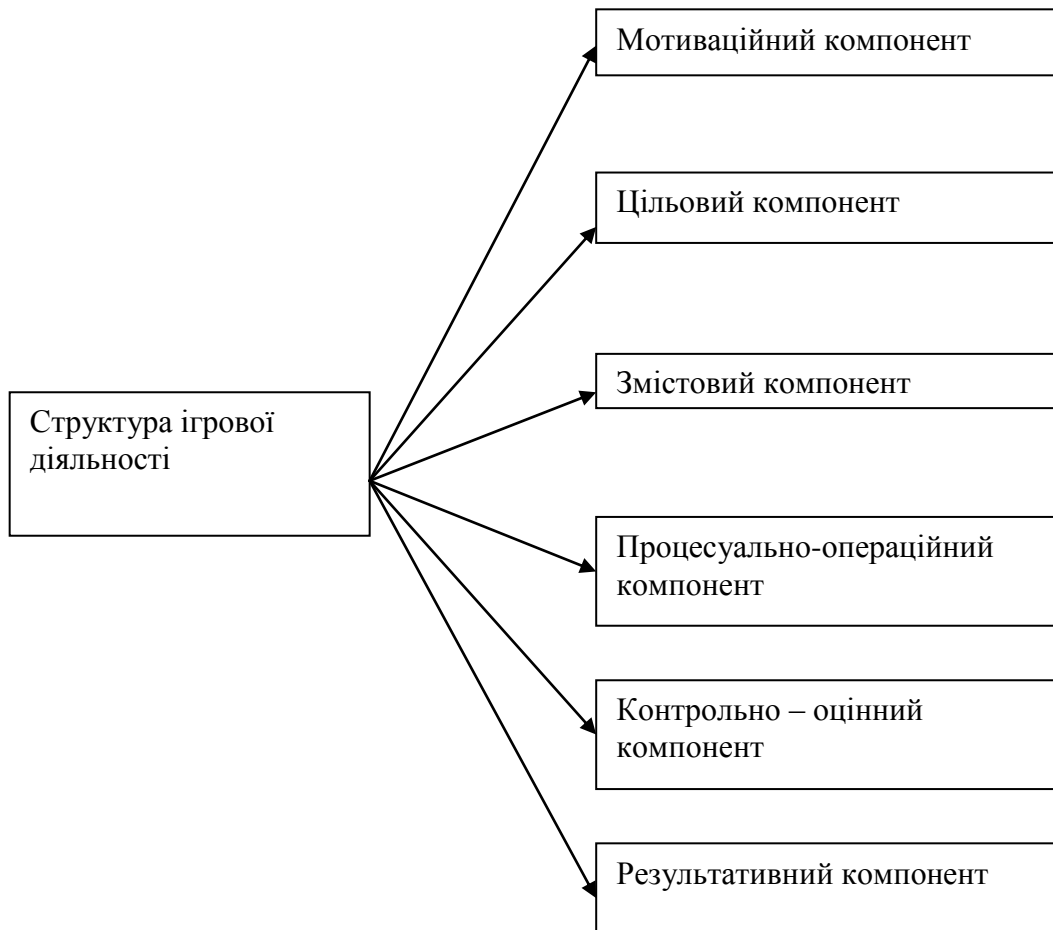
специфічної діяльності, що суттєво і позитивно впливає на становлення та розвиток психіки і особистісних якостей дітей дошкільного віку.

За О. Леонтьєвим, структуру гри, як і будь-якої іншої діяльності, складають такі компоненти: *мотив, мета, предметний зміст, дія, результат*» [55, 13]. Усі вони мають певну специфіку «Суть творчої гри в тому, що ця діяльність спрямована не на досягнення матеріального результату, а на реалізацію бажань. Вони не є конкретними, а розглядаються як узагальнені. У творчих іграх виявляється провідне бажання дитини – прилучитися до суспільного життя, а орієнтиром для неї виступає доросла людина. За змістом ці прагнення дитини є бажаннями бути схожою на дорослих у всій багатоманітності прояву особистості дорослої людини – її фізичних можливостей, особливостей статево-рольової поведінки, моральних якостей, інтелектуальних здібностей, професійного вияву тощо. Зважаючи на психологічні і фізичні можливості дітей, ці бажання найповніше можуть реалізуватися лише в уявній ситуації» [55, 36].

Учені також наголошують, що провідний мотив гри міститься у прагненні дітей стати дорослими, виконувати відповідні ролі і отримувати такі ж статуси. Таку наукову позицію займають у психологів багатьох наукових напрямів, серед них відзначаємо Дж. Селлі, З. Фрейда, Д. Ельконіна та ін.

З. Фрейд, зокрема, відзначає, що діти загалом прагнуть копіювати життя і вчинки дорослих і обирають для цього найдоступніший інструмент – дитячу гру: «Часто можна бачити, як діти повторюють у грі все те, що в житті має на них великий вплив, при цьому вони можуть відреагувати на силу впливу і, так би мовити, стати господарями становища. Проте, з іншого боку, досить ясно, що вся гра знаходиться під впливом бажання, яке домінує в їхньому віці, бажання стати дорослими і чинити так, як це роблять дорослі» [41, 37].

Загалом структуру ігрової діяльності можна проілюструвати таблицею:

Зупинимося детальніше на сутності та змісті цих компонентів.

Мотиваційний компонент. Мотиви мають неабияке значення у житті та організації діяльності дитини-дошкільника. Зазвичай дошкільник керується внутрішніми мотивами і змусити його робити якусь справу, до якої він не схильний, надто важко. Педагог повинен знати механізми внутрішніх мотивів і допомогти дитині обирати для себе ігри, які найбільше імпонують їй у той той час. Проте, зауважимо, що прямо чи опосередковані організовані ігри повинні завжди мати розвивальний, освітній чи виховний потенціал.

Цільовий компонент передбачає наявність означеної мети ігрової діяльності. Такі цілі у дитини-дошкільника можуть бути абсолютно різними:

- бажання пізнати щось нове;

- прагнення реалізуватися у якійсь справі, яку дитина спостерігала;

- необхідність вивільнити емоції та енергію, які притаманні дітям дошкільного віку;

- бажання спілкуватися з однолітками;
- прагнення перемоги і атмосфери змагальності;
- задоволення цікавості до ігрових засобів чи іграшок тощо.

Завдання педагога – скеровувати дитячі ігри у конструктивне русло, пропонувати різні види ігор, які сприяли б цілісності процесів освіти, розвитку, виховання та соціалізації.

Ігрове завдання, яке ставиться перед дитиною у грі, має бути пізнавальним, цікавим, захопливим, доступним, дидактично виправданим, проте у ньому може бути також закладений прихований зміст, наприклад, інсценізація психокорекційної казки тощо.

Цілі ігрової діяльності повинні корелюватися із актуальними завданнями розвитку дитини-дошкільника на певному етапі його життя.

Змістовий компонент – це сукупність знань, умінь, навичок і, як результат, здобутих дитиною-дошкільником компетенцій, які допоможуть їй успішно адаптуватися у навколишньому середовищі.

Змістовий компонент дитячої гри визначає ту сферу дидактичних завдань, які потребують розв'язання на певному віковому етапі з урахування інтересів та бажань дітей.

Зміст гри та ігрової діяльності залежить від багатьох факторів, які необхідно враховувати у цій діяльності, це зокрема:

- вік дітей,
- їхня стать;
- традиції закладу дошкільної освіти;
- професійні вміння вихователів закладу дошкільної освіти;
- можливість залучення митців, представників громадськості, активістів, волонтерів та ін.;
- погодні умови;
- наявність іграшок чи ігрових засобів;
- настроїв дітей та стан їхнього здоров'я;
- народний календар та святкові дати державного значення;

- рівень розвитку дітей;
- їхні інтереси і бажання;
- можливості природного оточення закладу дошкільної освіти;
- можливість залучення до ігор батьків, родичів, аніматорів і т. ін.;
- матеріальні можливості закладу дошкільної освіти тощо.

Багатство та різноманіття ігрової діяльності у дошкільному віці є засадничим підґрунтям дошкільної освіти, розвитку та виховання дітей і визначає напрями розвитку дитини, рівень її вихованості, сприяє соціалізації, формує життєві компетенції тощо.

Процесуально-операційний компонент вказує на вміння та можливості використання відповідного педагогічного інструментарію: методів, форм, засобів, широких можливостей природного оточення, освітнього середовища закладу дошкільної освіти, природно-погодних обставин тощо.

Процесуально-операційний компонент гри має завданням сприяти успішній реалізації власне процесу гри. Важливим на цьому етапі дитячої гри є такий її необхідний компонент, як правила – вони організують діяльність дітей, дисциплінують їх, спрямовують увагу дитини-дошкільника на виконання конкретного ігрового завдання.

Правила гри діти приймають як умови, необхідні і важливі для виконання. У майбутньому це сприятиме упорядкуванню навчальної діяльності дитини, її свідомій дисципліні і порядку. Їх невиконання руйнує гру, розбалансовує дитячу діяльність, не сприяє досягненню цілей.

Правила гри визначаються вихователем, або її ведучим до її початку. Пояснення педагога щодо принципів організації гри мають бути лаконічними, чіткими і зрозумілими, пробуджувати інтерес і сприяти встановленню радісної атмосфери. Прийняті правила ставлять усіх гравців в однакові умови, дисциплінують їх, привчають дотримуватися порядку і системності у будь-якій діяльності.

Контрольно-оцінний компонент має формальне значення, оскільки мова не іде про системну діяльність. У рамках цього компонента педагог і дитина мають можливість побачити й оцінити, наскільки вдалою і цікавою була гра, чи сподобалася вона дітям, що варто змінити чи скоригувати, які іграшки доцільно використати, над чим треба попрацювати, щоб гра стала захопливішою.

Результативний компонент – це той фінальний акорд, який:

- дає можливість зрозуміти позитивний потенціал гри,
- оцінити її освітнє, виховне та розвивальне значення,
- визначити, наскільки гра допомогла дитині досягти того, чого вона від неї очікувала,
- визначити, чи доцільно застосовані іграшки та ігрові матеріали,
- проаналізувати, чи всі діти готові брати участь у такому виді ігор,
- оцінити, наскільки діти соціалізуються,
- який рівень їхньої самостійності,
- зрозуміти прагнення і бажання дітей, їхні інтереси,
- визначити, наскільки гра володіє творчим, креативним потенціалом тощо.

Фахівці визначають **низку фаз**, які охоплюють весь цикл гри і визначають її хід і специфіку. Серед них:

1. Фаза первинного сприйняття зали, аудиторії.
2. Фаза первинного сприйняття ігромайстра.
3. Фаза тотальної синхронізації систем сприймання, емоцій, реакцій та дій усіх учасників ігрового спілкування.
4. Фаза сприйняття умов і правил гри.
5. Фаза здійснення спільних інтелектуально-практичних дій.
6. Фаза досягнення почуття спільності інтересів, приведення емоційно-почуттєвої системи гравців у резонанс.
7. Фаза колективного входження у процес ігрової діяльності [63, 7–8].

Існують різноманітні класифікації дитячих ігор, кожна з них є умовною і залежить від того, які критерії покладені в її основу. Пропонуємо класифікацію ігор, якою дошкільна педагогіка послуговується найчастіше:

Творчі ігри:

- сюжетно-рольові (сімейні, побутові, суспільні),
- театралізовані (режисерські, ігри-драматизації),
- конструкторсько-будівельні (ігри з конструктором та природним матеріалом).

Ігри з правилами:

- рухливі (великої, середньої, малої рухливості; сюжетні, ігри з предметами; з переважаннями основного руху: бігу, стрибків тощо; ігри-естафети)
- дидактичні ігри (словесні, з іграшками, настільно-друковані).

Народні ігри:

- індивідуальні,
- колективні,
- сюжетні,
- побутові,
- театралізовані ігри
- рухливі ігри-забави [7, 83].

3. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Науковий потенціал в Україні щодо створення освітніх програм для закладів дошкільної освіти, де означено проблему ігрової діяльності дітей дошкільного віку.

Мета і завдання роботи закладів дошкільної освіти у чинних програмах, які рекомендовано Міністерством освіти і науки України.

Аналіз нормативно-правових документів, що розкривають особливості організації ігрової діяльності дітей в різних вікових групах в умовах ЗДО.

Характеристика програм, що регламентують діяльність ЗДО в Україні і, зокрема, організації ігрової діяльності.

Основним документом, який регулює діяльність закладів дошкільної освіти в Україні, є **Базовий компонент дошкільної освіти** – «це державний стандарт, що визначає вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку (6 (7) років), а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до міжнародних стандартів якості освіти.

Мета Стандарту – збереження самоцінності дошкільного дитинства, визначення особливостей та вимог до рівня розвиненості, освіченості та вихованості дитини дошкільного віку, забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою».

У Базовому компоненті дошкільна освіта визначена «невід'ємним складником та першим рівнем у системі освіти (нульовий рівень Національної рамки кваліфікацій), стартовою платформою особистісного розвитку дитини».

Означений стандарт має на меті сприяти забезпеченню рівного і широкого доступу до дошкільної освіти всіх дітей дошкільного віку. Передбачається, що інклюзія також стане необхідною складовою освітнього процесу сучасного дошкілля.

Важливою є увага держави до «дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; утвердження людської гідності та гуманних взаємин між дітьми та батьками-вихователями в дитячих будинках сімейного типу; соціальну підтримку сім'ї та родинних стосунків».

Базовий компонент дошкільної освіти націлюється на урахування талантів, бажань, обдарувань, задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних особливостей на ґрунті принципу дитиноцентризму.

Базовий компонент дошкільної освіти націлений також на урахування автентичної культури українців, збагачення виховних традицій українського народу сучасними досягненнями та інновація, а також прогресивними світовими тенденціями у сфері дошкільної освіти.

Засадничим підґрунтям Базового компоненту дошкільної освіти стали «традиційні для дошкільної освіти ідеї гуманістичної педагогіки, спрямовані на гуманне ставлення до дитини, теорії природовідповідності, за якою у дитини треба розвивати задатки та здібності, зберігаючи її природу, ідеї про патріотичне і громадянське виховання, ідеї про використання казки та гри у гармонійному розвитку особистості та актуальну для сучасного етапу розвитку дошкільної освіти в Україні ідею солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти й інших професій, причетних до піклування, догляду та розвитку дітей раннього і дошкільного віку».

Окрім Базового компонента дошкільної освіти українське дошкільля спродукувало значну кількість різноманітних програм, які регламентують різні аспекти діяльності сучасних закладів дошкільної освіти, висвітлюють актуальні проблеми дошкільля, пропонують сучасні підходи до розвивальної, освітньої та виховної діяльності у рамках дошкільної освіти.

**Програми, які безпосередньо чи опосередковано
регламентують сутність та зміст ігрової діяльності
дошкільників [53]:**

Базовий компонент дошкільної освіти (2021)

Впевнений старт

Мудрі шахи

Англійська мова для дітей дошкільного віку

Дитяча хореографія

Світ дитинства

Україна – моя Батьківщина

Дитина у світі дорожнього руху

Веселкова музикотерапія

Цікаві шашки

Програма Дитина в дошкільні роки

Програма Скарбниця моралі

Програма Про себе треба знати, про себе треба дбати

Програма Соняшник (дошкільний вік)

Програма Казкова фізкультура

Програма Грайлик

Програма Українське дошкілля

Програма Радість творчості

Програма розвитку дитини дошкільного віку Я у Світі

Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років
«ОБЕРІГ»

Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом
«Розквіт»

Отже, науковий та методичний потенціал в Україні щодо створення освітніх програм для закладів дошкільної освіти, де означено проблему ігрової діяльності дітей дошкільного віку, є значним і достатньо продуктивним. Учені та вихователі-практики активно працюють над удосконаленням освітніх програм, які б відображали потреби дитини і зміни у суспільстві, які диктують необхідність реформування дошкільної освіти. Серед цих чинників передовсім визначаємо значний вплив таких:

- розширення впливу на дошкільну освіту ЗМІ та гаджетів, раннє знайомство дитини-дошкільника з ними;
- реформування початкової освіти в Україні, реалізація концепції Нової української школи;
- високі вимоги суспільства щодо компетентностей особистості та необхідність їхнього розвитку з раннього віку;
- акцент на дитиноцентризмі як пріоритетному принципі дошкільної освіти;
- розширення інклюзивної освіти і потреба розробки спеціальних технік та технологій розвитку й виховання дитини;
- взаємодія з сім'єю, як найважливішою інституцією раннього виховання тощо.

Мета і завдання роботи закладів дошкільної освіти у чинних програмах, які рекомендовано Міністерством освіти і науки України, полягає у всебічному розвитку дитини-дошкільника, її соціалізації, розвитку комунікативних здібностей, формуванні елементарних понять у галузі різних наук та сфер людського життя, широке сприяння фізичному та інтелектуальному розвитку дитини, розширення її світогляду, реалізації принципу природовідповідності, сприяння формуванню уявлень про здоровий спосіб життя, валео-екологічне виховання, творчий та емоційний розвиток тощо.

Аналіз нормативно-правових документів, що розкривають особливості організації ігрової діяльності дітей у різних вікових групах в умовах ЗДО дає підставу стверджувати, що всі вони спрямовуються на організацію такого освітнього процесу, який би найкраще відображав потреби особистості, спрямовував ігрову діяльність на формування ключових компетентностей особистості дитини, визначав параметри розвивального освітнього простору закладу дошкільної освіти. Передовсім мова іде про якість освітнього процесу.

Загалом якість дошкільної освіти вченими визначається як комплексна характеристика, сутність якої зумовлюється:

- наданням можливості вибору для дитини «індивідуального освітнього маршруту» на основі різноманітності змісту, форм і методів роботи з дітьми;
- забезпеченням соціального захисту дитини від некомпетентних педагогічних дій;
- гарантією досягнення кожною дитиною мінімально необхідного рівня підготовки для успішного навчання в початковій школі» [37, 43].

В Україні держава регламентує і принципово визначає зміст та пріоритетні характеристики дошкільної освіти, хоча остання не визначається обов'язковою ланкою цілісного освітнього процесу. Попри це прийнятними і рекомендованими є приватні, авторські, відомчі та інші заклади дошкільної освіти, проте їхня діяльність також має спрямовуватися на дотримання чинних норм освітнього процесу.

Організаційні засади ігрової діяльності в закладі дошкільної освіти визначені та достатньо добре обґрунтовані фахівцями українського дошкілля. У садках діти різного віку граються цілий день,

ігрова діяльність є певним чином регламентованою і залежить від низки чинників:

- віку дітей та їх індивідуальних особливостей,
- завдань виховання на певному етапі,
- традицій закладу дошкільної освіти,
- індивідуальних потреб та специфіки кожної дитини,
- дитячих уподобань,
- можливостей ЗДО,
- майстерності педагога,
- наявності іграшок та ігрових матеріалів,
- специфіки розвивального середовища ЗДО,
- природних і погодних умов,
- пристосування до святкових і пам'ятних дат календаря тощо.

Традиційно діти граються до сніданку, у першій половині дня, після обіду у другій.

Пріоритетним завданням гри та ігрової діяльності є розвиток дитини-дошкільника. Йдеться про фізичний, фізіологічний, психічний, духовний, соціальний, інтелектуальний та інші напрями розвитку. Усі вони в сукупності дадуть можливість реалізувати освітні, виховні та власне дидактичні завдання дошкільного виховання.

Фахівці з питань організації ігор та квестів пропонують широку палітру засобів, які можна використати вихователю ЗДО для організації ігор з різними категоріями дошкільників. Уважаємо за необхідне презентувати деякі із засобів організації ігор, позаяк вони на нашу думку, будуть корисними для педагогів-дошкільників.

Способи тотальної активізації аудиторії

Способи тотальної активізації аудиторії ще потребують вивчення і класифікації. Як і переважна більшість ігор взагалі, способи мають високу варіативність буття. Тому їх таксони є сенс вважати модулями (від лат. *modulus* — міра, спосіб, різновид).

Наведені далі способи є ефективними переважно в дитячій аудиторії. Однак деякі модулі, як свідчить практика, сповна придатні і для будь – якої вікової групи. За потреби ігромайстер може створити собі необхідні форми за зазначеними зразками.

Ми навмисне опускаємо найпростіший – традиційний спосіб –

вийшов, привітався, почав працювати. Арсенал справжнього ігромайстра помітно пошириться за допомогою далі пропонованих способів:

- вихідна пісня ігромайстра;
- вихідні вірші чи спеціальні римовані строфи;
- бліц-запитання та бліц-завдання, на які можна отримати швидку реакцію чи відповідь;
- ритуальне привітання;
- колективна співпраця;
- передача предметів по залу;
- ритмічні та жестові ігри на увагу.

Розкриємо сутність запропонованих способів тотальної активізації аудиторії.

Вихідна пісня ігромайстра:

- загальновідома популярна пісня (хіт) чи відома цій аудиторії;
- пісня із запитаннями та передбачуваними хоровими відповідями;
- пісня, яку легко доповнити жестовим супроводом (метод: жестове орнаментування) чи зображувальними рухами;
- ритмічна пісня, яка легко провокує на відбивання сильних долей музичного такту.

Вихідні вірші чи спеціальні римовані строфи. Їх можливе призначення й завдання: дати певну інформацію про захід, його мету, еталонний настрій, дитячі й загальні цінності. Вірші мають бути теплими, світлими, запальними, енергійними, акцентованими в переваж у ямбі чи хореї). Ми схвалюємо введення до вихідного вірша двох-трьох слів які, передчувши логіку і відчувши риму і ритм, можна всім залом сказати хором (за знаком-командою ігромайстра). І головне: їх не може бути багато (найкраще – не більше восьми рядків)! Це, до речі, не вечір поезії!

Бліц-запитання та **бліц-завдання**, на які можна отримати швидку реакцію чи відповідь. Феномен цього способу полягає у тому, що кожна людина радіє з того, що вона щось знає, вміє, може, і за найменшої потреби готова це продемонструвати, цим похвалитися.

- Підведіть, будь ласка, праву руку ті, хто має чудовий настрій!

пальців? А п'ять?

- Цікаво, яка частина зали на мою команду швидше підведе праву руку? А ліву? А обидві? А ліве коліно? А праву ногу???
- Підведіться, будь ласка, ті, хто дуже любить своїх батьків?
- Помахайте, прошу, ті, в кого є сестричка? А братик? А киця? А песик? А хом'ячок?
- Цікаво, а кого в залі більше — дівчаток чи хлопчиків? Кого, кого???

Зрозуміло, наведені форми є і прикладами і модулями, за аналогією яких можна побудувати безліч ефективних форм миттєвої активізації аудиторії.

Ритуальне привітання. Цей спосіб тотальної активізації має сенс у разі доволі великих аудиторій, тоді, коли це є складним чи індивідуально привітатися з учасниками ігрового спілкування неможливо. При цьому завжди є можливість вибіркового привітання з представниками аудиторії [63, 64-67].

Наводимо орієнтовні модулі ритуального привітання [63, 67-70]:

- Модуль «Тактильний контакт».
- Модуль «Еталон».
- Модуль «Неуважний ігромайстер».
- Варіантом наведеного модуля є модуль «Забудькуватий ігромайстер».
- Модуль «Доміно».
- Модуль «Колона».
- Модуль «Цікаве вітання».
- Модуль «Гірлянди».
- Модуль «Струм».
- Модуль «Ланцюги».

Цікавим варіантом гри є виконання різноманітних ігрових завдань дитиною із заплющеними очима: «Звичайно, діти є дітьми і будуть намагатися підглядати чи, в момент виконання, розплющать очі рефлексивно. Однак на це зважати справжньому ігромайстру не слід. Головне, зосередитись на результатах гри». Завдання для таких ігор можуть бути різними, наприклад: піймати плече сусіда, руку, лікті,

палець тощо.

Наприкінці гри педагог обов'язково наголошує, що діти чудово впоралися із завданням і відчувають одне одного: «Отже, у нас чудовий контакт настроїв, посмішок, сердець, душ. Роздивімося добре одне одного, подякуємо за гру спочатку очима, тепер кивком голови, далі руками (потиск), а відтак обіймами. Дякую вам, ми— чудова команда (група, аудиторія)» [63, 67–70].

Таке резюме підтримує дружню і веселу атмосферу гри, спонукає дітей до участі у наступних конкурсах.

Фахівці з ігрової діяльності пропонують низку прийомів, які активізують дітей у грі, розвивають їх, соціалізують і здружують: «Якщо у вас небагато виконавців і є простір, можна зіграти у близьку попередній гру «Тин». Для неї достатньо поділити дітей на дві, можливо, три групи (команди). Тепер можна будувати різновиди тину. Спосіб з'єднання обирає команда. Можливі способи: взятись руками внизу, угорі, навхрест, зіткнутись плечами, колінами тощо, стати спиною до центра кола, присісти, зчепитись ліктями, стоячи до центру кола обличчям і навпаки. Після завершення з'єднання ігромайстер вітається з кожною «спорудою» окремо» [63, 70].

Такі й подібні креативні підходи до організації ігрової діяльності дошкільників є особливо позитивними у роботі з дітьми з огляду на їх непередбачуваність, захопливий характер, оригінальність, можливість широкого включення до гри усіх діток тощо. Наголошуємо на необхідності оволодіння педагогами-вихователями цими техніками і широкого їх використання у дошкільних закладах.

4. ПРЕДМЕТНО-ІГРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ В РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУПАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Загальна характеристика та зміст предметно-ігрового середовища.

Умови створення предметно-ігрового середовища.

Роль і значення дидактичних та розвивальних матеріалів.

Вікова специфіка предметно-ігрового середовища.

Характеристика середовища екологічного розвитку.

Фізичне розвивальне середовище.

Інноваційність освітнього середовища сучасного закладу дошкільної освіти.

Специфіка інклюзивного освітнього простору сучасного ЗДО.

Предметно ігрове середовище – це увесь простір закладу дошкільної освіти, усі осередки перебування дитини: «Для організації ігор важливо створити **предметно-ігрове середовище**. Вихідна вимога – розвивальний характер та відповідність таким принципам, як реалізація дитиною права на гру (вільний вибір іграшки, теми, сюжету гри, місця та часу її проведення); універсальність предметно-ігрового середовища, щоб діти могли разом з вихователями готувати і змінювати його, трансформувати відповідно до задуму гри, її змісту, перспектив розвитку; системність, тобто оптимальне співвідношення окремих елементів гри між собою та іншими предметами тощо.

Для проведення ігор створюють **ігрові осередки**: *загальний набір* різних видів іграшок; *драматичний* (комплекти обладнання, нескладні декорації, елементи одягу та костюми для ігор-драматизацій, інсценізацій); для *настільних* та *будівельних* ігор (конструктори: дерев'яні, пластмасові, металеві; коробки, колодки та інші матеріали, знаряддя та допоміжне обладнання). Все обладнання має бути зручним та легко трансформуватися. Діти можуть самостійно вибирати гру, змінювати осередок, переходячи від однієї гри до іншої» [48].

Складовими предметно-ігрового середовища є:

- приміщення ЗДО,
- сад,
- город,

- зона екологічного розвитку,
- осередок релаксації і відпочинку,
- спорт майданчик,
- творчий осередок,
- ігрове обладнання,
- іграшки,
- ігрові засоби та атрибутика,
- ігрові матеріали тощо.

Усі засоби для організації розвитку дитини-дошкільника розміщуються в ігровій кімнаті, спортивній залі, на майданчику, на території ЗДО. В інтер'єрі не повинно бути нічого небезпечного і зайвого, всі ігрові засоби мають відповідати вимогам безпеки.

Завданням предметно-ігрового середовища у закладі дошкільної освіти є широке сприяння якості освітнього та розвивального процесу.

Результатами якісної дошкільної освіти педагоги-сучасники вважають:

- високі показники особистісного розвитку та виховання дитини-дошкільника (творчість, активність, самостійність, креативність, розвиток внутрішньої мотивації, допитливість, ступінь морального та духовного розвитку, достатній фізіологічний розвиток, розвиток дрібної моторики, соціалізованість, розвиток комунікативних умінь тощо);

- рівень готовності до шкільного навчання, що на достатньому рівні забезпечує підготовку до засвоєння програми початкової школи, достатні стартові можливості кожної дитини;

- знання, уміння, навички та компетентності, отримані дитиною в межах обраної закладом освітньої програми;

- готовність дитини до виконання певних побутових обов'язків тощо.

Отже, предметно-ігрове освітнє середовище трактується вченими, як той простір, який оточує дитину-дошкільника і творить певну сукупність позитивних, розвивальних умов та впливів на неї.

Також дослідники роблять спробу визначити конкретні параметри **освітнього середовища**. Так, Г. Ковальов основними серед них називає:

«1) фізичне оточення (архітектура, зовнішній і внутрішній дизайн, комбінування елементів);

2) людський чинник (просторова і соціальна густина, персональний простір, статусно-ролевий і статево-віковий розподіл суб'єктів освітнього процесу);

3) програма навчання (сюди віднесено контроль, стиль спілкування з дітьми, форми організації навчання тощо)» [32, 17-18].

Дослідники предметно-ігрового середовища в умовах закладу дошкільної освіти переважно дотримуються позиції щодо його трикомпонентної структури, у якій мають місце

- «...*предметне середовище* – господарська інфраструктура, організація харчування, матеріальне забезпечення навчальної і оздоровлювальної діяльності. Вона визначається якісною оцінкою приміщень, санітарно-технічного, медичного, спортивного устаткування й оснащення, організацією системи харчування з урахуванням вимог, санітарних правил і норм;

- *комунікативне середовище* – міжособистісні відносини між суб'єктами педагогічного процесу;

- *оздоровлювальне середовище* – форми і принципи оздоровлювальної діяльності» [37, 87].

Отже, предметно-ігрове середовище закладу дошкільної освіти визначається його матеріальним, психологічним і соціальним та здоров'я зберезувальним компонентами. Всі вони є необхідними і важливими складовими, що уможливають продуктивну і результативну організацію освітнього процесу у закладі.

Педагогами і психологами в умовах сьогодення робиться спроба окреслити інтегральні критерії збагаченого розвивального предметно-ігрового середовища. Серед них вчені виділяють:

«1. Критерій збагаченості середовища сенсорними стимулами: сенсорне багатство закладу та її території; гармонізація, структурованість сенсорного середовища; естетичність середовища.

2. Критерій насиченості різними типами і видами діяльності: типи – ігрова (провідний тип), навчальна, трудова; види діяльності – спілкування, пізнавальна діяльність, перетворювальна, оцінно-контрольна, творча.

3. Критерій задоволення потреб у фізичній активності та фізичному розвитку: здоровий спосіб життя, потреба в активності, спортивні досягнення тощо.

4. Критерій насиченості середовища взаємодією педагогів, дітей, батьків» [37, 88].

Залежно від обраної стратегії виховного процесу, а ми сьогодні обстоюємо гуманістичну, дитиноцентричну, особистісно-орієнтовану, діяльнісно-розвивальну концепцію, розглядаються і можливості для розвитку активності чи пасивності дитини, її особистої свободи, творчості, діяльності. Розвивально-діяльнісна парадигма сприяє розвитку і відчуттю креативності і свободи дитини, розширює можливості її вільного вибору, творчої діяльності, відповідальності, активності тощо. У цьому сенсі предметно-ігрове середовище дає широкі можливості для реалізації, бажань, уподобань, прагнень, нахилів та здібностей дошкільників.

Учені також визначають структурні компоненти предметно-ігрового середовища дошкільного закладу, які безпосередньо впливають на успіх розвитку й освіти дитини. До них відносимо:

- *«соціальний*: варіативний і розвивальний характер освіти. Варіативність передбачає можливість вибору, типу і виду ДНЗ відповідно до інтересів, потреб дитини та її сім'ї;

- *дидактичний*: освіта повинна мати особистісно зорієнтоване спрямування; знання, уміння і навички перетворюватися з мети навчання на засіб розвитку;

- *психологічний*: забезпечення формування у дитини і педагога здатності бути суб'єктом свого розвитку;

- суб'єкт-суб'єктний тип взаємодій, коли кожний його учасник є умовою і засобом розвитку іншого» [3, 28].

Досліджуючи специфіку предметно-ігрового середовища закладу дошкільної освіти, пропонуємо головні його характеристики. Серед пріоритетних, на нашу думку, повинні бути:

- природовідповідність,
- культуровідповідність;
- безпечність;
- гуманістичність;
- розвивальний характер;

- широкі можливості для творчості;
- комфортність;
- інклюзивність;
- здоров'язбережувальний характер.

Слід наголосити на тому, що особливо важливою умовою успіху розвитку дитини-дошкільника є її безпека. Дитина може бути активною, творчою, самостійною, веселою і успішною, коли відчуває себе у безпеці і тільки тоді освітнє середовище може цілісно і системно реалізувати розвивальну функцію. Тому найважливішими чинниками, які мали б забезпечувати успіх дитини у грі та ігровій діяльності, вважаємо:

- можливості для соціалізації та комунікації.

Акцентуємо також на тому, що **освітнє середовище** закладу дошкільної освіти обов'язково повинно забезпечувати матеріальні потреби дитини в іграшках та засобах для гри. Мова йде про обладнання занять, певні засоби гри та навчання, роздатковий матеріал, іграшки, атрибутику, посібники, декорації, тому розвивальне середовище ЗДО як доцільно організована сукупність матеріальних об'єктів та предметів, є неодмінною складовою успіху розвитку дитини у процесі гри.

Отже, узагальнюючи основні характеристики предметно-розвивального середовища закладу дошкільної освіти, вчені вважають, що ними «можуть бути:

- а) проблемна насиченість;
- б) відкритість до активного добудовування дитиною, діалогічний спосіб функціонування;
- в) не повсякденність;
- г) чіткість оформлених наочних джерел розвитку;
- д) багатофункціональність;
- е) пристосованість до потреб спільної діяльності дітей і дорослих» [37, 151].

Також педагогами були визначені педагогічні умови освітньо-розвивальної роботи в дошкільній групі. Серед них:

- «готовність вихователів до змістовної, насиченої різноманітною діяльністю з дітьми в дошкільній групі (природному, предметному, соціокультурному);

- програмно-методичне і дидактичне забезпечення навчально-виховного процесу дошкільного закладу;
- створення розвивального середовища (природного, предметного, соціокультурного, мовленнєвого) як у груповій кімнаті, так і у приміщенні і на подвір'ї дошкільного закладу;
- залучення дітей до активної роботи з елементами дослідження в різних видах діяльності (ігровій, трудовій, художній, мовленнєвій, пізнавальній тощо)» [59, 152–153].

5. ІГРАШКА ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ГРИ. ВИХОВНА Й ОСВІТНЯ ЦІННІСТЬ ІГРАШКИ. ЗАСОБИ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГОР В ЗДО

Історія виникнення іграшки.

Сучасна класифікація іграшок.

Види іграшок.

Іграшка як засіб самостійної ігрової діяльності дошкільника.

Вимоги до іграшок.

Українська народна іграшка: традиції та інновації.

Оригінальність іграшок різних народів світу.

Засоби для гри в ЗДО. Вимоги до них.

Невід'ємний атрибут життя кожної дитини-дошкільника – це іграшка: лялька, машинка, плюшевий ведмедик, м'ячик, брусочки та кубики – сьогодні замінюють на дорогі гаджети, які рекламують ЗМІ: «Іграшки є узагальненими матеріалами й етичними еталонами предметного світу, засобом культурної наступності досвіду поколінь, носієм того змісту суспільного і предметного світу, що його повинна засвоїти дитина в період раннього і дошкільного віку. *Іграшки не відокремлені від гри*, вони – важливий засіб педагогічного впливу на дитину. Для здійснення всебічного розвитку дитини потрібні всі види іграшок: дидактичні, сюжетно-образні, технічні, спортивні, народні. Педагогічне значення системи іграшок різних видів за їхнім розвивальним і виховним впливом на дитину можна порівняти з підручником для школяра» [15, 152].

Сьогодні іграшка є інструментом боротьби за наймолодших споживачів. Виробники користуються популярністю сучасних мультфільмів, серіалів для дітей і випускають на ринок пов'язані з ними серії іграшок, перед якими не може встояти жодна дитина. На жаль, більшість із запропонованих іграшок, крім високих цін, не мають добротної якості.

Пропонуємо класифікацію основних видів іграшок дошкільників, а їх характеристику наводимо [15, 128]:

- Дидактичні іграшки
- Сюжетно-образні іграшки

- Технічні іграшки
- Спортивно-моторні іграшки
- Народна іграшка

Теоретично, будь-який предмет, який буде використовуватися у грі, стає іграшкою в руках дитини. Іграшка покликана бути посередником між дитиною та грою, становити її елемент, але нічого не нав'язувати.

Іграшки мають бути здатними розбиратися, збиратися, будуватися і трансформуватися, а також грати різні ролі та соціальні ситуації. При цьому дорослим треба подбати про те, щоб дитина могла спілкуватися не тільки з готовими іграшками, а й використовувати різноманітні побутові предмети для своїх ігор.

Добра та якісна іграшка для дошкільника дарує йому радість, стимулює допитливість і мудро підтримує розвиток. **Ось кілька порад**, на що звернути увагу при виборі іграшок для дітей від трьох років.

Діти розвиваються у власному темпі. Навіть однолітки можуть мати зовсім інші навички або схильності, тому так важко визначити, який саме тип іграшок підійде дитині. Якщо в перші роки життя ми в основному використовуємо сенсорні та інтерактивні іграшки, які підтримують розвиток малюка, то з дошкільнятами справа стає дещо складнішою. Діти трьох, чотирьох або п'яти років все частіше мають власні уподобання, улюблені кольори, характери, а часто навіть форми діяльності. Отже, передовсім важливо враховувати вподобання дітей певного віку. З точки зору розвитку дитини дошкільного віку найкращими є іграшки, які підтримують розвиток дрібної та великої моторики.

Іграшка, окрім розважальної функції, повинна мати освітнє значення, звідси велика популярність розвивальних іграшок, які готують дітей до навчання читання і письма, розвивають їхні художні чи музичні здібності. Дошкільний вік також є чудовим часом для того, щоб ввести до щоденного плану фізичну активність. Для цього чудово підійдуть спортивні іграшки та різного роду транспортні засоби: велосипеди, самокати тощо.

Не можна забувати про іграшки, що стимулюють руховий розвиток: м'ячі, велосипеди тощо, та ті, які стимулюють розумовий розвиток (головоломки, лотереї, пазли, укладанки тощо). Ці іграшки

треба використовувати по черзі зростаючої складності і давати дитині поступово, пам'ятаючи, що занадто легкі завдання їй набридають а надто важкі – знеохочують.

Велику роль у розвитку та вихованні дитини відіграють іграшки, які дають їй змогу імітувати життя у родинному домі – кухні, майстерні, ферми тощо. Використання тематичних ігор та відповідних іграшок має величезний вплив на емоційний розвиток дитини та її соціальну поведінку. Ляльки повинні бути придатними для сидіння, розчісування та годування. Деякі з них мають виконувати якісь складні дії: гуляти, говорити «мама», пити через соску тощо. Але, насамперед, ляльки повинні мати місце проживання – квартиру чи будинок (це може бути картонна коробка), предмети побуту, одяг, візочок тощо.

Зовнішній вигляд цих предметів повинен бути максимально наближений до предметів, які вони відображають. У тематичних іграх важливу виховну роль відіграє наслідування праці людей різних професій (маленький лікар, маленький перукар, продавець, водій та ін.) Для тематичних ігор також потрібні іграшки для пересування по землі, воді та повітрі. Слід навчити дитину виконувати якомога більше ігрових маніпуляцій – позиціонувати, переносити щось чи когось, контролювати рух тощо.

Іншими важливими іграшками є іграшкові звірі та птахи. Вони має бути м'якими і приємними на дотик. Такі іграшки, взяті в ліжечко, часто допомагають подолати нічні страхи дитини-дошкільника, а також полегшують розлучення з мамою у час перебування у закладі дошкільної освіти.

Такі іграшки відіграють заміну роль, заспокоюють і компенсують незадоволені емоційні потреби дитини-дошкільника. Іноді вони стають хранителями найпотаємніших таємниць дітей.

Зовсім іншу роль виконують фігурки тварин у наборах (домашніх, племінних, екзотичних, казкових). Ці іграшки повинні достовірно відображати реальність. У більш ранньому віці їх можна використовувати як мовний посібник, у дошкільному – для тематичних ігор, а школярам – як предмети колекціонування.

У сучасному закладі дошкільної освіти не можна забувати про такі ігрові засоби, як фарби, олівці, пластилін, кольоровий папір, а також прості музичні інструменти (бубен, тарілки, флейти, сопілки та інші).

Про книги та спільне читання з дитиною треба пам'ятати в будь-якому віці. У сучасному закладі дошкільної освіти варто широко використовувати книги казок, прислів'я та приказки, загадки, дитячі оповідання, вірші, головоломки, лічилки тощо. Контакт дитини-дошкільника з книгою збагачує знання про світ, навчає багатьох нових слів, значно розширює словниковий запас, розвиває уяву. Спільне читання зміцнює зв'язок дитини, вихователів та батьків.

І ще кілька слів про телебачення, комп'ютерні ігри. Сучасні медіа дуже важливі у навчанні дитини, але дорослі повинні знати, що дитина дивиться і грає онлайн. Існують значні ризики контакту дитини-дошкільника та мас-медіа: ринок переповнений іграми зі сценами насильства, нецензурної лексики тощо. Багато з них не навчають нічого корисного, окрім відпрацювання рефлексів, і можуть бути шкідливими. Так само не дуже підходять дитині-дошкільнику різні мультфільми, оскільки вони часто викликають агресію і вчать розв'язувати проблеми силою.

Підбираючи іграшки, варто пам'ятати, що:

1. Іграшки повинні відповідати віку та розвитку дитини.
2. Іграшки для дітей мають бути доступними і функціональними. Немає сенсу купувати дорогі іграшки і ховати їх, боячись пошкодити. Діти часто ламають іграшки, розбираючи їх. Це цілком природно, адже дитина хоче побачити, як вони побудовані, чому обертаються колеса машини, через що очі ляльки відкриваються і закриваються, і що всередині ведмедика. Тому найкращі іграшки – це ті, які можна розібрати та знову зібрати.

3. Надлишок іграшок не приносить користі. Серед безлічі іграшок дитина почувається розгубленою. Бажано покласти кілька іграшок в коробку і заховати їх на кілька тижнів. Після закінчення цього часу вони будуть прийняті як нові

4. Наддорожче не означає найкраще. Іграшка має бути здатною до різноманітних маніпуляцій, ній можна використовувати по-різному, наприклад, з цеглин можна будувати багато різних речей, а не одну чи дві. Ми повинні забезпечити дитину палицями, деревиною, каштанами, корою, шишками, глиною та тканинами. Це чудовий будівельний матеріал для дитини-дошкільника.

5. У закладі дошкільної освіти слід зробити місце для ігор та іграшок так, щоб дитина могла гратися, не боячись, що щось забрудниться або пошкодиться. Один із найвидатніших педагогів і знавець дитячих душ Януш Корчак сказав, що «дитина або чиста, або щаслива». Вже дво- трирічного малюка треба привчати до того, що іграшки мають постійне місце. Прибирання за собою (розкладаючи цеглинки та іграшки у відповідні контейнери) вчить дитину бути впорядкованою і систематичною.

Вихователі також повинні намагатися змусити дитину закінчити гру. Проте не треба перебивати її. Дитина вчиться виконувати свою діяльність до кінця. Звички гри закріплюють і впливають на шкільне навчання, а часто і на доросле життя.

6. Гра – це не тільки задоволення, це діяльність, необхідна для правильного психофізичного розвитку дитини.

7. Іграшки – це лише іграшки. Навіть найкрасивіші і дорогі з них не матимуть ефекту, якщо дитині не буде з ким гратися. Навіть дуже зайняті батьки мають знаходити час для гри зі своїми дітьми.

Гра дитини дошкільного віку вважається найважливішим видом діяльності, який фактично не тільки домінує над усіма іншими, а й об'єднує їх, перетворюючи трудову чи навчальну діяльність на гру. Для найменших – це найлегший і доступний спосіб пізнання незбагненого, великого та загадкового світу, переживання явищ і ситуацій.

Одним із найважливіших завдань у закладі дошкільної освіти є забезпечення кожній дитині умов для активної діяльності – прояву власної ініціативи, розвитку самостійності та творчих здібностей, забезпечення свободи в грі. Конкретна діяльність дитини включається у поняття гри лише тоді, коли охоче береться за неї і коли максимально є її творцем, коли має вільний вибір її змісту, виду, матеріалу та партнерів.

Гра, іграшки та ігровий простір є важливими факторами, які сприяють корисному проведенню часу в дитячому садку. Велику роль в організації та проведенні гри відіграє педагог, який керує іграми дітей.

Під час гри та праці дитина змалку дізнається багато цікавого та корисного: вчиться виконувати різноманітні види діяльності, від

найпростіших, поступово до більш складних, використовувати різні інструменти для гри та праці, різноманітні матеріали.

Сучасна дошкільна педагогіка вказує багато на різноманітних функцій дитячих ігор, підкреслюється також їхнє вагоме значення для розвитку всіх сфер особистості дитини:

- це діяльність, яка задовольняє основні потреби дитини, і, передовсім потребу пізнавати й перетворювати реальність через власну діяльність:

- завдяки грі розширюється орієнтація дитини у світі природи та суспільного життя, у ній дитина вчиться розуміти дійсність і відрізнити реальний світ від вигадки, ігри є легкою, показовою, доступною та захоплюючою наукою про світ і людину. життя:

- ігри сприяють розвитку психомоторних функцій дитини, поліпшують її фізичні здібності, відпрацьовують рухи рук, піднімають процеси аналізу та синтезу на вищий рівень, розвивають здатність спостерігати, створюють можливість вивчати нові слова, терміни і поняття, удосконалюватися мовлення, змушуючи їх спілкуватися з колегами та вчителем, вони розвивають мислення і всі розумові процеси, завдяки іграм та іграшкам розвивається така необхідна для навчання здатність, як підпорядковувати власну активність й імпульсивні прагнення соціальним вимогам.

Отже, правильно організована гра та доцільно використані іграшки:

- забезпечують дитині гармонійний розумовий, емоційний, соціальний та руховий розвиток;
- розвивають ініціативу та самостійність;
- надають дитині впевненості в собі
- готують її до шкільного навчання;
- розвивають інтереси
- компенсують недоліки розвитку;
- налаштовують дитину на гарний, радісний настрій;
- позитивно впливають на душевну рівновагу;
- допомагають виконувати навчальні завдання тощо.

Поради батькам і вихователям щодо використання ігрових матеріалів та іграшок:

- ✓ відокремити ігрову зону для дитини (щоб діти нікому не заважали могли вільно грати в ній);
- ✓ з метою безпечної гри і використання різноманітних іграшок (гострі інструменти, електроприлади тощо) діти повинні бути під контролем і за присутності дорослих;
- ✓ дитину-дошкільника треба розглядати суб'єктом гри, бо в іншому випадку незалежність затримується, активність гальмується, а пасивне ставлення посилюється;
- ✓ похвала має бути необхідним елементом ігрової діяльності – дитина докладає максимум зусиль, навіть якщо робить щось невміло (відсутність похвали знеохочує, а в подальшому змусить дитину соромитися і уникати різних занять);
- ✓ важливо міняти іграшки на полицях, тоді дитина із задоволенням знову з ними гратиме;
- ✓ важливо утримувати певний порядок: необхідно прибрати зламані іграшки або відремонтувати їх (зламана іграшка стимулює бажання зіпсувати більше іграшок);
- ✓ подбайте про місце кожної нової іграшки – подумайте, куди її покласти;
- ✓ вихователі повинні уміти показувати приклад встановлення емоційного зв'язку з іграшкою – дозвольте дитині поговорити з нею і уявити її відповіді;
- ✓ варто підтримувати почуття щастя дитини у процесі маніпуляцій з іграшками;
- ✓ не можна маніпулювати дитиною за допомогою іграшок (підкупляти дитину, обманювати її);
- ✓ важливо навчити дитину грати лише з однією іграшкою та класти її назад після закінчення гри (якщо це не тематична гра і потрібно більше іграшок – це залежить від віку та інтересів дитини);
- ✓ треба заохочувати дитину до партнерських чи колективних ігор тощо.

Сьогодні ринок іграшок дивує мінливістю і радує широтою пропонованого асортименту. Міцні стосунки та сентиментальна прихильність до цих дитячих реліквій є ідеальним підтвердженням потужного впливу іграшок на дошкільника. Навіть будучи дорослими, ми часто зберігаємо свої іграшки. Наш контакт з ними в дитинстві

також впливає на наші дорослі стосунки з ними, на наше ставлення до іграшок з точки зору батьків.

Пластична форма іграшки формує почуття естетики, розширює кругозір дитини, сприяє сприйняттю широко зрозумілого пластичного та прикладного мистецтва, іграшка може відігравати особливу роль у формуванні художнього образу, розвивати уяву дітей.

Немає усталених, класичних правил відбору цінних іграшок. Іграшка буде цінною доти, доки вона стимулює уяву дитини, спонукає до дії, розвиває фантазію. Одна і та сама іграшка може стати цінною в руках однієї дитини або марною в руках іншої.

Іграшка допомагає дитині систематизувати та закріпити набуті поняття, розвиває креативність за умови, якщо дорослі не заважають свободі гри, нав'язуючи свої правила і принципи, коли вони виявляються непотрібними.

Незалежно від того, дерев'яна іграшка чи пластикова, кольорова чи чорно-біла – важливо, щоб для дитини вона була неповторною і дарувала радість.

Іграшки приносять дітям тільки користь, впливають на організм всесторонньо. А саме:

1. Іграшки і забави, які вимагають фізичних рухів, зміцнюють організм дітей, розвивають у них силу і спритність, підтримують добрий, веселий настрій.

2. Іграшки і ігри, особливо суспільні, розвивають у дітей винахідливість, кмітливість, здібність швидко орієнтуватися при відомих обставинах. Сюди відносять власне ігри з м'ячем та інші.

3. Деякі забави розвивають у дітей окомір (наприклад, ігри, базовані на метанні і ловлі м'яча) ; інші – естетичні почуття. До цих останніх належать дитячі музичні інструменти, складання картин із кубиків, викладання узорів із шариків, дощечок, живопис брызками тощо.

4. Іграшки і ігри виховують у дітей здатність до синтезу і аналізу, – здатність, яка прямо стосується заняття наукою. Таких іграшок не мало, починаючи з побудов із кубиків і закінчуючи розбірними моделями різних споруд.

5. Іграшки повідомляють дітям і корисні відомості, необхідні як при вивченні “предметів”, так і в практичному житті. Це – стереоскоп, калейдоскоп, швейна машина, ткацький станок тощо.

Сучасні іграшки мають свій зміст і специфіку, відображаючи новітні тенденції життя людини і суспільства.

Аналіз результатів дослідження щодо значення іграшок у житті дитини дошкільного віку уможливив виявити чіткі тенденції серед іграшок, які обирають дівчата та хлопчики. Найчастіше дівчата грають з ляльками Барбі, ляльками Поллі Покет і зоомагазинами. Хлопчики обирають для гри кубики Лего, бакугани та трансформери. Іграшки, названі дітьми найцікавішими, досі рекламуються на телебаченні та в пресі.

Дівчатка, милуючись красивими силуетами та костюмами ляльок Барбі, вбирають це бачення ідеальної жінки. Барбі більше не просто іграшка, вона стає героїнею, іконою для наслідування. Про Барбі знімаються цілі серії фільмів, які показують, що краса і мода – це весь сенс життя жінки. Гра з ляльками супроводжується грою із зоомагазинами – фігурками милих тварин з порушеними пропорціями, що свідчить про необхідність піклуватися про них. Такий спосіб подання тварин може призвести до помилкової думки, що кішки і собаки завжди маленькі, милі й дуже чисті.

Хлопчики люблять грати з кубиками Lego і охоче беруться за конструкційні ігри, які вимагають технічних навичок і планування. На жаль, набори блоків Lego змінюються відповідно до тенденцій ринку, тому тематика ігор нав’язується згори, наприклад, Lego Stars Wars Death Star або Lego Pirates of the Caribbean. Популярністю користуються також ігри бакуган – фігурки з японського серіалу Bakugan: Young Warriors. Бакугани приймають сміливі пози і загрозові обличчя, заохочують до агресивних ігор. Трансформери – це роботи, які стимулюють логічне мислення та маніпуляції своєю технікою будівництва, але надихають ігри, зосереджені на війні, боротьбі та змаганні.

6. НАРОДНІ, ТВОРЧІ, РУХЛИВІ, ДИДАКТИЧНІ ТА ІНШІ ІГРИ В ЗДО, ЇХ ВИДИ ТА ЗНАЧЕННЯ

Автентичність народних ігор. Їх виховне, розвивальне та освітнє значення. Види народних ігор.

Українські народні ігри як засіб патріотичного виховання дошкільників.

Морально-етичний потенціал народної гри.

Валео-екологічний потенціал народної гри.

Види рухливих ігор та їх характеристика. Функції рухливих ігор.

Вікові та індивідуальні особливості застосування рухливих ігор в ЗДО.

Формування рухових якостей дитини засобом рухливої гри.

Особливості дидактичної гри. Структура дидактичної гри.

Функції дидактичної гри.

Виховне і розвивальне значення дидактичної гри.

Врахування вікових та індивідуальних особливостей дошкільників у процесі організації дидактичних ігор.

Підготовка дитини до школи засобом дидактичних ігор.

Сьогодні, в умовах становлення національної школи, коли актуалізуються проблеми формування особистості дитини на основі народних традицій, кращих надбань національної культури, широкого впровадження принципу природовідповідності виховання особливий інтерес становить досвід використання народних ігор та забав у навчально-виховній роботі з підростаючим поколінням. Саме в дошкільному та в молодшому шкільному віці закладаються основи фізичного розвитку, а народні ігри є "...надійною школою виховання і навчання".

Особливе місце в національній культурі українців займають народні рухливі ігри та забави. Вони є своєрідною "...життєвою лабораторією дитинства, де живе захоплююча втіха, велика праця, добрий відпочинок".

Народним іграм та забавам у педагогіці завжди відводилося почесне місце, оскільки педагоги вважали гру важливим засобом соціалізації особистості, прямим шляхом дитини до того соціального

досвіду, який виробило людство протягом багатьох тисячоліть. Так, дослідження Н. Кудикіної, Г. Воробей, О. Батухтіної доводять, що ігри та забави є цінним надбанням народу, елементом національної культури, природним способом збереження національної неповторності українського народу. “Народна гра в сучасному культурологічному процесі – це та тоненька ниточка, яка досі тримає зв’язок між сучасним урбанізованим населенням та його минулим”, – справедливо вважає сучасна дослідниця Олена Білик.

Н. Побірченко звертає увагу на те, що діти дуже люблять гратися на вулиці, у полі, лісі. У своєму дослідженні авторка посилається на Т. Лубенця, який називає вулицю своєрідним дитячим клубом. Під руками у дітей, вказує дослідник, багатющий матеріал для гри, фантазії та творчості. Життя поля, городу, лісу дає дітям невичерпний запас різного роду розваг. Так, наприклад, діти роблять із різного природного матеріалу пищалки, свистки, свищики, аби передати якусь мелодію, голос птаха чи тварини. Такі свистки-пищики усякі “...роблять не тільки задля того, щоб краще і дужче свиснуть, скільки на те, щоб самою роботою повтішатися” [55, 62].

Потенціал природи є невичерпним джерелом для розвитку дитини. “Сама природа вказує на те, – зазначає Михайло Макух, – що плекання справності руки є необхідною потребою, життєвою konieczністю. Чого ж то не робить дитина з усім тим, що попадає їй в руки, щоби тільки видосконалитися” [44, 131]. Багато іграшок діти виготовляють з природного матеріалу, використовуючи камінці, очерет, палки, лозинки, шипшину, квасолю. Такі саморобні іграшки мають надзвичайно велике педагогічне значення для дітей. Вони розвивають у них уяву, мислення, творчі здібності, “...не дають заснути творчим силам дитини” [55, 62].

Якщо забавки створені “...особистим, мозольовим зусиллям та ініціативою дитини, то дають вони для неї цілу низку речових обсервацій, приносять багато життєвого досвіду” [44, 132].

Важливість дитячої гри відображена і в усній народній творчості українців. “Як дитина бігає і грається, то їй здоров'я посміхається” – говорить народна мудрість. Інша чудова народна приповідка резюмує: “Розум без сили мліє, а сила без розуму шаліє”. Так народ стверджує благотворний вплив ігор на фізичний розвиток дитини.

Народні ігри, забави, руханки природно зміцнюють дитину, приносять велику радість, а радість – це здоров'я. Тільки вони є “...тою головною приманою, котра зваблює малеч під синє небо, на лоно природи, царство сонця й повітря”. М. Макух переконаний, що “...коли б наші діти й молодь частіше перебували й купалися на вільному повітрі, широкому просторі, в животворнім сонці, яким є спортивні майдани, забавові грища,... коли б могли вчитися серед вільного простору, повітря й сонця, розвивати серед них свої кволі сили, набирати гарту, виховали би ми покоління здорове, що вміє пристосувати свої природні права й наклони з сучасними вимогами людини, покоління, що хоче, може і вміє зблизити школу до життєвих вимог сучасного культурного періоду” [44, 133–134].

В іграх і забавах дитина почуває себе вільно, невимушено, виявляє свою дійсну природу. М. Макух вважає, що “...свобода руху є тут знаменитим підготуванням до самостійних чинів і праці в будучім громадянськiм житті і спонукує та привчає малечу гарно й естетично володіти всіми своїми членами тіла. Дитина забуває свої неестетичні рухи, набирається принадних, повних краси зворотів, а тим самим викликає ними естетичну насолоду” [44, 133].

С. Русова також вважає, що гра “...задовольняє найкраще вимогу дитини в активності, в різноманітних рухах; вона ж найкраще запмагає дитині розуміти себе саму, навчає переймати не механічно, а свідомо, одшукуючи найзручніші засоби, щоб утворити нові свої власні комбінації рухів, образів, відносин живих істот й неживих речей, нові твори своєї вічно-активної творчої думки” [60, 77].

Сучасна дослідниця Н. Кудикіна, аналізуючи вплив народних рухливих ігор, посилається на С. Русову, яка пропонувала якнайширше запроваджувати їх у школі, оскільки вони створюють у дітей хороший настрій, допомагають регулюванню процесів збудження і гальмування, укріпленню різних груп м'язів, поліпшенню обміну речовин, посиленню кровообігу і активізації дихання, сприятливо впливають на розвиток дітей, зміцнення їхнього здоров'я. Під впливом рухливих ігор відбуваються позитивні зміни в організмі школярів, підвищується їхня стійкість до різноманітних несприятливих факторів навколишнього середовища. Діти краще пристосовуються до змін погоди, менше хворіють, легше переносять фізичне і розумове навантаження. Учні, які

часто грають у рухливі ігри, мають нормальну масу тіла, гарну статуру, вони спритні, сильні, швидкі, гнучкі, витривалі [38].

“Рухи, що їх вживають у іграх: бігання, стрибання, викручування – являють собою низку рефлексорних актів організму, що росте; ці рухи розвивають його сили, закріплюють навички, корисні для життя. Весь розвиток дитини є поступовий перехід до утворення точності в рухах, нагромадження життєвого досвіду, виявлення свого оточення й розвитку зовнішніх почуттів”, – вважають Х. Рабинович, Ц. Штарк, Д. Шуп Зібрані ігри ці автори згрупували у такі розділи:

1. Розвиток спритності.
2. Розвиток уваги.
3. Розвиток догадливості та спостережливості.
4. Розвиток кінцівок, слуху, зору, зорової пам'яті.
5. Освітні гри [55, 4].

Велике виховне і розвивальне значення мають ігри з м'ячем, які є актуальними і улюбленими для дітвори всіх часів. “Вони сприяють не тільки зміцненню м'язів, розвитку окоміра, але й виховують почуття дружби, спільності, підтримки”, – наголошує Н. Побірченко [50, 66]. Так, особливо поширеними серед сучасної дітвори є такі народні ігри з м'ячем, як “Гилка”, “Високий дуб”, “Городок”, “Квач з м'ячем” та ін.

Чимало науковців-дослідників, зокрема, етнографів вважають, що особливо розповсюдженими серед дітвори є ігри з палицями: “Палиця в дитячих руках миттєво перетворювалася в коня і хлоп'як верхи готовий був мчати хоч півдня, хоч день по всій вулиці і по цілому світу. Дивовижний кінь летів і підганяла його найміцніший батіжок – дитяча фантазія. А через деякий час палиця вже перетворюється на рушницю... Коли ж до рук потрапляв мотузок, то з'являлася нова іграшка – батіг” [6, 69]. Улюблена народна хлоп'яча гра “Цурка” “вимагає спритності, влучності, мужності, виховує дух змагання”.

Чимало уваги народній грі та іграшці присвятив відмий український педагог, основоположник вітчизняної етнопедагогіки М.Стельмахович. “Народні ігри і забави, – на думку М. Стельмаховича, – створюють такі умови, де формування тіла і духу проходить у реальному бутті, у контексті життя народу, невимушено, просто, природно, мимоволі, так, що дитина навіть не відчуває, що її виховують” [61, 69].

В іграх та забавах відображається зміст національного виховання підростаючого покоління. “Треба вже молодіж виховувати в рухливості, честивості, карності, а цілий нарід набуде тих прикмет” – наголошує П. Франко [61, 80]. Національна своєрідність гри дає змогу дитині легко вивчити характер, звичаї, традиції свого народу, збагнути сутність його натури. Використання у грі різноманітних додаткових засобів, зокрема фольклорних (казка, вірш, припівка, лічилка, скоромовка тощо) сприяють збагаченню дитини, розвивають пам’ять, мислення, мову, уяву тощо.

У зв’язку з цим О. Суховерська наголошує на тому, що дітям молодшого шкільного віку особливо “...припадають до вподоби ті забави і ігри, які побіч виконання рухів дають їм ще змогу багато співати й лепетати” [60, 5].

Дослідниця Г. Воробей, вивчаючи українські народні ігри, посилається на Г. Терлецького, який писав, що “...ігри та забави поєднані з піснею, музикою розвивають у дитині найкращі душевні якості. ... Розкритий за допомогою поетичного слова та імітаційних рухів світ, який “...у змісті гри постає в іпостасях звірят, квітів, рослин, явищ природи – створює неповторний художній синтез світовідчужань і світосприймань, в яких все переплітається, взаємозв’язується, творить чарівний калейдоскоп, в якому діти вчаться “пізнавати свій народ і себе серед народу” [2]. Через гру дитина вчиться розрізняти добро і зло, правду і кривду, розвиває почуття дружби, взаємодопомоги.

С. Русова у своїх працях говорить про доцільність використання у дитячих іграх танцювальних рухів, які часто діти вигадують відповідно до свого настрою: “Національні танці – це ціла поема, цілий комплекс гарних, ритмічних, жвавих рухів, які захоплюють дітей куди більше од якої-небудь одноманітної гімнастики” [60, 114].

Надзвичайно цінним духовно-культурним надбанням нашого народу є такі дитячі розваги, як гаївки, веснянки, хороводи з піснями. Виконання веснянок дітьми – це гімн природі, радість змінам, які відбуваються довкола. Вони переповнюють дитяче серце ніжністю, мрійливістю, добротою, поетичністю. Улюбленою дитячою веснянкою є “Ой, весна-красна, що ти нам принесла?”. У дитячих піснях-іграх “А ми просо сіяли”, “Мак”, “Подоланочка” схвалюється людська праця, почуття любові, гордості, відповідальності. Ці добрі стародавні ігри містять у собі

емоційну насиченість, поєднання різних рухів, пантоміміки з піснями. Так, Г. Воробей підтримує думку С. Килимника, що “...колективними словами-співами, ритмом, грою, танцями та хороводами наші пращури спілкувалися з природою” [14, 23].

Звертаючись до історії людської світової культури, С. Русова доходить висновку, що “..усі народні ігри (забавки, розривки) виникли не тільки заради розваги, а зв’язані були з вимогами життя, як напр., розвиток сили, боротьба, бігання наввипередки й т. ін., або ігри зв’язувалися з релігійним культом, ворожбою, підготовкою до війни” [60, 76].

“Ігри-гаївки, – на думку дослідниці Г. Воробей, – це якраз глибоко прапрадідівський самобутній, ні від кого не запозичений звичай формування особистості, де в глибинах внутрішнього життя національного духу, “розкривають обидва кінці розвитку нації, душі і тіла, що губляться у протилежних добах: в минулім і майбутнім, як яесь пророче заглиблення в минуле, щоб віднайти спокусу й сили творчого життя в майбутнім” [14, 23].

Вдалу, на наш погляд, класифікацію українських народних ігор зроблено Н. Кудикіною. Пропонуємо цей зразок [38]:

“Певні види ігор малих форм пов’язані з задоволенням актуальних дитячих потреб – удосконалення звуковимови (скоромовки), розвитку фонематичного слуху і артикуляційного апарату (звуконаслідувальні ігри), забезпечення самоорганізації дитячих колективних ігор і налагодження міжособистісних стосунків (жеребкування, лічилки, мирилки). Зазначені види традиційних народних ігор малих форм актуальні і для сучасних дітей”, – вважає Н. Кудикіна.

Свого часу Г. Ващенко писав: “Роль традицій в розвитку людства можна порівняти з роллю пам’яті в розвитку окремої людини. Основна функція пам’яті полягає в збереженні набутого досвіду. Отже, ця функція консервативна. А проте, коли б людина не володіла пам’яттю, коли б вона не зберігала попередніх вражень, уявлень і думок, вона не тільки не рухалась би вперед, а взагалі не могла б існувати, бо тільки попередній досвід дає їй можливість з успіхом пристосовуватись до умов життя і боротися за своє існування. Таке ж саме значення традиції в розвитку людства і окремих націй. Поступ можливий лише тому, що молодші покоління отримують від старших певні здобутки культури. Через це молодим поколінням не треба започатковувати культурний рух: їм залишається продовжувати й удосконалювати те, що здобули предки. Особливо ж велику роль відіграють традиції в збереженні нації. Націю звичайно визначають як цілісність поколінь минулих, сучасних й майбутніх. Таку цілісність підтримують передусім традиції. Завдяки їм зберігається й розвивається національна мова, без якої неможливе існування нації, зберігається релігія, звичаї, надбання мистецької творчості, світогляд, народні ідеали – все те, що створює обличчя народу, що відрізняє його від інших народів. Отже, відмова від національних традицій рівнозначне відмовленню від своєї національності” [23, 387.]

На нашу думку, дитячі народні ігри та забави мають таке ж надзвичайно велике педагогічне значення, як і традиції. Їх треба берегти, примножувати, активно використовувати у навчально-виховному процесі молодшого школяра, у дозвіллі дівчата.

Через систему традицій, зокрема, через традиційні народні ігри, український народ відтворює і зберігає духовну культуру, національні цінності, свій характер і передає їх наступним поколінням. Саме нам примножувати, збагачувати і зберігати ці традиції.

Отже, викладене вище дає підстави зробити висновок про те, що традиційні дитячі ігри, будучи часткою культурно-історичної спадщини українського народу, мають значні потенційні можливості для розв'язання завдань навчально-виховного процесу, зокрема, прилучення учнів молодшого шкільного віку до культури українського народу. Вважаємо, що гра покликана сприяти повноцінному розвитку особистості, її навчанню та розвитку.

Автентичність народних ігор передбачає та відображає життя народу впродовж усього існування. У народних іграх відображені усі аспекти життя українців:

- філософія;
- побут;
- традиції та звичаї;
- архітектура;
- творчість і народне мистецтво;
- господарська культура;
- вірування;
- сімейно-побутова культура;
- народна медицина;
- кулінарія тощо.

Виховне, розвивальне та освітнє значення народних ігор продиктоване їх змістом і полягає у тому, що засобом **народної гри**:

- дитина прилучається до цінностей народу;
- у грі реалізуються завдання морального, патріотичного, екологічного, трудового, фізичного, валеологічного, сімейного та інших напрямів виховання;
- у дошкільника формується модель поведінки у соціумі і усвідомлення існування певних виховних канонів, яких українці дотримуються віками (повага до батьків, любов до Батьківщини, турбота про слабших і хворих тощо);
- відбувається удосконалення усіх психічних процесів дитини: мови, мислення, уяви, сприймання, пам'яті тощо;
- народна гра володіє значним потенціалом для фізичного, соціального, психічного, духовного розвитку особистості;

- у процесі гри відбувається навчання дитини, оскільки освітній потенціал достатньо багатий: формуються елементарні математичні поняття; збагачується словниковий запас, засвоюються нові терміни, тренується пам'ять, розвивається конкретне і абстрактне мислення тощо.

Сучасні дослідники так визначають види народних ігор [31]:

Ігровий фольклор дуже різноманітний. Це дає можливість класифікувати народні ігри й виділити такі групи:

1. Ігри – пастки – характеризуються тим, що ведучий повинен переловити всіх гравців або з допомогою спійманих ним у ході гри. Усі ці ігри починаються з лічилки, супроводжуються діалогами, піснями. Наприклад: «У ведмедя в бору», «Дідусь-ріжок», «Горщики», «Шуліка» та ін.

2. Ігри драматизовані – у них розігрується яка-небудь дія, також супроводжувана діалогом, піснею. Це такі ігри, як «Фарби», «Пекар», «Гуси-лебеді» та ін.

3. Ігри хороводні – учасники ходять по колу зі співом і танцювальними рухами: «Коровай», «Яблунька», «Зайчєня», «Просо», «Мак» та ін.

4. Словесні ігри-фанти – для них характерний напружений діалог, іноді з віршованим зачином. До цієї групи входять такі ігри: «Як тебе звуть?», «Садівник», «Козубенька», «Тільки на цю букву» та ін.

5. Ігри з дидактичною спрямованістю – передбачають закріплення знань і вмінь з предметів загальноосвітнього циклу: «Білки, жолуді, горіхи», «День і ніч», «Гуси-лебеді», «Горобець» та ін.

6. Обрядові та звичаєві ігри – передають характерні події з життя українського народу. У давні часи такі ігри проводилися у певні пори року, в дні календарних свят і супроводжувалися обрядовими піснями (колядками, щедрівками, веснянками, гаївками тощо) та хороводами. Деякі з них починалися магичними звертаннями-закличками до сил природи, птахів. Серед ігор цієї групи – «Кривий танець», «Горішок», «Подоляночка» та ін.

7. Ігри мовленнєвої спрямованості – народні рухливі ігри з обмеженим словесним текстом. У них текст подається у формі лічилки, примовки, перегукування. Ця група ігор досить численна: «Панас», «Їду, їду», «Звідки ти?», «Піжмурки», «Горюдуб», «Котилася бочка...», «На чім

стоїш?», «Іваночку, покинь схованочку», «Зайчик і Бурчик», «Бочечка», «Квочка», «І рву, і рву горішечки» та ін.

8. Ігри історичної та соціальної спрямованості – відображають характер тієї епохи, в яку вони створювалися. Це такі українські народні ігри, як «Король», «Воротар», «Відьма», «Дзвін», «Прослужив я в пана рік», «Колесо» та ін. У їх змісті трапляються архаїзми, наприклад: «пан», «король», «цар», «царівна».

9. Ігри з відображенням трудових процесів та побуту народу. Основна функція ігор цієї групи – виховання національної самосвідомості. У таких іграх знайшли відображення трудові процеси українського народу (землеробство, тваринництво, ковальство, мисливство, рибальство тощо). Саме такими є ігри «Гуси», «Нема пана вдома», «Коваль».

10. Ігри-забави та ігри-атракціони. Ці ігри мають естафетний характер з елементами змагань: стрибки на одній нозі, метання м'ячів у рухому ціль, перетягування каната, ходьба на низьких ходулях, підстрибування та ловіння ласощів (бублика, цукерки) зубами («Бій півнів», «Перетягування палиці», «Пес»), ігри комічного характеру («Ледачий Гриць»). Сюди ж можна віднести гойдання на гойдалках, катання на саморобних каруселях, лазіння по гладкому стовбуру, ліплення снігової баби тощо.

11. Ігри великої, середньої рухливості та малорухливі (залежно від ступеня фізичного навантаження).

12. Ігри з ходьбою, бігом, лазінням (розподіляються за характером руху, що переважає).

Існують й інші класифікації. Так, наприклад, А. Цьось поділяє народні ігри на:

- рухливі ігри та забави з музикою, співом, приказками, прислів'ями, примовками;
- ігри з предметами, іграшками, засобами для гри;
- рухливі ігри та забави на розвиток фізичних якостей дитини (витривалості, координованості, сили, спритності, швидкості тощо).

Українські народні ігри є дієвим і необхідним засобом патріотичного виховання дошкільників. Його зміст та сутність полягає у тому, що засобом гри можна формувати у дитини любов до Батьківщини, повагу до свого роду і народу, гордість за приналежність

до українського народу, національну пам'ять, плекати бажання продовжувати традиції українців і берегти їх історичні витоки.

Морально-етичний потенціал народної гри розкривається засобом формування у дітей цінностей добра, справедливості, гідності, честі, любові, співпереживання. У народній грі відображені всі моральні категорії, і вони доступним для дитини шляхом доносяться у процесі гри. Участь дитини-дошкільника у народній грі дає можливість усвідомити існування певних правил людського життя, розуміння сили колективу і окремої особистості у ньому, необхідність розуміння і поваги до іншого тощо.

Валео-екологічний потенціал народної гри зумовлений життям українців і прихильністю до природи та природовідповідним способом життя. Українці – хлібороби і здавна славляться тісним зв'язком з природою, землею, усім живим. Сьогодні спостерігається тенденція відчуження людини і природи, порушення природного балансу у житті людини змалку, тому усвідомлення і відновлення таких традицій є важливим завданням українського дошкільця. Засобом гри можна формувати у дитини любов до природи, усвідомлення важливості її у житті людини, здоровий спосіб життя, виховувати бажання берегти і примножувати багатства природи. У сучасній практиці дошкільньої освіти широко використовуються такі природні чинники збереження і зміцнення здоров'я дитини, як вода, повітря, сонце. Організація ігор на свіжому повітрі посеред природи – найкращий приклад доброго і доцільного виховання і збереження й зміцнення здоров'я дитини.

Особливим потенціалом для розвитку, виховання й освіти дошкільника має **творча гра**. Творчих ігор для дошкільників дуже багато, але найголовніше – це їх переваги. Серед них треба відзначити:

- вплив на розвиток уяви та творчості;
- розвиток інтересів дошкільників;
- удосконалення мовленнєвих навичок;
- сприяння комунікації та розширення кола спілкування;
- поліпшення пам'яті та сприяння концентрації;
- розвиток дрібної моторики та вмінь;
- когнітивний розвиток;
- розвиток активності дитини;
- емоційний розвиток;

- соціальний розвиток тощо.

Здатність мислити творчо – це здатність виходити за рамки звичних шаблонів і пристосовуватися до будь-якої, навіть найскладнішої, ситуації. Кожному дорослому важливо, щоб його дитина володіла цією бажаною рисою. Доцільно відкрити ігри, які є творчими – вони сподобаються дитині-дошкільнику і позитивно вплинуть на його розвиток.

Творчість допомагає долати проблеми та краще справлятися з різними ситуаціями. Це позитивно впливає на якість нашого життя та відчуття повноцінності. Творчість тісно пов'язана з уявою, досвідом і знаннями, тобто з навичками, спрямованими на розв'язання проблем і творче мислення.

Маленькі діти мають велику схильність до всіх цих елементів тому, що не використовують усталені моделі дій – вони їх просто ще не знають. З іншого боку, вони весь постійно цікавляться різними речами і кожен предмет викликає у них багато асоціацій, а у нас, дорослих, їх лише кілька. У разі потреби вони придумують нові візерунки, про які нікому з дорослих не спаде навіть на думку.

Це означає, що кожен з нас народжується з природною цікавістю до світу і здатністю вчитися. Однак, якщо ми не будемо тренуватися регулярно, втратимо його з віком. Ми будемо використовувати лише ті готові форми і константи освіти, які, нав'язуючи норми чи зразки дій, послідовно пригнічують нашу творчість. Тому так важливо підтримувати дитину в цьому навчанні з раннього віку, створюючи для неї відповідний простір і надаючи їй правильні інструменти для розвитку творчого мислення.

Універсального рецепту для розкриття творчих здібностей дитини не існує, але існують різноманітні ідеї для розваг та ігор, які допоможуть дошкільнику розвинути творчість. Наприклад:

Художні ігри та забави

Важливим елементом життя дитини-дошкільника є також художні ігри та забави. Незалежно від віку, кожен малюк любив малювати, клеїти і вирізати. Тому у закладі дошкільної освіти чи дома варто створити невеликий художній куточок і залучати дитину до різноманітних видів мистецтва. Папір, олівці, фарби, вирізки –

вітається будь-який матеріал. Можна влаштувати конкурс на найкрасивіші розмальовки, або попросити дітей прикрасити різдвяні листівки.

Цікавою ідеєю для проведення вільного часу є ігри з пластичною масою, наприклад, з тістом, сольовою масою, глиною. Якщо подивитися на них як на інструмент для вираження емоцій чи ідей, то можна оцінити їх важливу роль у розвитку креативності, спритності рук, а також пам'яті й уваги дитини.

Однак варто пам'ятати, що не можна приділяти занадто багато уваги кінцевому ефекту, коли починається художня робота з дитиною. Наклеювання, татуювання, малювання, або ліплення з пластиліну – це передовсім велике задоволення для дошкільника.

Як уже згадувалося, маленькі діти володіють дивовижною уявою. Їх цікавить усе невідоме і загадке. Вони із задоволенням грають різні ролі, граючи наодинці в кімнаті, адже тоді вони можуть бути ким заохочують. Щоб трохи урізноманітнити ці творчі заняття для дітей, доцільно підготувати театр із використанням ляльок, ручних ляльок чи фігурок тварин. Це допоможе малюкам уявляти різноманітних персонажів і створювати власні історії. Водночас такі переживання підтримають розумовий та емоційний розвиток і навчать дитину-дошкільника самостійності.

Варто пам'ятати, що найменші діти не можуть занадто довго концентруватися на одному занятті. Тому, якщо дитині стало нудно після години ігор, треба зробити невелику перерву. Після цього часу буде набагато легше запропонувати повернутися до творчої діяльності.

Робота з книгою

Читання книг також позитивно впливає на розвиток і уяву дошкільника, адже саме через читання діти пізнають навколишній світ, розвивають свою творчість та збагачують словниковий запас. Тому варто зробити це щоденним ритуалом, незалежно від віку малюка. Створенню таких позитивних звичок, безсумнівно, сприятимуть ретельно відібрані творчі книжки чи ілюстрований словник для найменших. Ці книжки відрізняються цікавою формою, тому вони запам'ятаються маленькій дитині надовго і довго не стоять на полиці.

Додатковою перевагою закладу дошкільної освіти також буде створення дружнього куточка для читання. Все, що для цього потрібно, це м'який килимок, подушки і тепла ковдра. Однак будь-які креативні іграшки для дітей повинні бути поза увагою дитини, щоб вони не відволікали її під час спільного читання. Непоганою ідеєю може стати і намет в ігровій кімнаті. Це, безсумнівно, ще більше стимулює уяву дошкільника.

З точки зору терпіння, наполегливості та розвитку творчості головоломки, розвивальні ігри, кубики, інтерактивний стіл, безсумнівно, є найкращими іграшками дошкільника. Креативні іграшки дають ідеї для розвивальних розваг і створюють веселу атмосферу у групі. Однак варто мати на увазі, що ігри та іграшки повинні бути адаптовані до віку та можливостей дошкільника. Тому добре постійно спостерігати за дитиною, щоб знати, чим саме вона любить займатися і які креативні іграшки її зацікавлять.

Інший варіант розвитку творчості дошкільника – використовувати повсякденні речі, щоб стимулювати творчі здібності малюка. Гра на галявині чи в саду не тільки розвине потребу брати участь у житті, але й матиме позитивний вплив на формування природовідповідної поведінки дитини. Крім того, це навчить дошкільника самостійності і співпереживання.

Музичні ігри

Музика також має відігравати велику роль у житті дошкільника. Не тільки тому, що це сприяє розвитку його творчості, а головне тому, що музичні ігри приносять дітям багато радості. Завдяки їм вони можуть висловити свої почуття та розрядитися енергією.

Гра з музикою може приймати різні форми, від слухання пісень і малювання до них до гри на простих музичних інструментах, таких як цимбали, або барабани. Музичні ігри позитивно впливають на емоційний, інтелектуальний та фізичний і руховий розвиток дошкільника.

Рухливі ігри та заняття дуже важливі у розвитку дитини-дошкільника. Неможливо переоцінити сприятливий вплив фізичних навантажень дітей на їхнє здоров'я та самопочуття. Без цього дитина просто не буде розвиватися. Лікарі наголошують, що рух і фізичні зусилля тепер є навіть не засобом запобігання хворобам цивілізації, а

умовою виживання людського роду. Педагоги-вихователі повинні уміти обирати та пропонувати дошкільнику певний спектр ігор, щоб підтримати його гармонійний розвиток і водночас подарувати радість та задоволення.

Рух надзвичайно важливий для здоров'я, тому дорослі повинні бути хорошим прикладом для дітей. Гіподинамія негативно впливає на людський організм і провокує недуги та хвороби, зайву вагу у дітей тощо. Саме тому підтримка прагнення дитини-дошкільника до руху, змагань, фізичної активності є запорукою міцного здоров'я – фізичного, психічного, соціального, духовного тощо.

Як відомо, до рухливих ігор належать ігри, засновані на фізичній активності. Для дітей дошкільного віку значення рухливих ігор дуже велике, адже завдяки іграм відбувається всебічний розвиток дитини, поліпшується координація рухів, набуваються навички роботи в команді та виникає багато моральних якостей – вміння прийти на допомогу, розуміти і співчувати товаришеві тощо.

Граючи разом в ігри на свіжому повітрі діти вчаться пересуватися в просторі, узгоджувати свої дії з рештою гри, виконувати необхідні дії в грі, не заважаючи іншим, дотримуватися гласних і встановлених правил. Для дітей дошкільного віку ігри на свіжому повітрі – чудова можливість зустрітися з друзями, адже ніщо так не з'єднує дітей, як хороші емоції, отримані разом, і взаємодопомога в грі. Ігри дітей дошкільного віку на свіжому повітрі – чудовий спосіб не лише фізичного розвитку, але й пізнання природи, усвідомлення радості перемоги, розвиток прагнення ставати досконалішим і розвинутішим.

Найбільш ефективною буде організація рухливих ігор на прогулянці. Коли діти активно пересуваються на свіжому повітрі, у них активізуються серцева та дихальна системи, а тому збільшується кількість кисню в крові. Це впливає на організм дитини найпозитивніше: поліпшується апетит і сон, зміцнюються імунітет і нервова система. Варіантів вуличних ігор на свіжому повітрі настільки багато, що вихователь завжди зможе підібрати потрібні залежно від кількості гравців, погодних умов та наявності додаткового обладнання.

Розвивальні та дидактичні ігри

Велике значення у навчально-виховному процесі мають **розвивальні та дидактичні ігри** завдяки значному потенціалу щодо розвитку у дітей активності, самостійності та творчості. Методи дидактичних ігор поєднують різні способи пізнання дійсності через слухання, спостереження, дію і переживання. Усі дії у процесах цих ігор спонукають дитину думати. Вони мають не тільки дидактичні цінності, а й лікувально-виховні. Такі ігри вчать поважати загальноприйняті норми, сприяють налагодженню співпраці, навчають дисципліни, сприяють соціалізації та вчать дітей не лише перемагати, а й програвати. Дошкільник розуміє, що для гри в команді потрібно засвоїти деякі загальні правила, які неможливо змінити під час гри лише тому, що це було б зручніше одному з гравців.

Дидактична гра має велике значення для соціального розвитку дитини, вчить дотримуватися правил і норм співжиття.

До групи методів у процесі організації дидактичних ігор відносимо:

- ситуативний метод;
- метод моделювання;
- постановочний метод;
- мозковий штурм.

Зміст, хід і правила гри, які є обов'язковими для всіх учасників, викликають подібні душевні переживання у тих, хто розважається, що об'єднує групу, впливає на формування різноманітних зв'язків, пробуджує та посилює почуття солідарності.

Участь у грі стає для дошкільника стимулом подолати сором'язливість і невіру у власні сили. Прагнення до успіху в грі активізує дитину; емоційно заряджає і дає відчуття задоволення. Важливо підкреслити, що найважливішим є той вид активації, який стимулює дитину до самостійного мислення. У грі більше шансів має той, хто грає краще, використовує менше спроб, робить менше помилок і більше вміє передбачити результат своїх ходів. Передбачення дозволяє уникнути помилок і виключити непотрібні кроки, які є марною тратою часу. У міру зростання дитини-дошкільника вплив раціонального фактора стає все більш вираженим, а здогади і хаотичність діяльності повільно згасають. Спроба знайти

правильну стратегію – це перший крок до логічного мислення та умовиводів.

Ігри та заняття позитивно впливають на розумовий розвиток дітей, розвивають швидкість орієнтування, стимулюють творчі здібності, розширюють і закріплюють знання з різних галузей, формують бажані звички й орієнтування у навколишньому світі. Використовуючи дидактичні ігри, вихователі допомагають дитині розвивати сприймання, мислення, волю, уяву, пам'ять. У процесі дидактичних ігор дитина-дошкільник ознайомлюється з розмірами, вагою, цифрами, кольорами, формами, часом, простором, розвивається вміння порівнювати та класифікувати предмети за їх ознаками тощо.

У свідомості дітей поняття «гра» і «забава» асоціюються з приємним проведенням часу та розвагами. Вводячи елементи певних ігор та ігрових видів діяльності можемо зробити навчання цікавішим, діти будуть охоче працювати і, отже, досягати кращих результатів.

Дидактична гра – це вид методів навчання, що входять до групи проблемних методів (метод навчання і навчання, основою якого є розв'язування учнями практичних і теоретичних завдань).

Гра у житті дитини-дошкільника виконує важливі навчальні функції:

- вчить як поважати прийняті стандарти,
- дозволяє взаємодіяти,
- сприяє соціалізації,
- вчить отримувати перемогу і програвати.

Тематична гра, ще відома як творча гра, це рольова гра, яка дає можливість дітям фіктивно виконувати соціальні функції, які виконують представники різних професій. Вона передбачає виконання передбачуваної ролі лікаря, водія, вчителя, шахтаря і стає для дітей досягненням мети і причиною задоволення. **Тематичні ігри** особливо захоплюють дітей дошкільного віку.

Конструкторська гра – гра, яка полягає в будівництві різноманітних предметів із блоків або інших елементів, наприклад, будинків, споруд, механізмів, транспортних засобів тощо. Завершені

будівельні ігри привчають дітей до виконання завдань, у такий спосіб готуючи їх до роботи.

Навчальна (дидактична гра) гра – гра за формулою, розробленою дорослими, зазвичай веде до виконання складного завдання; найчастіше це розумова гра, спрямована на розвиток пізнавальних здібностей дитини-дошкільника. Серед дидактичних ігор у закладі дошкільної освіти найчастіше використовуються такі:

- Лотереї
- Пазли
- Ребуси
- Кросворди
- Настільні ігри: доміно, шашки

Рухливі ігри також мають значний дидактичний потенціал. Це ігри, які вимагають від учасників часто мінятися місцями, дотримуючись чинних правил, певним чином розвиваючи рухові функції дітей, привчають дитину до дисципліни і порядку, виховують усвідомлення важливості правил у життя людини.

Дитячими іграми треба керувати прямо чи опосередковано, залежно від обставин, їх властивостей, поведінки дітей тощо.

Безсумнівно, гра є частиною постійного і поступового розвитку кожної дитини. Саме завдяки їй дитина вправляє свої органи чуття, все більше пізнає навколишній світ і розвиває уяву.

Задля повноцінного та успішного розвитку варто зробити ставку на творчі та розвивальні ігри для дітей, які вносять цінний контент у повсякденне життя дитини-дошкільника.

Спеціально для допитливих дошкільників створені дошки-головоломки, які чудово функціонують як маніпуляційні іграшки. На них кріпляться різноманітні прищіпки, засуви, замки, гайки, кільця, ланцюжки, якими ми часто користуємося у житті. Зібрані рухомі елементи не тільки задовольняють дослідницьку допитливість дітей, а й підтримають здатність аналітично мислити та пристосуватися до таких побутових речей, як замки, «блискавки», прищіпки тощо. Це, безумовно, хороший вибір для всіх допитливих дошкільнят.

І маленьким, і старшим дітям, безсумнівно, сподобаються пазли, дерев'яні кубики різної форми та головоломки різного рівня розвитку. Варто також доповнювати ці іграшки кольором, формою, фактурою матеріалу тощо.

Діти старшого дошкільного віку, зі свого боку, можуть зацікавитися настільними іграми з використанням лісових ландшафтів, повних тварин або природних цікавинок. Завдяки цьому малюки не тільки розширюють конкретні знання про світ, але й формують уподобання, навчаються логічного мислення та рахування. У цьому випадку активно реалізується принцип природовідповідності. Якщо говорити про елементарне навчання дитини-дошкільника, то відмінною ідеєю буде килимок з доповненнями у вигляді букв, цифр, доріжок, стежок, або цікавих фігур.

Серед сучасних тенденцій іграшок, улюблених і малюками, і їхніми батьками, – різноманітні тематичні ігри та головоломки. Для дитини трохи старшого віку можна налаштувати дерев'яні композиції, орієнтуючись, наприклад, на біологічну конструкцію улюбленої тварини або просто на світ рослин. Додатковою перевагою натуральних дерев'яних пазлів є однорідність кольорів, що додатково стимулює уяву маленького дослідника.

Безсумнівно, одним із найважливіших елементів серед розвивальних іграшок стануть різноманітні книжки про природу, рослин, тварин, зміну пір року, транспорт, а також казки.

Доведено, що систематичне читання дитині, незалежно від віку, не лише збагачує її уяву, а й розширює її словниковий запас та викликає цікавість до процесів, що відбуваються у світі. З метою розвитку специфічних навичок, призначених для певного віку, також варто дотримуватися порад і назв, запропонованих авторами. Також відмінну просвітницьку роль зіграють великоформатні наклейки на стіну із зображенням карти світу. Вони створюють в ігровій кімнаті дитини-дошкільника не тільки атмосферу подорожі, а й у прямому й переносному значенні розширюють її кругозір.

Рухливі ігри

Проблема зміцнення та збереження здоров'я нації загалом і окремої особистості зокрема стала сьогодні актуальною для багатьох

наук – медицини, психології, філософії, соціології, анатомії, гігієни тощо. Однією із немаловажних функцій педагога у сучасній школі є турбота про здоров'я школяра. З огляду на це обґрунтування впливу різноманітних специфічних і загальнопедагогічних методів, чинників та засобів на процес фізичного виховання людини є актуальним і вимагає особливої уваги. У його рамках варто також зважати на процес статевої диференціації та вікової періодизації. Вважаємо, що особливо важливе місце у процесі збереження та зміцнення здоров'я дитини має гра у різноманітних і варіативних можливостях її використання.

Важливо зазначити, що гра та ігрова діяльність завжди були предметом вивчення науковців та педагогів-практиків. Ґрунтовні наукові дослідження та публікації у періодичній пресі свідчать про те, що попри існування чималої кількості наукових робіт, що презентують можливості гри для розвитку і виховання дитини, є ще аспекти, які вимагають спеціального вивчення і дослідження.

Історія свідчить, що у багатьох народів, які прославилися удосконаленням свого фізичного і духовного розвитку, на першому плані були ігри. Так, наприклад, у древніх греків для цієї мети слугували головним чином стрибки, біг, метання диску, боротьба, ігри з м'ячем, саме ті ігри, які так подобаються дітям. У древніх римлян у різному віці рухливі ігри були також необхідною частиною денних занять.

У своїх поглядах педагоги зупинялися окремо на аналізі різноманітних факторів, які мали вирішальний вплив на здоров'я людини. «Сучасна людина, – говорить Спенсер, – потребує у великій кількості чистого повітря, яким би вільно дихали її легені. Замість довгих вимушених вправ, після яких вона почуває себе слабкою на протязі декількох годин, вона повинна навчитися правильно дихати, триматися і сидіти рівно» [22, 47].

Вітчизняні педагоги, досліджуючи можливості природовідповідного виховання дитини часто зважали на роль у цьому процесі фізичних ігор, забав, розваг. Часто останні вважалися вільним проведенням часу, просто забавою для дитини, але все ж позитивна роль їх для дитячого організму була незаперечною: «Там, де оновлюється школа, - зауважує Я. Чепіга, – ігри оцінюються як один з найкращих засобів фізичного, розумового і морального виховання» [62, 23–24]. Особливо великого

значення надає Я. Чепіга впливу рухливих ігор на фізичний розвиток дітей: «...брак вільних фізичних рухів, яких вимагає природа дитини, спричиняється до кволості організму; в м'язах, які складають половину всієї маси тіла, набирається стільки енергії, що вона примушує організм витратити її низкою рухів. І тоді лише дитина радісна і весела, коли потреба ця знаходить вихід у вільних рухах, які задовольняють її організм» [62, 23–24].

Досвід показує, що рухливі ігри були й залишилися найпоширенішими з-поміж інших видів ігор. Вони є цінним педагогічним засобом для зміцнення здоров'я, сприяють природовідповідному розвитку дитячого організму, виховують мужність, витривалість, самостійність, волю, характер, згуртованість тощо, їх залюбки люблять організовувати самі діти в години дозвілля. У рухливих іграх приховані великі потенційні оздоровчо-виховні та розвивальні можливості.

Ігри – це найприродніший вид фізичних вправ. Рухомі ігри по суті вимагають великих відкритих просторів, чистого повітря. А скільки гігієна виграє від того одухотворення і веселості дітей, що розвиваються під час ігор, і чого не вистачає ніякому іншому виду фізичних вправ. Перед вами майданчик з дітьми: одні із них скачуть, стрибають, бігають; другі кидають м'яч, ловлять його; треті – борються; четверті грають в городки, палки, шари; п'яті вправляються у метанні; шості – просто пустують від радості і задоволення; скрізь пожвавлення, швидкість руху, груди широко розкриваються, легені посилено працюють, кров швидко циркулює, рум'янець на всю щоку, блиск в очах, бадьорий настрій, весь організм освіжається! Ніхто не буде сперечатися, що цим дітям приємно і корисно вправляти свої сили.

Основа переважної більшості ігор – швидкі рухи і біг. Власне ці рухи, а ніякі інші, і сприяють розвитку легень, поліпшують кровообіг, підвищують діяльність усіх функцій організму. Ігри розвивають всі частини тіла, дають роботу всім його м'язам. В іграх не може бути помилок учителів гімнастики – не може бути шкідливого насилля над м'язами; бо гравці самі регулюють свої рухи за власним відчуттям.

Ігри позитивно впливають на нервову систему, зміцнюють її. Бо почуття радості і задоволення в грі є кращим засобом зміцнення нервів;

воно оживляє діяльність багатьох функцій тіла і сприяє відпочинку мозку.

Розвиваючи м'язи, ігри розвивають і зміцнюють зовнішні почуття зору, слуху і дотику. Вони розвивають чисто психічні здатності: кмітливість, розум, уяву, винахідливість, волю.

Ніде, як в іграх, не виробляється у дітей звичка до самостійності й ініціативи. Кожен гравець старається не для себе, а для інших, для команди. Він часто повинен поступитися місцем більш спритному товаришу; зосередити увагу на тому, що йому доручили, хоч це йому і не подобається. Такого роду дисципліна найкраще за все забуває дитину забути про самого себе, своє самолюбство. Маленький світ майданчика для гри є кращою школою для вироблення характеру. Він дає для життя кращу підготовку, ніж усі зусилля виховання.

6. ОРГАНІЗАЦІЯ ІГРОВИХ КВЕСТІВ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Аналіз поняття «квест».

Типологія ігрових квестів: лінійний, штурмовий, комбінований.

Особливості створення квестових маршрутів для дітей різного віку.

Вимоги до квестових завдань та їх структура.

Особливості створення ігрових підказок та їх розташування.

Методика проведення ігрових квестів з дітьми різних вікових груп.

Сьогодні у практиці дошкілля активно досліджується і застосовується квест-технологія. Квест поєднує у собі елементи гри, змагання, активної пізнавальної діяльності, мозкового штурму, тренінгу тощо.

Під час виконання завдань квесту у його найрізноманітніших формах дошкільники проходять повний цикл активної пізнавальної діяльності, активують власну мотивацію (від уваги до задоволення), ознайомлюються з автентичними ігровими матеріалами, розвивають дослідницькі уміння, обговорюють та шукають нові оригінальні варіанти розв'язання поставленого завдання.

Під час проходження квесту відбувається активне задіяння мислення дітей, розуму, розвиваються їхні фізичні здібності, увага, пам'ять і увага. Окрім того у процесі квесту дошкільники проявляють кмітливість, винахідливість та організованість. Тому квест дає змогу широко й ефективно поєднувати ігрову та освітньо-пізнавальну діяльність дітей.

Види та особливості квестів

У сучасній дошкільній педагогіці найчастіше використовують такі види квестів:

- Лінійний – завдання потрібно розв'язувати по черзі, поступово і логічно; гравці рухаються за заздалегідь спланованим маршрутом;
- Штурмовий – дошкільники отримують завдання та спеціальні підказки для його виконання, але спосіб розв'язання та маршрут обирають самостійно;

- Коловий – маршрут квесту має колову структуру. «У цьому виді квесту беруть участь, як правило, кілька команд, що стартують із різних позицій і рухаються до фінішу кожна за власним маршрутом»;

Організація і проведення **квестів** для дошкільнят доступна для дітей різних вікових груп і можлива як в приміщенні, так і на свіжому повітрі. Квести на природі мають особливо привабливе і корисне для здоров'я дитини значення і є особливо ефективним засобом ігрової діяльності дошкільників.

Квестові ігри один з цікавих засобів, спрямованих на самовиховання і саморозвиток дитини як особистості творчої, фізично здорової, з активною пізнавальною позицією [29, 115]

Дитячі **квести** мають на меті допомогти педагогам реалізувати такі **завдання**:

- освітні: дитина-дошкільник активно засвоює і використовує нові знання і вміння;

- розвивальні: в процесі участі у квесті у дитини-дошкільника відбувається підвищення освітньої мотивації, розвиваються ініціативність і самостійність, формуються творчі здібності і позитивні психологічні якості, відбувається формування дослідницьких навичок, розвиваються інтереси й уподобання;

- виховні: формуються вміння комунікувати та розвиваються навички взаємодії з однолітками, виховується доброзичливість, взаємодопомога, співпереживання тощо.

Принципи організації квестів [29,82]

Для того, щоб ефективно організувати дитячі **квести**, треба дотримуватися певних принципів і умов:

- всі ігри і завдання мають бути безпечними (не треба просити дітей перестрибнути через багаття або залізи на дерево);

- завдання, поставлені перед дітьми, повинні відповідати віку учасників і їх індивідуальним особливостям;

- до за жодних обставин не можна принижувати гідність дитини;

- до змісту сценарію потрібно впровадити різні види діяльності, позаяк виконувати одноманітні завдання діти зазначеного віку, згідно з психолого-віковими особливостям, не можуть;

- завдання необхідно продумати щоб вони були послідовними, логічно взаємопов'язаними;

- гра має бути емоційно забарвлена за допомогою декорацій, музичного супроводу, костюмів, інвентарю;
- **дошкільнята** повинні чітко уявляти мету гри, до якої вони прагнуть (*наприклад, знайти скарб або врятувати доброго персонажа від злого*);
- варто продумати тимчасові інтервали, під час яких діти зможуть виконати завдання, але при цьому не втратять до нього інтерес;
- роль педагога в грі – спрямовувати дітей, «*наштовхувати*» на правильне рішення, але остаточні висновки діти повинні робити самостійно.

Квестові ігри в закладі дошкільної освіти реалізується шляхом своєрідного поєднання різних освітніх напрямів, оскільки під час виконання поставлених у квесті завдань відбувається дієве поєднання різноманітних видів діяльності:

- ігрової (народна, конструкторська, дидактична, творча, рухлива, екологічна);
- соціально-комунікативної (розвиток мови, збагачення соціальних зав'язків, соціалізація дитини);
- художньо-творчої (малювання, ліплення, аплікація, квілінг, конструювання тощо);
- пізнавально-дослідницької (явища та об'єкти природи, космос, технології тощо);
- театральнo-музичної (інсценізації, вистави, сюжетно-рольові ігри тощо);
- народна творчість, фольклор (народні ігри та забави, народне мистецтво, жанри фольклору, народна іграшка, народні знання, родинно-побутова культура тощо).

Отже, квест – це специфічний опис маршруту, проходження якого вимагає розгадування головоломок, а відповіді на них заховані у спеціальних завданнях.

Від інших форм ігрової діяльності квести відрізняються навчальним змістом, вони не потребують обслуговування, ними можна користуватися у будь-який час, а планувати квести можна відповідно до доступних умов.

Як особливо сучасна форма польових ігор, квести чудово взаємодіють з гаджетами, які забезпечують розвагу сучасним людям. Кожен дослідник має вибір: використовувати карту, або безкоштовну програму для мобільних пристроїв. Звичайно, для дошкільників це доволі складно, проте квести можна організовувати і з батьками та дорослими, які допомагатимуть дітям прокладати маршрути.

Квести можуть бути пішохідними, велосипедними тощо.

Квестовий рух популяризується сьогодні також через різноманітні конкурси з призами (книги, планшети, туристичне спорядження тощо).

Хоча концепція квестів народилася у Сполучених Штатах Америки, вони вже мають своїх шанувальників по всьому світу і використовуються від найменших дітей до дорослих людей. Застосування засобів для організації квестів є найширшим. Поїздку в сільську місцевість можна перетворити на фантастичну пригоду, що відбувається у навколишньому лісі, старому млині чи таємничій садибі, або візит до міста – на захопливу прогулянку слідами історії. Квести часто створюються завдяки методу майстерні, маршруту і пазлів.

Квести поєднують пристрасть до ігор і головоломок зі спілкуванням з природою. Це в умовах сьогодення є дуже важливою позитивною рисою ігрової діяльності, бо сучасні діти надто мало часу проводять серед природи, на свіжому повітрі.

Кожен квест – це «навчання через гру». Ця форма польової гри має велике виховне значення в різних галузях, що полегшує процес навчання. У доступній формі він передає знання за конфуціанським принципом: «Скажи мені і я забуду, покажи мені і я запам'ятаю, дозволь мені зробити і я зрозумію».

Завдяки цікавим та інтерактивним заняттям на місцевості учасник квесту здобуває та закріплює знання про даний регіон та його історію, культуру, природу та набуває нових навичок (наприклад, краще орієнтуватися у полі, здійснює пошук деталей з більшою увагою, ніж раніше, отримує знання про явища природи, трави, квіти, рослини тощо).

Квест – це весело для всіх, незалежно від віку, для дитини-дошкільника – особливо. Квест поєднує у собі елементи скаутського переслідування, польових ігор і нових технологій. Кульмінацією кожної квестової гри є пошук скарбу. Дитина із пасивного слухача

перетворюється на шукача скарбів, метою якого є відкриття таємниць, забутих історій, культурного багатства чи старовинного місця.

Створюючи кожен із квестів, вихователь разом з дітьми вирушає у подорож, відкриває ворота уяви і фантазії. Так квести сприяють розвитку емоційної сфери особистості, її фантазії, мрій про цікаві світи і захопливі подорожі: «Уява важливіша за знання, тому що хоча знання вказує на те, що є, уява вказує на те, що буде» (А. Ейнштейн).

Квест допомагає дитині-дошкільнику знайти унікальність у кожному місці: як у привабливому туристичному, так і в, здавалося б, звичайному, щоденному. Це дозволяє дізнатися про забуті історії, легенди, народні перекази, забуті пам'ятки історії рідного краю.

Кожен квест має початкову точку, а наступні місця на маршруті можна знайти після відгадування головоломки та пошуку місця, яке відповідає розв'язанню задачі – це може бути, наприклад, група з п'яти дерев, число (наприклад, дата будівництва будівлі, скульптури), або певної архітектурної деталі. В кінці стежки стоїть скриня зі скарбами зі штампом, що підтверджує завершення всього маршруту.

Інакше кажучи, квест – це розповідь про місце та людей, які ми самі відкриваємо та пізнаємо, керуючись поетичною розповіддю

Основна мета створення квестів – організація такої форми ігрової діяльності, яка б дала підстави для цілісного розвитку дитини-дошкільника; широке ознайомлення дітей з історією свого краю; максимальне використання природних ресурсів для оздоровлення дитини; привернення уваги до, здавалося б, звичайних місць, які ми щодня зустрічаємо, не помічаючи їхню унікальність і привабливість. Створення квесту – це також спосіб спланувати пізнання світу дитиною з акцентом на цінне і прекрасне, що часто не помічаємо у щоденному житті. Квест – це мистецтво знаходити унікальність у, здавалося б, звичайних речах.

У квесті важливий не тільки ефект, тобто готовий маршрут, яким можна пройти, а й сам процес дійства. Квести можуть бути пропозицією прогулятися чи покататися, наприклад, на велосипеді по місту чи його околицях, відвідати інтер'єр історичної будівлі, відвідати музей чи галерею. Їх **тематика** може бути різноманітною: зазвичай вони зосереджені на презентації цінностей історичного чи природного місця, але також можуть посилатися на конкретну історичну подію,

пропонуючи «подорож у часі», а також стосуватися певних казкових пригод чи подорожей.

Тематика квестів

- У пошуках скарбів
- Незнаними шляхами України
- Осіння фея
- Таємниці Миколая
- Зернина для пташини
- Вода – основа життя
- Загублена радість
- Таємниці дерев і кущів
- Шляхами казок
- Таємниця джерела
- Куди дівається сміття
- Чиста планета
- Пам'ять села
- Піратська вечірка
- Квітковий квест
- Шляхами історії України
- Автомобільний квест
- Музейний квест
- Я – пішохід
- Загублені знання
- Екологічний квест
- Життя тварин
- Щастя – в гармонії тощо.

8. ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ІГОР ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Аналіз поняття «інклюзія».

Інклюзивне освітнє середовище ЗДО.

Організація гри з дітьми, які мають особливі потреби.

Психокорекційний потенціал гри та ігрової діяльності.

Особливості роботи вихователя в інклюзивних групах.

Вимоги до організації ігрової діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Організація ігрового середовища в інклюзивних групах. Вимоги до особистості педагога.

Нова стратегія освіти не може обійти таку державну проблему, як навчання, виховання та розвиток людей з особливими потребами. Світовий досвід доводить, що для дітей з психофізичними вадами особливу значущість має спільне навчання зі здоровими ровесниками. Тому науковцями, педагогами і батьками активно порушується питання про створення такої можливості. Виникла нова галузь освіти – інклюзивна.

Майбутній педагог має знати головні теоретичні засади інклюзивної педагогіки для того, що у майбутньому подбати про здоров'я власних дітей і дати необхідну консультацію тим людям, які потребують спеціальної допомоги у рамках дефектології чи інклюзивної освіти.

Відомо, що не всі діти мають однакові можливості розвитку, виховання й навчання. У тих випадках, коли ми спостерігаємо труднощі в розвитку та соціалізації, зумовлені аномальним психомоторним і соматичним розвитком, органами чуття і рухом, виникає необхідність створення особливих умов, сприятливих для навчання таких дітей. Виникає потреба організації інклюзивного освітнього простору у закладі дошкільної освіти. Діти з особливими освітніми потребами відзначаються певними характеристиками, які ставлять перед батьками та вихователями нові освітні цілі і окреслюють певні шляхи для їх реалізації.

Характеристика дітей з особливими освітніми потребами:

- Вони не можуть впоратися з вимогами навчальної програми, яка зазвичай використовується у закладі освіти.
- Вони потребують особливих умов розвитку, виховання й навчання, допомоги спеціалістів, окремих методів навчання.
- З ними мають навчати спеціально підготовлені педагоги.
- Їм часто потрібні індивідуальні програми, методичні та організаційні рішення.

У роботі з дітьми з особливими потребами освітня та виховна діяльність здійснюється з метою:

- стимулювання розвитку та діяльності дитини,
- нівелювання дефіциту розвитку в порушених сферах,
- підтримка розвитку дитини у соціальній, виховній та навчальній сферах,
- формування вміння налагоджувати контакти з однолітками;
- стабілізація емоцій.

Педагоги, які працюють з дітьми, що мають особливі освітні потреби, виконують такі завдання:

- встановлення індивідуального контакту з кожною дитиною в обсязі, що задовольняє потребу в безпеці та знімає когнітивні блоки, викликані стресовою ситуацією;
- формування позитивного Я-образу та самооцінки;
- створення ситуацій, що дозволяють дитині активно брати участь в різноманітних освітніх і соціальних ситуаціях;
- створення умов для всебічної діяльності дитини, надання їй можливості відчувати позитивні наслідки власної діяльності;
- підтримка самостійної діяльності дитини в різних формах діяльності;
- створення ситуацій, спрямованих на інтеграцію з групою, що дозволяють дитині досягти успіху та соціального схвалення;
- навчання тому, як діяти відповідно до чинних норм і принципів культури;
- розвиток почуття відповідальності;
- організація ситуацій, що сприяють пізнанню соціальної та природної дійсності;
- стимулювання мовленнєвого розвитку;

- організація ігор та вправ, що виховують пізнавальні процеси та розвивають процеси мислення;

- розвиток дрібної і великої моторики.

Суть інклюзивної освіти в ЗДО полягає у створенні такого дошкільного середовища, в якому діти з різним рівнем розвитку та психофізичної підготовленості могли б гратися та навчатися. Метою створення інклюзивних груп у закладі є залучення до життя групи однолітків на засадах рівних прав та обов'язків працездатних дітей, дітей з вадами розвитку та забезпечення оптимальних умов для гармонійного розвитку в усіх сферах: когнітивній, фізичній та соціальній. Інтеграція, зрозуміла таким чином, приносить користь дітям як здоровим так і з особливими потребами.

Участь у житті групи однолітків стимулює розвиток дітей з обмеженими можливостями, зокрема дозволяє усвідомити власні можливості, труднощі та обмеження, захищає від ізоляції непрацездатних дітей, дає їм можливість пізнати себе та цінувати сильні сторони. Це розвиває мотивацію та вміння працювати над труднощами, дає можливість випробувати цілий спектр почуттів, пов'язаних з життям і діяльністю у групі, а також дає змогу розвивати життєву незалежність та мотивує когнітивну, фізичну й соціально-емоційну стимуляцію.

Здорові діти забезпечують зразки правильних моделей рухів, поведінки та мовлення, а тому відіграють величезну допоміжну роль у стимулюванні розвитку своїх однолітків з особливими освітніми потребами. Крім того, вони мають можливість природним і невимушеним шляхом навчитися правильного ставлення до однолітків з особливими освітніми потребами. Контакт з ними вчить терпимості до чужих труднощів, поваги до хворих і слабкостей, допомагає подолати егоїзм, пробуджує усвідомлення того, що всі люди мають рівні права, хоча й різні можливості. Метою інтеграції дітей з обмеженими можливостями дитячого садка є створення умов виховання та навчання, які підтримують і спрямовують їх розвиток відповідно до їх вродженого потенціалу та можливостей розвитку.

У дитячому садку використовуються різноманітні програми та методи, щоб врахувати індивідуальні потреби та розвивальні, емоційні та соціальні можливості дітей і зробити їх максимально щасливими від

спілкування з однолітками. Діти-інваліди беруть участь у всіх запропонованих формах діяльності на громадських засадах, заохочуються до розважальних, художніх, будівельних та дидактичних заходів з урахуванням тривалості індивідуальних форм діяльності та індивідуальних можливостей дітей з особливими освітніми потребами.

Педагог на основі уважного спостереження за дитиною та рекомендацій спеціалістів розробляє програму для кожної підбираючи методи і форми роботи, найбільш прийнятні для неї у навчально-дидактичному процесі. Додатково проводяться заняття з фахівцями: психологом, логопедом, реабілітологом, педагогом-терапевтом та ін.

Дитячий садок пропонує численні форми співпраці з батьками, які мають на меті, зокрема, реалізувати завдання інклюзивної освіти:

- загальні та групові збори,
- індивідуальні бесіди з педагогами,
- консультації спеціалістів,
- участь батьків у спільних заходах,
- участь у створенні індивідуальної програми оздоровлення дитини,
- участь у відкритих заняттях,
- «Дні відкритих дверей у дитячому садку»,
- участь у святах та інших заходах, що об'єднують дошкільну громаду,
- участь охочих батьків у групових терапевтичних заняттях для дітей з особливими освітніми потребами, які проводять вихователі та спеціалісти.

Заняття, які проводять вихователі, спрямовані на те, щоб:

- розвивати та вдосконалювати органи чуття,
- розвивати самоорієнтацію та орієнтацію у просторі;
- розвивати аналіз і синтез,
- слуховий аналіз, синтез і фонетичні слухові вправи,
- розвивати координацію око – рука та слух – рука;
- використовувати вправи на механічну та логічну пам'ять,
- формувати і розвивати пізнавальні процеси,
- розвивати та вдосконалювати мовленнєві й інші системи спілкування,

- розвиток процесів мислення, наприклад, виявлення відмінностей і подібностей, класифікація, узагальнення, формування понять,
- розширення концентрації уваги та багато інших, що впливають із потреб дитини.

Робота з дитиною з особливими освітніми потребами

Говорячи про особливі освітні потреби, маємо на увазі потреби дітей, які через свої таланти, вади чи відмінності вимагають іншого підходу, використання різних форм і методів роботи. Ми маємо на увазі дітей, до яких треба застосовувати широко зрозумілий принцип індивідуалізації. Охоплення дитини психолого-педагогічною допомогою шляхом коригування умов виховання, вимог та організації навчально-виховного процесу визначається на підставі висновку або рішення психолого-педагогічної консультації, або визнання потреби дитячим садком, школою, або закладом. Доцільно зауважити, що особливі потреби такої дитини є результатом взаємодії кількох факторів: самої дитини, її індивідуальних психофізичних схильностей, а також факторів середовища, що впливають на її функціонування,

Говорячи про дітей з особливими освітніми потребами, треба розуміти, що це стосується як дітей, що мають свідоцтво про потребу в спеціальній освіті, так і тих, у кого є труднощі у виконанні стандартів вимог навчального плану через специфіку їх пізнавальної діяльності, перцептивне функціонування (нижче середнього), інтелектуальні здібності, а також специфічні труднощі в навчанні – дислексія, дефіцит компетенцій та мовні розлади), здоров'я (хронічно хворі діти) та обмеження середовища (діти з виховуваних сімей). До групи дітей з особливими освітніми потребами входять також діти з особливою обдарованістю, діти з труднощами адаптації, пов'язаними зі зміною освітнього середовища, а також діти, які перебувають у кризових або травматичних ситуаціях.

Психолого-педагогічна допомога надається не лише дітям, а й батькам та вчителям. Полягає у підтримці їх у розв'язанні навчально-дидактичних завдань з метою підвищення ефективності психолого-педагогічного супроводу дітей шляхом організації консультацій, тренінгів та практикумів.

Як підготуватися до роботи з дитиною, які кроки зробити, щоб навчання було адаптованим до індивідуальних можливостей розвитку?

Щоб визначити, чи потребує дитина психолого-педагогічної допомоги, необхідно провести педагогічне спостереження з метою виявлення: труднощів у навчанні, компетенційного дефіциту та мовних порушень, ризику розвитку дислексії, а також особливих здібностей. Якщо дитина потребує психолого-педагогічної допомоги, її треба надати негайно. Обов'язок вихователя – планувати й координувати допомогу дитині у тісній співпраці з іншими вчителями та батьками. Встановлюються форми і строк надання такої допомоги. Обов'язок педагога – оцінити ефективність наданої допомоги шляхом формулювання висновків щодо подальших дій, а за відсутності результатів дитину направляють до психолого-педагогічної консультації.

Методи, які використовуються в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами

«Добрий початок»: це зорово-слухово-моторний метод, у якому відіграють роль три елементи: зір (графічні візерунки), слух (пісня) та моторні навички (відтворення візерунків). Його мета – одночасно вдосконалити аналізатори: зоровий, слуховий, кінестетичний і моторний, а також навчити латералізації та орієнтації у схемі тіла та простору. Важливу роль тут відіграє музичний елемент. Поєднання співу, музики і мистецтва активізує всю нервову систему дитини-дошкільника.

Методика розвитку руху Вероніки Шерборн. Стимулюючі та терапевтичні заняття – це навчання активного і творчого життя через пізнання себе та інших, набуття впевненості у собі та інших, набуття впевненості та впевненості в собі в ситуації активного руху та тісного контакту з іншою людиною.

Гімнастика розуму Пола Деннісона: вправи, розроблені Деннісоном, поліпшують концентрацію уваги, координацію очей і рук, дихання, стимулюють процеси мислення, підвищують загальну моторику, синхронізують співпрацю обох півкуль головного мозку, розслабляють, допомагають зняти стрес.

Елементи методу Марії Монтесорі: педагогіка Марії Монтесорі дає дитині шанс на всебічний розвиток: фізичний і духовний, а також

культурний і соціальний; підтримує її спонтанну та творчу діяльність. Це допомагає у розвитку індивідуальних рис особистості, у формуванні правильного характеру, набутті знань, шкільних навичок та співпраці.

За словами Марії Монтессорі, суть виховання полягає у тому, щоб привести дитину до самостійності, незалежності від дорослих, відповідальності за себе і світ.

Перед дорослими стоїть завдання так організувати середовище щоб підтримувати індивідуальний розвиток дитини. У навколишньому середовищі мають бути імпульси, що стимулюють до дії, надаючи можливість самостійної, зосередженої дії відповідно до чутливих фаз і поточних потреб дитини.

Елементи методу SI: заняття з використанням методу *сенсорної інтеграції* – це переважно фізична активність, спрямована на стимуляцію органів чуття. Вони адаптовані до рівня розвитку дітей і проходять у формі «наукових ігор». Дитину заохочують і спрямовують на виконання діяльності, яка викличе відповідну ефективну реакцію на сенсорний стимул.

Метод Рудольфа Лабана: творча (виразна) гімнастика.

Дитина виконує вправи за власним винаходом, фантазією та досвідом:

- відчуття власного тіла
- відчуття ваги та часу
- відчуття простору
- поліпшення плавності рухів і відчуття ваги тіла в просторі і часі
- адаптація власних рухів до рухів партнера та групи

Завдання супроводжуються музикою та ритмом.

Хореотерапія Батті Штрауса: метод активного прослуховування музики, виконання простих рухів сидячи або танцювальних рухів за вказівками педагога. Можна проілюструвати короткі історії, пов'язані з кожним музичним твором. Метод розвиває звукову уяву. Слухання музики за методом Батті Штрауса об'єднує різні форми діяльності: слухання, гра, танці та співи.

Ігрова педагогіка: полегшує групову роботу. Цей метод передбачає заняття, які дають учасникам групи можливість розвиватися в атмосфері довіри, взаємного прийняття, незалежно від віку та навичок,

викликає творчу активність і цікавість, полегшує контакти з іншими, один з одним і з навколишньою реальністю.

Релаксація та музикотерапія: є невід'ємною частиною повсякденної дидактичної та навчальної взаємодії. Релаксаційні вправи та музикотерапія допомагають заспокоїти негативні емоції, а отже, викликають фізичне розслаблення, зменшують тривожність й агресію – допомагаючи дитині відновити внутрішню рівновагу. Ці методи також сприяють кращому розумінню дітьми власних емоційних станів і справляння з різними ситуаціями.

Казкотерапія: елаксаційні казки служать для розслаблення, заспокоєння і заспокоєння. Заспокійливий ефект найчастіше досягається за допомогою слухової, зорової та сенсорної візуалізації. Візуалізація розвиває уяву дитини і викликає конкретні емоційні стани. Щоб розслабитися у фоновому режимі, під час читання вас може супроводжувати тиха музика. Терапевтичні казки показують, як боротися з найпоширенішими емоціями у дітей: сором'язливістю, страхом, ревностями, невмінням співпрацювати, гнівом, радістю, смутком. Вони спрямовані на заспокоєння емоцій, зниження тривожності, відкриття дитини для змін, прийняття власних емоцій, пояснення правил навколишнього світу.

Ці та інші методи дають змогу організувати інклюзивне середовище в закладі дошкільної освіти і сприяють корекції вад дитини, яка має особливі освітні потреби.

Психолого-педагогічна допомога в дитячому садку організовується для дітей з діагностованими вадами, специфічними труднощами в розвитку або іншими потребами, пов'язаними, зокрема, із занедбаністю сімейного середовища, кризовою ситуацією, хронічним захворюванням або зміною освітнього середовища та проявом талантів дітей.

Надання допомоги організовується у співпраці з батьками дітей, консультативними центрами, установами, що працюють на благо сім'ї, закладами освіти.

Педагоги закладу дошкільної освіти повинні уміти використовувати різні методи оцінки розвитку дитини, зокрема:

- педагогічні спостереження
- аналіз продуктів діяльності дитини
- діагностичні тести

- педагогічні експерименти.

Уважаємо за доцільне наголосити, що обдарована дитина також має особливі освітні потреби. Педагоги-вихователі повинні вміти працювати з нею і активно залучати до цього процесу батьків.

Для обдарованої дитини треба створити умови, які б передбачали:

- розвиток інтересів та талантів шляхом організації цікавих заходів, створення куточків за інтересами, участі в олімпіадах і змаганнях;
- надання знань про різні форми самовираження;
- створення можливостей для нетрадиційного застосування власних здібностей, здібностей, ситуацій, що потребують творчого мислення;
- участь батьків у відкритих заняттях та майстер-класах;
- допомога дитині в підготовці та участі в конкурсах та оглядах;
- встановлення спільних напрямів дій;
- залучення батьків до організації та облаштування простору в дитячому садку, сприятливого для розвитку талантів дітей.

Тому вкрай важливо приділяти увагу розвитку їх самостійності, активності, творчості, відповідальності. Тоді у майбутньому вони зможуть краще справлятися з повсякденними ситуаціями і стати більш незалежними від допомоги інших.

Для реалізації завдань інклюзивної освіти в ЗДО пропонуємо тренінг, який дозволить здоровим дітям зрозуміти життєву ситуацію дітей з ООП, а дітям з вадами – легше адаптуватися до освітнього середовища ЗДО.

Тренінг «Особливі люди»

Мета: виховувати чуйність, співчуття до слабших, відповідальність; формувати навички міжособистісної злагоди.

• **Вправи на розвиток сенсорних відчуттів:** заплющити очі і пройти кілька кроків; затулити вуха і спробувати поговорити з товаришем.

Обговорення: що відчуває дитина у такій ситуації.

Висновок: кожне наше відчуття – дуже важливе, а люди, які втратили певне відчуття, страждають.

• **Вправа «Допоможи слабшому»:** діти стають парами, у кожній парі одна дитина заплющує очі, а інша має допомогти їй пройти визначений шлях.

Обговорити відчуття: той, у кого заплющені очі, повністю довіряє другові; той, хто допомагає, – відповідальний за слабшого.

• **Мозковий штурм** «Чого потребують особливі люди?» Помістити на дошці зображення скриньки та серця: скринька – це символ речей, грошей, матеріальних потреб, а серце – символ доброти, тепла та уваги.

Пошук ідей: чим можна наповнити скриньку та серце, враховуючи потреби особливих людей? Використати картки з малюнками, символами, словами для «наповнення» скриньки та серця.

Обговорення: що важливіше: те, що у скриньці, чи те, що в серці?

Висновок: слабші, особливі люди потребують найперше нашої уваги, поваги, співчуття. А коли ці почуття будуть у нашому серці, тоді прийде і матеріальна допомога – те, що ми поклали у «скриньку».

• **Вправи на розвиток сенсорних відчуттів:** заплющити очі і пройти кілька кроків; затулити вуха і спробувати поговорити з товаришем.

Обговорення: що відчуває дитина у такій ситуації.

Висновок: кожне наше відчуття - дуже важливе, а люди, які втратили певне відчуття, страждають.

• **Вправа «Допоможи слабшому»:** діти стають парами, у кожній парі одна дитина заплющує очі, а інша має допомогти їй пройти визначений шлях.

Обговорити відчуття: той, у кого заплющені очі, повністю довіряє другові; той, хто допомагає, - відповідальний за слабшого.

• **Мозковий штурм** «Чого потребують особливі люди?» Помістити на дошці зображення скриньки та серця: скринька - це символ речей, грошей, матеріальних потреб, а серце - символ доброти, тепла та уваги.

Пошук ідей: чим можна наповнити скриньку та серце, враховуючи потреби особливих людей? Використати картки з малюнками, символами, словами для «наповнення» скриньки та серця.

Обговорення: що важливіше: те, що у скриньці, чи те, що в серці?

Висновок: слабші, особливі люди потребують найперше нашої уваги, поваги, співчуття. А коли ці почуття будуть у нашому серці, тоді прийде і матеріальна допомога - те, що ми поклали у «скриньку».

Отже, реалізація прав на освіту дітей з особливими потребами є пріоритетним завданням державної політики в галузі інклюзивної освіти. Діти з ООП мають невід'ємне право на отримання якісної дошкільної освіти, що є вирішальною умовою їхньої успішної соціалізації, забезпечення повноцінної участі в житті суспільства, ефективної реалізації у професійній діяльності. Метою дошкільного виховання дітей з особливостями розвитку, є інтеграція у соціум, реалізація їх прав та можливостей. У всіх дітей закладені потенційні можливості пізнавати світ у всій його красі, жити, розвиватись і творити в ньому. Завдання педагогів, вихователів та батьків, їх розкрити, розвивати та розширювати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Артемова Л. В. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися. *Дошкільне виховання*. 2000. № 5. С 6–7.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн.. Кн. 2: *Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади* / за ред. О.І. Цибульської. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
3. Баева И. А. Психологическая безопасность образования : монографія. Санкт-Петербург, 2002. 271с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Київ : Редакція журналу «Дошкільне виховання». 1999. 173 с.
5. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2009. 248 с.
6. Беленька Г. В., Борисова З. Н., Машовець М. А. та ін. Підготовка вихователів до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : монографія. Київ : Вид-во Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2009. 310 с.
7. Богініч О. Фізичне виховання дошкільників засобами гри : навчально-методичний посібник. Київ : Шкільний світ, 2007. 120 с.
8. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навчальний посібник : 2-е вид., переробл. і допов. Київ : Вища школа, 2002. 408 с.
9. Бондаренко А. К. Дидактичні ігри у дитячому садку. Київ : Актуальна освіта, 1998. 80 с.
10. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ : Довіра, 1993. 424 с.
11. Ващенко Г. Загальні методи навчання : підручник для педагогів. Видання перше. Київ : Українська Видавнича спілка, 1997. 441 с.
12. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / за редакцією Н. Гавриш. Харків : Друкарня «Мадрид», 2015. 220 с.
13. Вольчинський А. Особливості методики проведення народних рухливих ігор з дітьми 5-6 років. *Дошкільне виховання*. 1998. № 2. С. 10–11.
14. Воробей Г. В. Народні ігри та забави у фізичному загартуванні молодших школярів різних етнографічних груп Прикарпатського краю : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 1997. 216 с.
15. Гавриш Н., Брежнева О., Кіндрат І., Рейпольська О. Розумне виховання сучасних дошкільнят : методичний посібник / за загальною редакцією О. Брежневої. Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. 176 с.
16. Горохова скриня: українські народні ігри: для дошкільного та молодшого

- шкільного віку / упоряд., передм. та літ. запис В. Пепи. Київ : Веселка, 1993. 96 с.
17. Грица С. Й. Мелос української народної епіки. Київ : Наукова думка, 1979. С. 36.
 18. Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності: монографія / за наук. ред. Т. І. Поніманської, І.М. Дичківської. Рівне : Волинські обереги, 2012. 208 с.
 19. Дитяча література. Твори українських письменників II половини ХХ – початку ХХІ століть : навчальний посібник / упор. Н. І. Богданець-Білоskalенко. Київ : Видавничий дім «Слово», 2011. 480 с.
 20. Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. Київ : Наукова думка, 1984. 471 с.
 21. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
 22. Дубогай О. Навчання в русі. Здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі. Київ : Шкільний світ, 2005. 112 с.
 23. Етнопедагогічні засади українського дошкілля: навчально-методичний посібник / за редакцією Н. Лисенко. Івано-Франківськ : Видавництво «Плай» ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. 541 с.
 24. Зайцева Л. І. Вивчення особливостей елементарної математичної компетентності старших дошкільників. *Наукові записки педагогічні, історичні та фіз.-мат. науки: збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2002. Вип. 49. С. 67–75.
 25. Зайцева Л. І. Формування логіко-математичної компетентності дітей 6-го року життя: навчально-методичний посібник. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2012. 192 с.
 26. Збірник ігор для дошкільнят / упорядник Т. Вороніна. Київ : Шкільний світ, 2005. 128 с.
 27. Іваницький А. Українська народна музична творчість. Київ : Музична Україна, 1990. 391 с.
 28. Інвалідність та суспільство : навчально-методичний посібник / за заг. редакцією Байди Л. Ю., Красюкової -Еннс О. В. Київ, 2012. 216 с.
 29. Квести в початковій школі. Київ : Видавничий дім «Перше вересня», 2016. 136 с.
 30. Кіліченко Л. М., Лещенко П. Я., Проценко І. М. Народнo-поетична творчість для дітей. *Українська дитяча література*. Київ : Вища школа, 1979. С. 29–51.
 31. Класифікація українських народних ігор. URL: <http://um.co.ua/12/12-9/12-98694.html> (дата звернення: 19.02.2022).

32. Ковальов Г. А. Психологическое развитие ребенка и жизненная среда. *Вопросы психологии*. 1993. №1. С. 13–23.
33. Колупаева А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
34. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: науково-методичний посібник / за наук. ред. О. Л. Кононко. Київ : Редакція журналу «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.
35. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ : Стилос, 2000. 336 с.
36. Кравченко Г. Б. Використання дилемних ситуацій у процесі ознайомлення дошкільників з довкіллям. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича*. Вип. 89 : Педагогіка та психологія. Чернівці, 2000. С. 52–58.
37. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія : у 2-х ч. *Частина перша. Концепції проектування, технології створення*. Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2009. 320 с.
38. Кудикіна Н. В. Теоретичні засади педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: дис... докт. пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2004. 404 с.
39. Лаврентьева Г. Розвивальне предметно-ігрове середовище: європейський досвід та новітні підходи. *Палітра педагога*. 2001. № 4. С. 11–13.
40. Ладивір С. О. Не готові знання, а вміння їх здобувати: від розвитку – до саморозвитку. *Дошкільне виховання*. 2007. №8. С. 3-6.
41. Ладивір С. О. Особистість дошкільника : надії та перспективи розвитку: науково-методичний посібник. Житомир : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Житомирський обласний інститут післядипломної пед. освіти, 2003. 175 с.
42. Ладивір С. О. Перші уроки добра. *Дошкільне виховання*. 2008. № 2. С. 5–7.
43. Литвиненко І. Багатоканальна діяльність – засіб розвитку пізнавальної активності. *Дошкільне виховання*. 2002. №4. С. 22-24.
44. Макух М. Розвиток молоді в руханці і забавах. *Шлях виховання і навчання*. 1931. Квітень. С. 131–134.
45. Маленькі мислителі: добірка статей з розвитку логічного мислення, творчих здібностей та уяви дошкільників. *Б-чка вихователя дитячого садка*. 2003. Грудень (№ 23/24). С. 1–126.
46. Малікова Ю. В. Оволодіння дітьми старшого дошкільного віку перцептивними діями. *Наукові проблеми. Серія Педагогіка : наук.-метод, журнал Державного гуманітарного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія / Миколаїв»*. Миколаїв, 2006. Т. 50. Вип. 37. С. 161–165.

47. Овчинникова В. Рухливі ігри за мотивами казок. *Палітра педагога*. 2002. № 4. С. 16–19.
48. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт.-упор. А.П. Бурова. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. 256 с.
49. Основні види музично-дидактичних ігор у музичному розвитку дошкільників URL: <http://www.startpedahohika.com/sotems-183-1.html> (дата звернення: 16.12.2021).
50. Побірченко Н. С. Пора дитинства в етнографічній спадщині членів українських громад (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). Київ : Науковий світ, 2000. 199 с.
51. Подуфалій В. Молоді літа. Тернопіль, 1997. 72 с.
52. Приступа Є., Слімаковський О., Лук'янченко О. Українські народні рухливі ігри, розваги та забави: методологія, теорія, практика. Дрогобич: Вимір, 1999. 449 с.
53. Програми розвитку дітей. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/programy.html> (дата звернення: 04.02.2022).
54. Н. А., Колонькова О. О., Пруцакова О. Л. Школа екологічного вчинку: навчальний посібник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 116 с.
55. Рабінович Х. О., Штарк Ц. Я., Шуп Д. Е. Дитячі гри в дошкільних садках і молодших групах шкіл. Харків-Одеса : Держ. видавництво України, 1930. 64 с.
56. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
57. Смоляк О. Український дитячий музичний фольклор. Тернопіль : Лілея, 1998. С. 77.
58. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. Київ : Радянська школа, 1995. 312 с.
59. Степанова Т. М. Еволюція змісту дошкільної освіти у другій половині ХХ століття. *Модернізація змісту дошкільної освіти в кінці ХХ – на початку ХХІ століття : монографія*. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 184 с.
60. Суховерська О. Рухові забави й гри з мелодіями й припівками. Львів: Накл. О.Суховерського, 1924. 118 с.
61. Франко Т. І. Історія і теорія руханки. Коломия – Львів : Накл. «Сокола – Батька», 1923. 200 с.
62. Чепіга Я. Вільна школа. Її ідеї й здійснення їх в практиці. Київ : Українська школа, 1918. 105 с.
63. М. Майстерність проведення гри. Київ : Шкільний світ, 2007. 128 с.

ФАЗИ ГРИ [63, 7–8]

1. **Фаза первинного сприйняття зали, аудиторії.** Відчуття близької гри збуджує аудиторію, притягує своїми таємницями. Рефлекс пізнання відповідей на запитання «Що зараз буде?», «Як це буде?», «Яким я бачу для себе це середовище?», «Чого очікувати від нього?» підштовхує людей до пошуків довкола елементів недостатньої інформації. Остання свідомо, а ще більше підсвідомо, черпається із зали (оглядове ознайомлення з інформаційним полем зали та її лаштунків) та «знімається» з присутніх поряд людей через «очне» знайомство чи деякі контакти з сусідами та поверхневе ознайомлення з рештою представників аудиторії. Справжні продуктивні дії для всіх розпочнуться пізніше, але вся попередньо отримана інформація почне «підігрівати» гравців і настроювати їх на свято. Загалом ця гра нагадує пазли, коли за деякими ледь помітними ознакам деталей збирач намагається зібрати ціле полотно. Але сцена поки що порожня (лише сценічні лаштунки), мікрофон вільний, відсутні організовані події, цілеспрямовані дії. Для успішності первинного сприйняття ігрового простору і введення аудиторії у потрібний емоційно-почуттєвий стан ігромайстер дбає про наявність так званого **експонуючого** повідомлення. Воно поведе підсвідомість багатьма потаємними, але найкоротшими стежками до майбутньої гри. Справжній ігромайстер має пам'ятати, що для більш-менш повного сприйняття експонуючого повідомлення аудиторії потрібен якийсь час. Як правило, п'яти-семи, максимум десять, хвилин, до початку гри для сприйняття та декодування такої інформації буде достатньо. Аналогічно діють у театрі, даючи змогу налаштуватися на виставу за термін часу від першого до третього дзвінка. Водночас радимо не затягувати хвилини «радісного очікування». Пролонговане очікування може сприяти самоізоляції осіб, обертанню вектора інтересу «в себе і на себе», перетворенню зацікавленості у байдужість, згортанню загальної енергії активності. Такий стан відомий фахівцям під назвою «перегоріти», до того ж при правильно організованому ігровому просторі.
2. **Фаза первинного сприйняття ігромайстра.** Його вступний монолог задає аудиторії стиль спілкування, демонструє характер взаємин, сприяє утворенню потрібної атмосфери, а головне – готує ігрову ситуацію і вводить в неї, дозволяючи кожному присутньому у вільному режимі перейти від статусу «глядач» і «споживач» до значно ціннішого – «учасник ігрового процесу».

3. **Фаза тотальної синхронізації систем сприймання, емоцій, реакцій та дій усіх учасників ігрового спілкування.** Тут відбувається більш ретельне знайомство аудиторії (всієї, груп чи окремих індивідів) між собою. Завдяки підготовчим до гри діям ігромайстра тут відбувається «намацування» емпатичних і симпатичних каналів представників аудиторії, розпізнавання обопільних сигналів (жестів, емоцій) та наближення, налаштування осіб одне до одного. Вся відповідальність за успішність фази покладена саме на ігромайстра як на керівника процесу.
4. **Фаза сприйняття умов і правил гри.** Це фаза, де ігромайстер проводить серію дій, в яких аудиторія пізнає, зрозуміє та прийме правила гри. Тут з'ясовується кожним окремим представником аудиторії міра особистої спроможності його як гравця, оцінка власних перспектив у грі (звичайно, не вголос, у внутрішньому плані) та приміряння міри відповідальності за можливі вдалі чи невдалі власні дії. Тут відбувається групоформування чи наділення представників аудиторії функціями: хто безпосередньо грає, хто вболіває, хто контролює (судить), хто консультує, хто підраховує, хто допомагає тощо.
5. **Фаза здійснення спільних інтелектуально-практичних дій.** Завдяки спільним діям, що викликані конкретними метою, завданням та ігровою ситуацією, ця фаза характеризується стрімким ущільненням дистанції між особами. Доведено: що більш гострою виглядає введена ігрова ситуація (прогнозований стрес), то швидше (більше) гравці можуть отримати результат. Наприклад, загострюючим стимулом є обмеження часовим терміном. Водночас звертаємо увагу на те, що такі результати не можуть бути глибокими, коректними через брак часу на пошук вдалішого рішення та аналіз своєї діяльності.
6. **Фаза досягнення почуття спільності інтересів, приведення емоційно-почуттєвої системи гравців у резонанс,** за якого індивідуальні інтереси сприймаються як суспільні. Причому навіть тоді, коли ви – не гравець, а вболівальник чи член глядацького журі.
7. **Фаза колективного входження у процес ігрової діяльності** (ігрового спілкування). Резонансні вібрації ігрового спілкування утворюють таке поле «радості», що дає змогу включити в себе всіх гравців і навіть усю аудиторію. Причому кожен з них особисто відчуває безпеку, комфорт, задоволення, а значить, бажання грати і вигравати, бути щасливим.

ОРІЄНТОВНІ МОДУЛІ РИТУАЛЬНОГО ПРИВІТАННЯ [63, 67-70]

Модуль «Тактильний контакт».	<p>Прохід ігромайстра через залу з варіаціями тактильних контактів. Ігромайстер може погладжувати, потискувати (руки, плечі, голову, коліна, спину, боки, живіт), скуйовдити волосся, обійняти, швидко перебігти пальцями руки від кисті до плеча, підморгнути, подарувати повітряний поцілунок, потерти щічку, торкнутись носа. Дотики мають бути приємними, ніжними. Руки — теплими, м'якими.</p>
Модуль «Еталон».	<p>Прохід ігромайстра через залу з фразою «Добрідень тим, у кого чудова посмішка!». Варіювати можна з такими модулями: «Добрідень тим, хто красиво сидить», «...у кого в одязі є щось червоненьке (синеньке, жовтеньке тощо)!»», «...у кого є гудзики (шнурочки, кросівки, часи, резиночка для волосся тощо)!»», «...у кого рівна спина (дзвінки долоні, швидкі пальчики)!»», «...хто вміє піймати свій ніс (зробити «Буратіно», потерти власні вуха, щічки, підвестися для привітання)!» тощо. При цьому ігромайстер вибірково вітається з членами аудиторії і йде до місця, з якого керуватиме процесом ігрового спілкування. У модулі використано бажання дитини бути помітною, побаченою. Вона залюбки «знайде» у себе все, що називає ігромайстер як певний еталон, щоб він її помітив і вона увійшла у коло тих, на кого звернули увагу.</p>

<p>Модуль «Неуважний ігромайстер».</p>	<p>Цей модуль викликає багато емоцій у дітвори. Тому є чи не найголовніший в арсеналі клоунів всього світу. Ігромайстер іде через зал з певними речами (реквізитом). Під час вітання з кимось і поклону до нього він навмисне щось губить, розсипає, намагається ловити і закидає іще далі. Тепер ігромайстер просить допомогти йому зібрати речі. Отримуючи їх, він вітається з помічниками і дякує їм за допомогу.</p>
<p>Варіантом наведеного модуля є модуль «Забудькуватий ігромайстер».</p>	<p>Проходячи через зал, майже діставшись потрібного місця, ігромайстер кидає фразу: «Я десь там забув свою сумку (портфель, валізу, рюкзак тощо). Будь ласка, допоможіть її знайти! Ура! Тепер передайте її мені. Ні-ні, прошу, не так. Погладьте її, обійміть, подихайте на неї (дмухніть, потріть, потрясіть тощо), щоб вона не злякалась (не втекла, не відкрилась тощо). Високо тримайте, дбайливо передавайте. А тепер тільки по руках дівчаток. Тепер — хлопчиків (тат, мам, дорослих)». Вказаний модуль дає багато варіацій та імпровізацій. Дозвольте собі творчість! Відчуйте гру!</p> <p>Ще один варіант — попросити дітей допомогти донести власні речі до сцени. Охочих буде достатньо. З ними вітається й ігромайстер. Через їх реакцію встановлює емоційний контакт з рештою.</p>
<p>Модуль «Доміно».</p>	<p>Ігромайстер, проходячи через залу, довільно обирає собі людину для контакту. Коротко вітаючись із нею якимсь жестовим способом, він просить «передати його вітання</p>

	<p>(потиск руки, плескання по плечу, вдаритись долоньями двох виставлених поперед себе рук, обійнятися мізинчиками тощо) сусідові далі по ряду (колоні, діагоналі, хто кому побажає)». Той передає другому, той — наступному і т.д.</p> <p>Значно ефективнішим є варіант цього модуля, в який вводиться прихована конкуренція. «Цікаво, який ряд швидше (тепліше, дружніше, радісніше) передасть мої вітання одне одному: цей чи цей (вказати)», а потім дати потиск руки, почергове моргання, торкання руками плеча, штовхання плечима тощо. Якщо ви працюєте у колі, вітання посилають по півколах і, що важливо, неодмінно треба дочекатись моменту передачі вітань собі з двох сторін. Причому підготуйте цей момент відповідними мікрофразами, емоціями («тільки уявляє, як мені буде приємно...» тощо).</p>
<p>Модуль «Колона».</p>	<p>«Мені дуже приємно від того, що у нас так багато дітей у залі. Але шкода, що я не можу привітатися з кожним окремо. О! Придумав! Я привітаюсь одразу зі всією колоною! Покладіть, будь ласка, всі, хто сидить в цьому ряду (показати) праву руку на плече тому, хто сидить попереду». Далі ігромайстер, вітаючись, трясє руку першого, а решта в ряду трясуть плечі одне одного, промовляючи «Добридень». Наступний крок — вибір нового ряду для привітання. І так кілька разів.</p> <p>Якщо у вас на грі є кілька рядів, проведіть такий спосіб вітання в рядах.</p>
<p>Модуль «Цікаве вітання».</p>	<p>Ігромайстер пропонує присутнім привітатися звичайним для нас</p>

	<p>способом — швидше за все, потиском рук. Потім пропонує привітатися як баскетболісти (стукнути відкритими долонями двох рук угорі), як моряки («дають краба», тобто розводять пальці правої руки, наче тримаючи велике яблуко; еднаються «крабами», швидко біжать пальцями по руках до плеча і водночас вдаряють по ньому), як англійці (виголошуємо «хай!»), як чемні хлопці (стати перед дівчатками і кивнути), як чемні дівчата (аналогічно, тримаючись за краї сукні), як аборигени (труться носами), як японці (низько вклоняються одне одному, тримаючи складені долонями руки перед собою), як люблячі тато з мамою (обійми), як кішечки (труться і муркотять), як песики (хекають і промовляють гучно «гав!») тощо. Варіантів подібних вітань можна створити безліч. Творіть і насолоджуйтесь з дітьми чудовим спілкуванням!</p>
<p>Модуль «Гірлянди».</p>	<p>Ігромайстер пропонує аудиторії увімкнути «гірлянду настрою». «Ми всі — лампочки. Поморгайте, будь ласка, я перевірю, чи всі вони працюють. Щойно я назву цифру «три» — піде струм, ви вхопіться руками (показує жестом, як це робити) і наші гірлянди засяють різними вогниками». З'єднуючи руки, виконують таке: моргають; мотають головою; промовляють звук «У!» («С», «Ш») тощо. Далі ігромайстер називає цифри, серед яких зустрічається «три» і аудиторія виконує завдання за принципами «хто швидше», «хто точніше», «хто дружніше».</p>

<p>Модуль «Струм».</p>	<p>На команду ігромайстра «струм» всі замикають ланцюгами різними способами з'єднань: кистями рук, мізинчиками, вказівними пальцями, ліктями кулачками. Для підтримання інтриги гри ігромайстер може називати деякі слова, які теж починаються з літери «с», але виконувати завдання потрібно тільки на вказане слово-сигнал.</p>
<p>Модуль «Ланцюги».</p>	<p>Ігромайстер подає серію команд, дає час на виконання завдання, вносить правки, привабливо аналізує результати виконання вправи, вказує на красиві рішення і подає нове завдання. Серед таких: спина до спини, лікоть до ліктя, нога до ноги, живіт до живота, плече до плеча, щічка до щічки, коліно до коліна, носик до носика, п'ятка до п'ятки, стегно до стегна, вухо до вуха, мізинчик до мізинчика, лоб до лоба. З наведеного помітно, що підтримуючи ігрову інтригу, ігромайстер називає далекі частини тіла.</p>

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ВИДІВ ІГРАШОК ДОШКІЛЬНИКІВ [15, 128]:

Дидактичні іграшки призначені для дидактичних ігор, у змісті або конструкції яких закладені навчальні (розвивальні) завдання.

Ця група іграшок складається із власне дидактичних, що ґрунтуються на принципі самоконтролю (пірамідки, мозаїки тощо); дидактичних іграшок (ігрові набори з правилами) – навчальних наборів із захопливими завданнями і правилами гри, призначені переважно для ігор на столі (поліграфічні ігри тощо); конструкторів і будівельних наборів — наборів деталей і пристосувань, призначених для складання різних конструкцій і споруд; ігор головоломок – розвивальних ігор, призначених для вирішення завдань на кмітливість; музичних іграшок, які відтворюють різні музичні інструменти, що призначені для музичних ігор та занять.

Сюжетно-образні іграшки — це іграшки, прообразом яких є предмети навколишнього світу, їх використовують переважно у творчих іграх.

До цієї групи належать ляльки (іграшки, що є прототипом образу людини); фігурки людей (іграшки у вигляді скульптури, яка зображує людину); фігурки тварин у вигляді скульптури, яка зображує тварину; предмети ігрового вжитку (іграшки й атрибути, які передають предмети побуту і культури); театральні, призначені для театралізованих ігор (театр рукавичок, тіньовий, пальчиковий, площинний, ляльки великі, маріонетки, ігрове обладнання для театралізованих ігор та ігор-драматизацій); святково-карнавальні іграшки з атрибутами, призначені для свят і карнавалів. Вони повинні бути великими, видовищними, декоративними; атрибути костюмів і маски — естетичними, яскравими, зручними.

Технічні іграшки призначені для ознайомлення з сучасною технікою у процесі різноманітних творчих ігор.

Це іграшки, які відображають знаряддя праці, побутову техніку, різні механізми, іграшки пневматичні, магнітні, електронні (на мікропроцесорах), оптичні (перископ, калейдоскоп, бінокль, підзорна труба тощо).

Спортивно-моторні іграшки – їхні властивості й особливості призначені для фізичного розвитку, рухливих і спортивних ігор, суттєво впливають на всебічний розвиток дитини.

До них належить група іграшок, спрямованих на розвиток загальних та окремих груп м'язів (міні-більярд, міні-баскетбол, міні-футбол, міні-хокей,

міні-кегли, сухий басейн, гойдалки, ходулi, м'ячі різних розмірів, мішечки тощо); для розвитку дихання (повітряна кулька, вітрячок тощо). Функціональність кожного виду спортивно-моторних іграшок залежить від завдання, яке іграшка повинна вирішувати, та від віку дітей, для якого ця іграшка призначена. Рухливі ігри проводять з м'ячами, скакалками, різними атрибутами (прапорцями, шапочками).

Народна іграшка посідає особливе місце в житті дітей. Її простота, виразність і доцільність відіграють неабияку роль у розумовому, моральному, естетичному розвитку дитини. Українську народну іграшку характеризують ритмічність форм, декоративність розпису, орнаментальність, яскравість, стриманість у доборі кольорів. Це дзвінкоголосі свищики, фігурки людей, тварин, птахів, ляльки тощо, виготовлені з різноманітного матеріалу. Добираючи іграшки для дітей, треба виходити з того, наскільки вони передають національний колорит, сприяють активності й самодіяльності дітей, розширенню їхнього світогляду.

ЕКОЛОГІЧНО ДРУЖНЯ ПОВЕДІНКА [54, 94–96]

22 квітня 2006 року Міжнародним Молодіжним Екологічним Парламентом був прийнятий Міжнародний кодекс екологічно дружньої поведінки. Міжнародний Молодіжний Екологічний Парламент (ММЕП) розглядав сфери, у яких поведінка і особистий вибір людини значною мірою формують екологічно дружній спосіб життя і відіграють значну роль у збереженні природи і сприятливого навколишнього середовища.

У Міжнародному кодексі екологічно дружньої поведінки відображається кілька напрямів, де ти можеш виявити своє ставлення до екологічних проблем і відповідно діяти, щоб наносити довіллю якомога меншої шкоди. Серед них: «Екологічно дружнє житло», «Екологічно дружнє харчування», «Екотуризм / відпочинок / подорожі», «Екологічна свідомість і культура».

Тож були сформульовані поради, що роблять життя «зеленішим», а довілля – чистішим.

Екологічно дружнє житло

- дізнайся, звідки вода потрапляє у твій дім і постарайся вплинути на чистоту питної води у своєму будинку. Використовуй воду раціонально. Намагайся знизити забруднення води у твоєму домі;
- мінімізуй відходи. Збирай сміття роздільно і використовуй вдруге те, що можливо. Думай про свій «екологічний слід»;
- старайся, щоб електромагнітне випромінювання від техніки у твоєму будинку не було надмірним. Думай про рівень шуму;
- намагайся використовувати поновлювані джерела енергії (вітер, сонце, біомасу). Заощаджуй енергію за допомогою утеплення житла та регулювання опалення. Використовуй енергозберігаюче побутове обладнання, економ електроенергію;
- використовуй місцеві матеріали. Уникай матеріалів, вироблених далеко. Використовуй природні нетоксичні матеріали (дерево, глину, натуральні барвники) і якомога менше синтетичних. Використовуй матеріали з екомаркуванням.

Екологічно дружнє харчування

Основні принципи, які визначають екологічно дружню їжу:

- обирай продукти місцевого виробництва, щоб мінімізувати викиди забруднюючих речовин та парникових газів від транспорту. Місцева їжа свіжіша і містить менше консервантів. Купуючи їжу у місцевих виробників, ти підтримуєш місцеву економіку і зменшуєш свій екологічний слід;

- надавай перевагу продуктам, отриманим з підприємств органічного сільського господарства, без використання мінеральних добрив, пестицидів тощо, які, потрапляючи у продукти, роблять їх небезпечними, і отруюють моря через воду річок.

Органічне сільське господарство передбачає також гуманне поводження з домашніми тваринами;

- надавай перевагу продуктам з екологічним маркуванням і з пересторогою використовуй ГМО і нанотехнології, наслідки яких можуть бути небезпечними;

- зроби їжу більш дружньою з врахуванням і використанням традицій вегетаріанства. Харчування рослинною їжею замість м'яса допомагає зберегти енергію та природні ресурси;

- скажи «НІ» синтетичним харчовим добавкам, натомість надавай перевагу натуральним, мінімально обробленим продуктам, без хімічних домішок, барвників, консервантів, іншої некорисної для природи і здоров'я синтетики;

- купи стільки, скільки можеш використовувати. Компостуй органічні відходи. Використовуй якомога менше упаковки (паперової та пластикової).

Екотуризм. Відпочинок. Подорожі

Принципи дружнього до природи туризму, відпочинку і подорожей:

- уникай занадто інтенсивного використання природних ресурсів. Не слід використовувати товари, енергію, землю, воду та інші ресурси більше, ніж нам дійсно необхідно для подорожі та відпочинку;

- вчись подорожувати, не руйнуючи природу. Використовуй товари, які можуть бути перероблені, якомога менше пластику і хімікатів. Подбай, щоб відходи потрапляли у правильне місце, де вони можуть бути знешкоджені або перероблені. Будь особливо обережний з відходами в чутливих природних зонах (наприклад, на узбережжі або водно-болотних угіддях);

- обирай екологічно дружній транспорт. Літаки, автобуси і автомобілі занадто забруднюють природу. Велосипед і поїзди безпечніші для довкілля і дозволяють краще насолодитися природою. Частіше ходи пішки!

- роби внесок у збереження і розвиток середовища проживання. Обирай туристичні продукти і послуги, які сприяють місцевому розвитку, збереженню природи та історичних об'єктів. Підтримуй місцевого виробника. Обирай екопродукти та товари з екомаркуванням;

- вивчай та поважай різні культури і традиції. Намагайся дотримуватись місцевих правил поведінки і традицій. Твоя повага та інтерес допоможуть місцевим жителям відчути гордість за свої природні та культурні цінності і краще зберігати їх;

- уникай масового туризму, де відпочиває не дуже багато людей.

Екологічна культура і свідомість

- Скорочуй надмірне споживання, пропонуючи нові цінності. Демонструй іншим, які цінності справжні, а які – лише матеріальні. Ти навряд чи можеш вплинути на запити інших людей, наказуючи їм зробити що-небудь. Але ти можеш показати їм інші цінності такі, як здоров'я, чиста природа, позитивні емоції і добрі справи.

- Вирішуй екологічні проблеми спільно з однодумцями. Бери до уваги відмінності між різними країнами і людьми.

- Згадай старі традиції. Традиційний стиль життя, способи отримувати енергію, будувати будинки, вирощувати рослини є екологічно дружніми. Іноді не потрібно винаходити щось нове, щоб зробити навколишнє середовище кращим – потрібно лише згадати старі традиції.

- Спробуй «повернути» людей до природи. Намагайся зробити так, щоб інші усвідомлювали, що природа — це не тільки місце, яке ми відвідуємо час від часу, але це — частина нас, і ми — частина природи.

- Не сподівайся на диво — дій! Будь уважнішим до природи, намагайся брати участь у вирішенні місцевих проблем. Підкажи друзям і знайомим, як кожен може поліпшити навколишнє середовище.

- Дотримуйся екологічно дружнього підходу в організації свого житла, харчування, у плануванні покупок, у подорожах та на відпочинку. Перед тим, як щось зробити, думай над тим, який екологічний слід залишиться в природі від твоїх дій.

- Поширюй цей кодекс екологічно дружньої поведінки у школах, громадських організаціях, у засобах масової інформації та серед жителів у місцевих спільнотах. Підтримай цю ініці

ЯК ПРОСТО І ЛЕГКО ДОПОМОГТИ ДОВКІЛЛЮ [54, 96–100]

Твоя допомога довкіллю або елементи «зеленого» життя зовсім не обов'язково повинні пов'язуватись з участю у глобальних чи складних діях. Навпаки, часто це дуже просто. Якщо кожен з нас приділить хоч трохи уваги цьому питанню, зміни будуть настільки значні, що їх наслідки проявлятимуться навіть у глобальних масштабах.

У цьому переліку можуть бути пропозиції, які вже тобі відомі. Але нагадування може стимулювати тебе до дій у правильному напрямку.

1. Зміни лампочку

Якщо кожна сім'я в країнах СНД замінить одну звичайну лампочку в будинку на енергозберігаючу, це призведе до зниження рівня забруднення навколишнього середовища, аналогічного видаленню з доріг мільйона автомобілів. Використання LED-лампочок виявиться ще кориснішим. У випадку, якщо тобі не подобається колір світла таких ламп, можна поставити їх хоча б у ті місця, де світло потрібне рідко — в комору, на балкон тощо.

2. Вимикай комп'ютер на ніч

Тим, що ти вимикаєш комп'ютер, а не залишаєш його у «сплячому» режимі, ти можеш заощадити до 40 ват електроенергії на добу. Якщо ти вранці не бажаєш чекати завантаження комп'ютера — увімкни його перед тим, як йдеш вмиватись чи снідати.

Або ж можна поставити його на автоматичне увімкнення за пару хвилин до часу пробудження. Це все стосується й інших електричних приладів — їх краще вимкнути повністю.

3. Використовуй обидві сторони паперового аркуша

Не забувай про те, що у кожного аркуша є зворотній бік. У більшості випадків не буде проблемою, якщо ти роздрукуєш або скопіюєш щось на обох боках аркуша. Або ж другий бік можна використовувати для особистих нотаток. Для того, щоб швидко і просто скоротити кількість використовуваного паперу вдвічі, налаштуй свій принтер на двосторонній друк.

4. Віддавай скло на переробку

У разі переробки скла рівень забруднення повітря зменшується на 20%, а рівень забруднення води — на 50% порівняно з його первинним виробництвом. А от неперероблене скло практично не розкладається чи може розкладатися мільйони років.

5. Висушуй випраний одяг на сонці

Щоб економити енергію, не використовуй сушарку пральної машини, вішай

одяг після прання на мотузку. Твій одяг збереже свої кольори, і зрештою заощадяться гроші за електрику. А улюблена футболка прослужить довше.

6. Хоча б раз на тиждень будь вегетаріанцем

Навіть одна страва без м'яса на тиждень у твоєму раціоні допоможе планеті і твоєму здоров'ю. Наприклад, для виробництва 500 грамів яловичини необхідно 2500 літрів води.

7. Вимикай світло

Завжди вимикай світло, виходячи з кімнати, якщо там встановлена лампа розжарювання. У разі флуоресцентних ламп роль відіграє кількість включень і виключень, тому їх варто відключати лише у випадку, коли ти виходиш з кімнати на довше, ніж 15 хвилин.

8. Віддавай використаний папір на переробку

У країнах СНД щодня друкується кілька мільйонів газет. Більше 70% з них зрештою просто викидається у сміттєвий бак. Якщо ж ти відправлятимеш на переробку навіть одну газету щотижня, це вже допоможе зберегти дерева.

9. Створи креативні упаковки

Подарункові упаковки, пакети або ж яскравий кольоровий папір цілком можна використовувати повторно. А якщо додати старі карти, журнали, газети або навіть матеріал непотрібного одягу, то можна зробити щось дійсно оригінальне і цікаве. Крім того, що повторне використання буде корисним для довкілля, така обгортка сподобається і одержувачу подарунка.

10. Купуй менше напоїв у пластикових пляшках

Близько 90 % пластикових пляшок не переробляється, а їх природне розкладання триває тисячі років. Простий вихід — використовуй пляшки у господарстві повторно (є багато варіантів використання пластикових пляшок), це допоможе довкіллю, гаманцю і, можливо, навіть здоров'ю. І намагайся купувати продукти і товари у скляних пляшках чи паперових пакунках. Щоб отримати чисту воду — використовуй фільтри: очищена таким чином вода навряд чи поступиться якістю тій, що продається в пластикових пляшках.

11. Заміни ванну прийняттям душу

Спробуй протягом одного тижня замість ванни приймати душ. Зазвичай для ванни потрібно удвічі більше води, ніж використовується під час прийняття душу. Так ти не тільки зменшиш кількість витраченої води, але й енергії, спрямованої на її нагрівання. І, знову ж, заплатиш менше за комунальні послуги.

12. Мийся швидше

Проводиш під душем на 2 хвилини менше — заощаджуєш близько 38 літрів води. Якщо б кожен житель України приймав душ на дві хвилини менше, можна було б заощадити сотні мільйонів літрів води на рік.

13. Чисть зуби, користуючись склянкою

Ти вже чув про це, однак, можливо, все одно не закриваєш воду, чистячи зуби. Ти зможеш заощадити щодня до 19 літрів води, якщо використовуватимеш склянку і закриватимеш кран. Те ж саме стосується і миття посуду — деякі дії в цьому процесі теж не вимагають постійного потоку води.

14. Посади дерево

Це корисно як для повітря, так і для Землі. Дерево буде не тільки красиво виглядати, але й зменшувати парниковий ефект, створювати тінь і прослужить середовищем існування багатьох живих організмів. Можна зробити це традицією і, наприклад, садити по одному дереву щороку.

15. Купуй місцеве

Уяви, наскільки забруднюється довкілля від того, що продукти харчування довозять з інших регіонів чи країн у магазини твого міста. Тому при можливості намагайся підтримувати і купувати продукти, вирощені у твоєму регіоні або місті. Таким чином, кількість викидів парникових газів, оксидів свинцю, використаного пального і енергії помітно зменшиться.

16. Зміни температуру в будинку

Якщо у твоєму помешканні є кондиціонер чи клімат-контроль, понизь температуру лише на один градус взимку і підвищи її на один градус влітку. Кожен градус може заощадити до 10% енергії.

17. Одягайся замість обігріватись

Одягайтеся взимку тепліше замість того, щоб включати обігрівач на максимальний рівень. Вовняні шкарпетки або светр не тільки заощадять енергію, а й допоможуть відчутти, який сезон на вулиці.

18. Носи з собою власний кухлик

Якщо ти користуєшся послугами мобільних кав'ярень протягом дня, не бери щоразу нову пластикову склянку, щоб одразу її викинути. Спробуй носити власний багаторазовий кухлик. У більшості кав'ярень тобі із задоволенням наллють у нього каву.

19. Звертай увагу на упаковку

Близько 33% того, що ми викидаємо на звалища — це упаковка. Намагайся не купувати продукти з кількома шарами упаковки, якщо було б достатньо одного. Таким чином ти підтримуєш виробників, які завдають меншої шкоди навколишньому середовищу.

20. Використовуй маркери, коли приходять гості

До тебе у гості прийшли друзі. Якщо у цьому випадку ти використовуєш пластиковий посуд, то знайомий із ситуацією, коли гості його плутають і щоразу беруть новий. Адже серед розмов і розваг у гостях можна загубити

свою одноразову чашку або тарілку серед абсолютно однакових предметів посуду. Є простий спосіб витратити менше пластмасового посуду — залиш маркер поруч зі столом і нехай гості позначають свої чашки і тарілки. Це заняття може стати веселою розвагою.

21. Віддавай на переробку алюміній

На створення однієї нової алюмінієвої банки витрачається стільки ж енергії, скільки на створення 20 алюмінієвих банок з перероблених старих.

22. Вирощуй кімнатні рослини

Вони не тільки прикрасять кімнату, а й сприятимуть очищенню повітря і збільшенню кількості кисню у помешканні. Крім того, це — чудовий подарунок друзям замість зрізаних квітів. Можливо, друзі самі почнуть їх вирощувати.

23. Використовуй сірники замість запальничок

Запальнички, зроблені з пластика, часто є одноразовими. Щорічно на звалищах їх виявляється більше мільярда одиниць. Сірники зроблені з дерева і розкладаються у докільлі, тому вважаються екологічнішими. Однак ще екологічнішим вибором стануть картонні сірники, виготовлені з переробленого паперу.

24. У магазин — зі своїм пакетом

Розумно не брати нові пакети щоразу, купуючи щось у магазині, а взяти з собою свій: навіть один не викинутий пакет вже допоможе довкіллю, оскільки поліетиленові пакети є одним з головних забруднювачів міст. Намагайся використовувати багаторазові сумки з тканини чи паперові.

25. Завантажуй програми з інтернету

Це дає можливість уникнути витрат 30 мільярдів дисків, які опиняються на звалищах планети щороку.

26. Відключай зарядний пристрій

Недостатньо просто відключити сам пристрій (телефон, ноутбук і т.д.), потрібно обов'язково висмикнути його з розетки, тому що електрика при цьому все одно витрачається.

27. Використовуй акумуляторні батареї

Купуй зарядний пристрій і пару акумуляторних батарей, хоча вони дорожче, але окупляться через кілька місяців використання. Якщо використовуєш батарейки — здавай їх для переробки.

28. Ділись цими порадами

Запам'ятай те, що ти прочитав, застосовуй в житті те, що можеш, і розповідай своїм знайомим. Навіть одна людина може зробити великий внесок у покращення довкілля, а якщо кожний буде передавати іншим ці відомості, то ефект значно посилиться і довкіллю буде надана неоціненна допомога.

ЯК ДОПОМОГТИ ТВАРИНАМ [54, 100–101]

1. Щоб зробити прихисток для ропух, достатньо вийняти з тіньової сторони з фундаменту будь-якої надвірної будівлі цеглину або накласти купу каменів у тінистому вогкому місці. На день ропухи ховатимуться в цих схованках, а вночі полюватимуть у садку або на городі. Застосування отрутохімкатів стане непотрібним.

2. До середини літа можна знайти безліч калюж та дрібних водойм, що пересихають. У них гинуть мільйони пуголовків, які не встигли перетворитися на дорослих жаб та ропух. Врятувати їх дуже легко: зібрати сачком або будь-якою ємністю і випустити у велику водойму.

Деякі водойми підсихають вже у квітні, а жаб'яча ікра, опинившись на березі, сохне. Її треба обережно зіштовхувати на глибину. 40-50 кладок врятованої ікри, що вміщуються в одне відро, збережуть 900-1200 майбутніх жабенят.

3. Хижим птахам потрібні зручні сідала, з яких можна оглядати мисливську ділянку. На відкритих просторах знайти їх нелегко. Тому й сідають хижак на опори електроліній, гинуть від струму і лишають без електрики по декілька населених пунктів.

Сідала для хижаків можна зробити із жердин 3-4 м заввишки. Зверху до них прикріплюється поперечник 20-50 см завдовжки і 3-4 см завтовшки (надто товстий чи надто тонкий поперечник небажаний, бо птахам буде незручно охоплювати їх лапами). 2-3 такі жердини встановлюються на гектар поля або луків.

4. Дуже легко допомогти невеликим тваринам. Зазвичай на будівництвах лишаються щебінь або каміння. Складіть з них десь у затишному місці (на польових межах, у кінці саду або городу) невеликі купки до півметра заввишки. В них зможуть оселитись ласка, горностаї, їжак, кропив'яник, плиска, ропухи, мідянка, джмелі, жужелиці, стоноги, павуки і мокриці.

5. На жаль, їжаки, часто гинуть під колесами машин. Адже неквапливий їжак не тікає від автомобіля, а намагається захиститися, згорнувшись у клубок. Тому, якщо ти побачиш біля дороги їжака, обов'язково перенеси його подальше від автомобілів.

6. Багато тварин на зиму ховаються у купи листя і гілок... і гинуть, коли навесні або восени ці купи спалюють. Не дозволяй робити цього! Адже крім того, що можуть загинути тварини, дим від такого випалювання шкідливий для

людини, тому в населених пунктах випалювати листя заборонено. У садку з опалого листя краще зробити компост.

7. Зазвичай ми підготовуємо взимку зерноїдних птахів, але підгодівлі потребують і хижі. Найпростіше це зробити, якщо приваблювати на певне місце мишоподібних гризунів. Для цього на полі, околиці села або пустирі треба очистити від снігу майданчик розміром 1х2м, постійно висипати сюди харчові відходи. Бажано принести сюди й соломи, в якій ховатимуться гризуни. Так можна не тільки зберегти хижаків, а й боротися з мишоподібними гризунами.

ЯК ПРАВИЛЬНО РОЗКЛАДАТИ ВОГНИЩЕ [54, 101–102]

Пожежонебезпечний період – частина року, у межах якої виникають лісові пожежі – з моменту сходження снігового покриву до настання стійкої вологої осінньої погоди або утворення снігового покриву (Правила пожежної безпеки в лісах України).

Протипожежна безпека — основна вимога під час вибору місця для вогнища. Не слід розпалювати вогонь у хвойних молодниках: може виникнути верхова пожежа. Також заборонено розпалювати вогнища на ділянках із сухим очеретом, мохом або травою, на вирубках, де залишились легkozаймісті матеріали, оскільки тут вогонь швидко розповсюджується, а пожежу, яка почалася, важко зупинити. Розкладати багаття на торф'яниках також не можна: тліючий торф важко загасити, навіть заливаючи водою; непомітне тління може легко перетворитись на торф'яну пожежу. Не слід розводити вогнище в лісі на камінні, оскільки між ним накопичується мох і перегній. Вогонь, потрапивши у щілини, може проникнути глибоко між камінням, загасити його майже неможливо.

Місце для багаття вибирається на відкритому, але захищеному від вітру безпечному місці. Воно має бути розташовано так, щоб найменше зашкодити ґрунту, кореням найближчих дерев і навислим гілкам.

Важливе значення має відстань від багаття до дерев. Вона має бути не менше 4 – 10 м від листяних дерев, а від хвойних ще далі.

Над вогнем не повинно бути гілок, що нависають, а знизу — пнів та виступаючого з землі коріння.

Для розведення багаття доцільно використати наявне старе кострище. Якщо з тих чи інших причин це неможливо або нераціонально, місце для багаття готують наново. Для цього від майбутнього кострища слід відгребти не менш як на 1 – 1,5 м усе, що може загорітися: сухі траву, хвою, листя. За можливості багаття облаштовують поблизу від води. Варто мати під рукою віники з гілок (наприклад, осики), аби у разі потреби збити полум'я.

Якщо місце, обране для вогнища, заросло травою, слід акуратно зняти з нього лопатою дернину дещо більшої за майбутнє багаття площі (для зручності це можна робити не однією великою «подушкою», а кількома частинами), покласти її в тіні, подалі від вогню травою донизу і періодично поливати (за день 2 – 3 рази). Поверненням дерну на місце забезпечується рекультивація кострища.

Дрова для багаття обов'язково повинні бути сухими! Якщо на гілці є зелений листочок, голка або навіть брунька, незалежно від того, росте вона чи лежить на землі, брати її не варто. Сирі дрова горять погано і дають більше

диму, ніж вогню. Восени або взимку, коли на деревах немає листя і важко визначити візуально, сухе дерево чи ні, можна надламати кілька гілочок. Якщо вони ламаються легко і з тріском — це сушняк.

Так само не варто брати трухляві дрова, мокрі вони навіть не загоряться, а сухі даватимуть більше диму, ніж вогню. Кращими дровами вважаються березові — вони дають найбільше тепла і горять навіть сирими.

Під час заготівлі палива варто також мати на увазі, що дрібний хмиз згорає за 2 – 3 хв. Осикові і смерекові дрова «стріляють» іскрами, через що посилюється небезпека виникнення пожежі.

Склад дров розташовують на відстані 1,5 – 2 м від багаття: так вони підсихатимуть без загрози займання.

Вогнище не можна залишати без нагляду. Вирушаючи додому, кострище заливають водою, повертають на місце зрізану дернину

ЯК ПРАЦЮВАТИ НАД СОБОЮ [54, 103]

- Аналізуй, що відбувається з природою навколо тебе та вмій висловлювати свою думку з цього приводу.
- Прагни завжди вирішувати суперечливі ситуації взаємодії з природою (коли ти хочеш не нашкодити або допомогти природі, а тобі щось заважає).
- Якщо ти не знаєш, які з твоїх дій найменше шкодять природі — пам'ятай, у тебе є друзі, батьки, вчителі — поспілкуйся з ними з цього приводу.
- Якщо трапляються помилки у прийнятті твоїх рішень і ти все ж таки зробив щось на шкоду природі — не засмучуйся. Головне усвідомлювати це і своєчасно виправляти.
- Вмій визнавати, коли ти не правий, пам'ятай, що впертість — самозахист слабкої людини.
- Якщо не виходить одразу робити все, що ти хочеш — розберися чому та спробуй досягати своєї мети поетапно.

ЯК ПОШИРЮВАТИ ІНФОРМАЦІЮ [53, 103]

Сьогодні надзвичайно важливу роль у формуванні суспільної думки та культури загалом, має інформація та спілкування в електронній мережі. Невід'ємною частиною нашого життя стали комп'ютерні технології, які забезпечили появу нової — інтернет-культури — культури подачі інформації, культури спілкування у віртуальному світі.

Якщо інтернет-культуру спрямувати на формування ощадливого природокористування — це буде значним кроком на шляху до культури екологічної поведінки суспільства.

Ти можеш знайти коло однодумців, готових залучитися до збереження природи, у мережі Інтернет та поширювати серед них свої переконання. Для цього можна почати з однокласників, **створивши** електронну базу бажаючих обмінюватися інформацією з мигань збереження природи та брати посильну участь у **природоохороннім** діяльності.

Тематику збереження природи ти можеш обговорювати у соціальних мережах, що значно розширить коло твоїх однодумців. Створи персональний блог, де зможеш викладати свої думки, описувати свою діяльність, вчинки, випадки з життя та отримувати коментарі інших з цього приводу.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

№ з/п	Назва документа	Дата ухвалення
1.	Закон України «Про освіту»	№ 1060-ХІІ від 23.05.1991 р.
2.	Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»	№ 875-ХІІ від 21.03.1991 р.
3.	Закон України «Про загальну середню освіту»	№ 651-ХІV від 13.05.1999 р.
4.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів»	№ 1545 від 12.10.2000 р.
5.	Закон України «Про охорону дитинства»	№ 2402-ІІІ від 26.04.2001 р.
6.	Постанова Кабінету Міністрів України «Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку»	№ 848 від 05.07.2004 р.
7.	Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні»	№ 2961-ІV від 06.10.2005 р.
8.	Постанова Кабінету Міністрів України «Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006–2010 роки»	№ 396-р від 12.07.2006 р.
9.	Постанова Кабінету Міністрів України «Державна типова програма реабілітації інвалідів»	№ 1686 від 08.12.2006 р.
10.	Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку»	№ 852 від 15.09.2008 р.
11.	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року»	№ 1482-р від 03.12.2009 р.

12.	Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки»	№ 855 від 11.09.2009 р.
13.	Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року»	№ 1153 від 21.12.2009 р.
14.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання»	№ 912 від 01.10.2010 р.
15.	Наказ Міністерства освіти і науки України «Про спеціальні положення класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах»	№ 1224 від 09.12.2010 р.
16.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»	№ 872 від 15.08.2011 р.
17.	Лист Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України «Щодо одержання документа про освіту учнями з особливими потребами узагальноосвітніх навчальних закладах»	№ 1/9-245 від 02.04.2012 р.
18.	Лист Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»	№ 1/9-384 від 18.05.2012 р.
19.	Лист Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання»	№ 1/9 від 26.07.2012 р.
20.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми “Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів” на період до 2020 року»	№ 706 від 01.08.2012 р.
21.	Лист Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України «Щодо посадових обов’язків асистента вчителя»	№ 1/9-675 від 25.09.12 р.
22.	Лист Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням»	№ 1/9-694 від 28.09.2012 р.

23.	Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження плану заходів, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів»	№ 768 від 14.06.2013 р.
24.	Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Типового положення про центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів»	№ 505 від 15.08.2013 р.
25.	Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання»	№ 1324-VII Від 05.06.2014 р.
26.	Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Освіта, охорона здоров’я та соціальне забезпечення дітей з порушеннями психофізичного розвитку: проблеми та шляхи їх вирішення”»	№ 96-19 від 13.01.2015 р.
27.	Указ Президента України «Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю»	№ 678 від 03.12.2015 р.
28.	Наказ МОН України «Про затвердження плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами взагальноосвітньому просторі»	№ 1436 від 31.12.2015 р.
29.	Закон України «Про внесення змін до закону України “Про освіту” щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг»	№ 6437 від 25.05.2017 р.

**ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ МІЖНАРОДНОГО ЗНАЧЕННЯ З ПРОБЛЕМ
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)**

№ з/п	Назва документу
1.	Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти: міжнар. документ (1960 р.)
2.	Звіт Всесвітньої організації з охорони здоров'я / The Work of the WHO (1963 р.)
3.	Закон «Про спеціальну освіту» / Act on Special Education (1970 р.)
4.	Декларація про права розумово відсталих осіб (Генеральна Асамблея ООН, 1971 р.)
5.	Закон «Про право усіх дітей навчатися в масових школах» / The right of all children to be educated in common classes) (Італія, 1971 р.)
6.	Рекомендації з організації спеціального навчання / Empfehlung zur Ordnung des Sonderschulwesens (1972 р.)
7.	Шостий Звіт ВООЗ «Про стан здоров'я в світі» (Sixth Report on the World Health Situation) (1973–1977 рр.)
8.	Декларація про права інвалідів (Генеральна Асамблея ООН, 1975 р.)
9.	Всесвітня програма дій відносно інвалідів / The World Programme of «Action Concerning Disabled Persons» (1982 р.)
10.	Акт про спеціальну освіту / Special Education Interim Act (Нідерланди, 1985 р.)
11.	Конвенція ООН про права дитини / Convention on the Rights of the Child (1989 р.)
12.	Конвенція ООН «Про права людей з інвалідністю» (1989 р.), ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27.02.1991 р.
13.	Всесвітня декларація «Освіта для всіх» (1990 р., м. Джомт'єн, Таїланд).
14.	Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей : міжнар. документ від 30.09.1990
15.	Всесвітня зустріч на вищому рівні в інтересах дітей (1990 р.)
16.	Конференція про питання навколишнього середовища й розвитку (1992 р.)

17.	Закон «Про усунення бар'єрів (архітектурних або сенсорних) і впровадження відповідних засобів та інструментів для підтримки дітей з обмеженими можливостями в галузі освіти й професійної підготовки» (Removal of barriers (architectural or sensorial) and the introduction of appropriate aids and tools to support pupils with disabilities in education and training) (Італія, 1992 р.)
18.	Всесвітня конференція про права людини (1993 р.)
19.	«Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю» (затверджені 20.12.1993 р. на 48 сесії Генеральної Асамблеї ООН)
20.	Всесвітня Конференція з освіти осіб з особливими потребами: доступ та якість (м. Саламанка, Іспанія, 1994 р.)
21.	Всесвітня конференція про питання освіти осіб з особливими потребами – доступ і якість (1994 р.)
22.	Міжнародна конференція про питання народонаселення й розвитку (1994 р.)
23.	Акт проти дискримінації за ознакою інвалідності «Disability Discrimination Act» (1995 р.)
24.	Всесвітня зустріч на вищому рівні в інтересах соціального розвитку (1995 р.)
25.	Четверта Всесвітня конференція про питання становища жінок (1995 р.)
26.	Нарада Міжнародного консультативного форуму про питання освіти для всіх (1996 р.)
27.	П'ята Міжнародна конференція про питання освіти дорослих (1997 р.)
28.	Постанова щодо базової освіти «New Degree on Basic Education» (Бельгія, 1997 р.)
29.	Міжнародна конференція про проблеми дитячої праці (1997 р.)
30.	Амстердамський договір «Amsterdam Treaty» (1997 р.)
31.	Акт про обов'язкову освіту «The Compulsory Education Act» (Фінляндія, 1998 р.)
32.	Дакарська декларація стосовно захисту прав осіб з особливими потребами «The Dakar Framework for Action. Education for All: Meeting our Collective Commitments» ЮНЕСКО (2000 р.)
33.	Акт Фламандського парламенту «The Flemish Parliament Act» (2002 р.)
34.	Мадридська декларація, Європейський конгрес людей з інвалідністю «Madrid Declaration, European Congress of People with Disabilities» (p. 1, Article 1) (2002 р.)

35.	Програма Міністерства освіти Нідерландів «Кожна дитина важлива» (Every Child Matters) (2004 р.)
36.	Конвенція ООН про права інвалідів «Convention on the Rights of Persons with Disabilities» (2006 р.)
37.	Міжнародна конференція з освіти; Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. - Женева: Міжнародний центр конференцій (25-28 листопада 2008 року)
38.	ЮНЕСКО «Ключові принципи політики в галузі інклюзивної освіти» (2009 р.)
39.	Закон «Про специфічні розлади розвитку здібностей до навчання» (Specific learning disorders) (Італія, 2010)
40.	Всесвітня доповідь про інвалідність (2011 р.)
41.	Тимчасовий закон про спеціальне навчання (ISOVSO), Нідерланди: Світові дані про освіту «Special Education Interim Act (ISOVSO) Netherlands: World Data on Education» (7th edition) (2010/11)
42.	Постанова Міністерства освіти, університетів та наукових досліджень Італії «Заходи для учнів з особливими освітніми потребами та місцевих організацій з освітньої інклюзії» (Measures for Pupils with Special Educational Needs and Local Organisations for School Inclusion (2012 р.)

**ЕВОЛЮЦІЯ СТАВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ ДО ОСІБ З
ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ Й СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ
СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ [33, 11]**

Період еволюції	Етапи становлення системи спеціальної освіти	Хронологічні межі
Від агресії та зневаги до усвідомлення необхідності піклуватися про дітей з особливостями розвитку	Формування передумов виникнення національної системи спеціальної освіти	966-1715 рр.
Від усвідомлення необхідності піклуватися про осіб з відхиленнями в розвитку до усвідомлення необхідності навчати частину з них	Формування передумов виникнення національної системи спеціальної освіти	1715-1806 рр
Від усвідомлення можливостей до усвідомлення доцільності навчання трьох категорій дітей: з порушенням слуху, зору та розумово відсталих	Розгортання мережі спеціальних навчальних закладів та оформлення паралельних систем спеціальної освіти	1806-1927 рр
Від усвідомлення необхідності навчати певну частину дітей з порушеннями до розуміння необхідності навчати всіх дітей з відхиленнями в розвитку	Удосконалення вертикальної та горизонтальної структур системи спеціальної освіти, її диференціація	1927-1991 рр
Від сегрегативного навчання дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивного навчання	Розвиток національної системи спеціальної освіти з провідною тенденцією інклюзії	1991 р.- донині

**ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТЬ, ЩО ВХОДЯТЬ ДО ТЕМАТИЧНОГО КОЛА
«ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ» («ІНКЛЮЗІЯ», «ІНТЕГРАЦІЯ», «МЕЙНСТРИМІНГ»,
«ІЗОЛЯЦІЯ», «СЕГРЕГАЦІЯ»)**

№ з/п	Визначення	Автор (видання)
Інклюзія		
1.	<i>Інклюзія</i> – це об'єднана освітня система із надання належної освіти всім учням; повне залучення дітей з особливими здібностями до різних аспектів шкільної освіти, які є доступними для інших дітей.	Колупаєва А., Таранченко О. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі : початкова ланка: путівник для педагогів : [навч.-метод. посіб.]. Київ : АТОПОЛ, 2010. (С. 5).
2.	<i>Інклюзія</i> як метод (спосіб) організації соціальних процесів, інструмент уникнення виключення (ненадання інформації, несвоєчасне її надання, неповне надання тощо) соціально вразливих груп.	Дроздовский С. Возможные пути имплементации итогов УПО в Беларуси и рекомендации по развитию инклюзивного механизма имплементации. URL: http://www.disright.org/ru/news/vozmozhnye-puti-implimentacii-itogov-universalnogo-periodicheskogo-obzora-v-belarusi дата звернення: 04.05.2017).

3.	<p>Інклюзія – процес урахування та реагування на різноманітність потреб усіх дітей, молоді та дорослих через розширення їх участі в навчанні, культурному житті, зменшення та недопущення їх ізоляції в освітньому процесі.</p>	<p>Inclusive Education : Policy Regarding Students with a Disability. Ministerial Committee for Inclusive Education Retrieved May 11, 2006. URL: http://www.education.gov.mt/ministry/doc/pdf/policy_on_inclusion_of_students_with_disability_of_mcie.pdf. (дата звернення: 04.05.2017).</p>
4.	<p>Інклюзія – політика і процес, які забезпечують повну участь усім членам суспільства в усіх сферах життєдіяльності.</p>	<p>Інвалідність та суспільство : навч.-метод. посіб. / Укл.: Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс, С. Ю. Буров [та ін.]. Київ, 2012. (С. 78).</p>
5.	<p>Інклюзія – це процес збільшення ступеня участі всіх дітей у соціальному житті та різних програмах.</p>	<p>Міщик Л. І. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання. Зб. наук. пр. Хмельницьк. ін.-ту соц. технологій Ун-ту «Україна». – Хмельницький, 2012. № 5. (С. 139).</p>
6.	<p>Інклюзія – це безперервний процес навчання та активної участі всіх учнів і дорослих у житті навчального закладу.</p>	<p>Чеб С. С. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для навчання дітей з особливими потребами. Комп'ютерно-інтегровані технології : освіта, наука, виробництво: наук. журн. ; 2013. № 11. (С. 153).</p>
7.	<p>Інклюзія – це процес збільшення ступеня участі всіх громадян до соціуму, і насамперед тих, що мають труднощі у фізичному розвитку. Цей процес припускає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному й суспільному житті.</p>	<p>Семак С. М. Інклюзивна освіта: сутність, поняття, термінологія. URL: http://inclusive.ostriv.in.ua/publication/code-584752B5AAB7F/list-295FD41D727. (дата звернення: 04.05.2017).</p>

8.	<p>Інклюзія (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі, і насамперед тих, що мають труднощі у фізичному розвитку. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті.</p>	<p>Заярнюк О. В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/3705/1/Inkliuzyvna%20osvita %20_44.pdf. (дата звернення: 04.05.2017).</p>
9.	<p>Інклюзія – процес реального включення інвалідів у активне суспільне життя. При цьому всі зацікавлені сторони мають долучатися до участі для отримання бажаного результату. Інклюзія однаковою мірою необхідна всім членам суспільства. Інклюзія – це належність до співтовариства (групи друзів, школи, місця проживання).</p>	<p>Коць В. Інклюзивна освіта URL: http://vippo.org.ua/index.php?pagename=inclusive. (дата звернення: 04.05.2017).</p>
10.	<p>Інклюзія – це комплексне поняття, котре не обмежується лише освітнім компонентом, а включає в себе і суспільний.</p>	<p>Бойко В. О. Інклюзивна освіта: до питання визначення поняття та особливостей її запровадження Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. Психолого-педагогічні науки. 2012 № 4. (С 7).</p>
11.	<p>Інклюзія – це актуалізація та необхідність перетворень у культурі, політиці, практиці шкіл для задоволення різних потреб окремих учнів.</p>	<p>Бондар Т. І. Теоретичні засади реалізації концепції інклюзивної освіти. <i>Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology : journal ; Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe</i>. Budapest, 2014. N II(18), Issue 37. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/bondar_t.i_theoreti</p>

		cal foundati ons for inclusive education policy implementation.pdf . (дата звернення: 04.05.2017).
12.	Сутність інклюзії полягає в здатності реагувати на різноманітність учнів, прагненні до рівності та пошуку індивідуалізованих програм, котрі відповідають особливим потребам учнів.	Azzopardi A. A Case Study of a Parents' Self-advocacy Group in Malta. The Concepts of 'Inclusion, Exclusion and Disabling Barriers' are Analysed in the Relationship that Parents have with Professionals. <i>Disability & Society : an international journal</i> . UK : Taylor & Francis Group, 2000. Vol. 15, Issue 7. (P. 1065–1072).
13.	Інклюзія – це розкриття особистості кожного учня за допомогою навчальної програми, яка є досить складною і водночас відповідає можливостям дитини.	Бойчук Ю.Д., Бородіна О.С., Микитюк О.М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я : монографія. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2015. С. 13.
14.	Інклюзія , по-перше, є основною проблемою щодо забезпечення прав людини та соціальної справедливості, оскільки виключення особистостей та меншин призводить до дискримінації. По-друге, інклюзія є потребою розвитку людей з обмеженими можливостями, оскільки в її основі лежить базове прагнення особистості – бути прийнятою іншими, й суспільство має забезпечити реалізацію цієї потреби для кожної людини чи групи.	Bartolo P. A. The Role of Psychologists in Inclusive Settings Working with Teaching Assistants and Other Support Staff for Inclusive Education. <i>International Perspectives on Inclusive Education</i> . – Emerald, Editors : Dianne Chambers, 2013. Vol. 4, Ed. 1, Ch. 3. (P. 51).
15.	Сутність інклюзії автор вбачає в потребі розуміти та реагувати на різноманітність учнів.	Humphrey N. Understanding and Responding to Diversity in the Primary Classroom : an international study. <i>European Journal of Teacher Education</i> . – the UK, Abingdon : Routledge, 2006. № 29(3). P. 305.

16.	<p>Інклюзія передбачає більш радикальні зміни, за допомогою яких відбувається реструктуризація шкіл з метою задоволення освітніх потреб усіх учнів.</p>	<p>Kristinsdóttir, J. V. Teacher Development in a Community of Inquiry : Primary School Teachers Rethink Their Mathematics Teaching in Diverse Classrooms. Challenges in teaching mathematics – Becoming special for all : proceedings of the 5th Nordic Research Conference on Special Needs Education in Mathematics ; University of Iceland: School of Education. – December 31st, 2010. – URL: http://stofnanir.hi.is/norsma/sites/files/norsma/imagecache/Kristinsdottir.pdf. (дата звернення: 04.05.2017).</p>
17.	<p>Інклюзія – це не лише про рівний доступ, а й про якість освітніх та інших соціальних послуг. Коли в школі навчаються різні діти, це автоматично не означає, що дотримано право кожної дитини на освіту. Належна інклюзивна політика в Україні гарантуватиме, що всі діти мають доступ та рівні можливості отримати якісну освіту. Саме тому реформа загальної освіти та реформа інклюзивної освіти є, безумовно, взаємопов'язаними і повинні йти рука об руку, щоб вчителі сприяли інклюзивності та різноманітності в класах так само, як вони мають сприяти здійсненню реформи загальної освіти (Е. Бистрицький).</p>	<p>Створення якісного інклюзивного освітнього середовища є пріоритетом НУШ, заступник Міністра Павло Хобзей. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-povidomlennya-2017-12-01-stvorennya-yakisnogo-inklyuzivnogo-osvitnogo-seredovishha-epnik-ministra-pavlo</p>

Інтеграція

18.	<p>Інтеграція передбачає розміщення учнів з особливими освітніми потребами у звичайні класи та забезпечення відповідного супроводу для надання їм можливості навчатися з однолітками. Це зовсім не означає, що ця категорія учнівства повинна досягти однакових цілей та отримати однакові результати з іншими, але для неї необхідно створити ідентичне з усіма учнями освітнє середовище.</p>	<p>Бондар Т. І. Теоретичні засади реалізації концепції інклюзивної освіти URL: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/bondar_t.i._theoretical_foundations_for_inclusive_education_policy_implementation.pdf. (дата звернення: 04.05.2017).</p>
19.	<p>Інтеграція – як процес становлення повноправним членом групи або суспільства й повного включення в їх діяльність.</p>	<p>Macmillan English Dictionary. NY : Macmillan Publishers Limited, 2009-2015. URL: http://www.macmillandictionary.com/ (дата звернення: 04.05.2017).</p>
20.	<p>Інтеграція є лише певним етапом еволюції інклюзії. У рамках інтеграції діти з ООП мають право залишатися в звичайних загальноосвітніх закладах, часто в спеціалізованих класах, до тих пір, поки вони спроможні задовольняти вимоги школи та пристосовуватися до навколишнього середовища. М. Малофеев, підкреслюючи, що на етапі інтеграції учням з ООП надаються рівні з усіма іншими можливості, й тому цей етап багато в чому визначає долю дітей із порушеннями психофізичного</p>	<p>Малофеев Н. Н. Интегрированное обучение в России: задачи, проблемы и перспективы. <i>Особый ребенок. Исследования и опыт помощи</i> : науч.-практ. сб. 2000. Вып. 3: Проблемы интеграции и социализации. (С. 65).</p>

	розвитку. Вони отримують шанс визначитися в суспільстві, розкрити власний потенціал, бути здатними самостійно вирішувати власні проблеми.	
21.	Інтеграція – як стратегія чи процес, спрямований на досягнення інклюзії.	Inclusive Education: Glossary of Terms. <i>The European Agency for Special Needs and Inclusive Education</i> . URL: https://www.european-agency.org/agency-projects/i-access/glossary-of-terms . (дата звернення: 04.05.2017).
22.	У рамках інтеграції діти з особливими освітніми потребами мають право залишатися в звичайних загальноосвітніх закладах, часто в спеціалізованих класах, до тих пір, поки вони спроможні задовольняти вимоги школи та пристосовуватися до навколишнього середовища.	Бондар Т. І. Теоретичні засади реалізації концепції інклюзивної освіти. <i>Science and Education a New Dimension Pedagogy and Psychology: journal ; Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe</i> . Budapest, 2014. N II (18), Issue 37. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/bondar_t.i.theoretical_foundations_for_inclusive_education_policy_implementation.pdf (дата звернення: 04.05.2017).
23.	Інтеграція полягає в створенні «суспільства для всіх», в якому кожна особа володіє правами та обов'язками і покликана відігравати в ньому активну роль [с.98].	Захарчук М. Є. Становлення та розвиток інклюзивної освіти у США : монографія. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2014. 192 с.
24.	Інтеграція в освіті є однією з форм навчання, де учні з особливими освітніми потребами вчаться з іншими дітьми, а якийсь час – окремо, в умовах особливим чином організованого освітнього процесу, де їм надаються встановлені освітні послуги, медична,	Болдирева В. Е. Інтеграція та інклюзія як основні моделі навчання дітей з особливими освітніми Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2012. № 9. (С. 13).

	психолого-педагогічна та соціальна індивідуалізована допомога.	
25.	Інтеграція спрямована на формування у дітей з особливими освітніми потребами здібностей до засвоєння навчального матеріалу, передбаченого загальноосвітньою програмою.	Шипицына Л. М. Экскурс в историю интеграции. <i>Специальная педагогика</i> / под ред. М. Н. Назаровой. Москва : Академия, 2000. С. 227.
26.	Інтеграція спрямована на створення певних умов для окремих учнів з особливими освітніми потребами, проте самі школи суттєво не змінюються.	Kristinsdóttir, J. V. Teacher Development in a Community of Inquiry : Primary School Teachers Rethink Their Mathematics Teaching in Diverse Classrooms. Challenges in teaching mathematics – Becoming special for all : proceedings of the 5th Nordic Research Conference on Special Needs Education in Mathematics ; University of Iceland : School of Education. – December 31st, 2010. URL: http://stofnanir.hi.is/norsma/sites/files/norsma/imagecache/Kristinsdottir.pdf (дата звернення: 04.05.2017).
Мейнстрімінг		
27.	Мейнстрімінг - це освітня політика країни, прогресивні нововведення в цих напрямках постійно апробуються та впроваджуються, паралельно проводяться моніторингові дослідження.	Sultana R. Vocational Education and Training and Employment Services in Malta / R. Sultana, A. Spiteri, D. Norman, et al. ; the European Training Foundation. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2002. (P. 47).
28.	Мейнстрімінг – надання будь-яких послуг, включаючи освіту, дітям з обмеженими можливостями в середовищі з іншими дітьми на користь усім.	Inclusive Education Glossary. <i>Inclusion BC</i> . URL: http://www.inclusionbc.org/our-priority-areas/inclusive-education/glossary (дата звернення: 04.05.2017).

29.	Мейнстрімінг – відхід від спеціальної освіти, розміщення дітей з особливими освітніми потребами у звичайних класах з однолітками.	Inclusive Education in Action : <i>Glossary of Terms. IEA Project Steering Group members</i> . URL: http://www.inclusion-in-action.org/iea/dokumente/upload/e1485_glossary-en-pr.pdf (дата звернення: 04.05.2017).
30.	Мейнстрімінг визначено як надання будь-яких послуг, включаючи освіту, дітям з обмеженими можливостями в середовищі з іншими дітьми на користь усім.	Macmillan English Dictionary. NY: Macmillan Publishers Limited, 2009-2015. URL: http://www.macmillandictionary.com/ (дата звернення: 04.05.2017).
31.	При мейнстрімінгу учень з особливими потребами частково навчається в спеціальному навчальному закладі, але в максимально можливому ступені його навчання проходить в загальноосвітньому навчальному закладі.	Діксон Ш. Інклюзія, а не сегрегація або інтеграція, – ось що потрібно учневі з особливими потребами. <i>Journal of Educational Thought</i> . 2005. Vol. 39, № 1. P. 33–53.
Ізоляція		
32.	Ізоляція – це процес, за яким групи населення або окремі люди “виштовхуються” на узбіччя суспільства, не мають змоги повною мірою брати участь у суспільному житті внаслідок таких факторів, як бідність, відсутність базових знань і можливостей або в результаті дискримінації. Це не дозволяє їм працевлаштуватися, отримати освіту тощо. Крім того, ці верстви населення мають обмежений доступ до органів влади та участі в розробці, обговоренні	Report on Social Inclusion 2005 : an Analysis of the National Action Plans on Social Inclusion (2004-2006) Submitted by the 10 New Member States; European Commission. 2005. URL: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/sec256printed_en.pdf (дата звернення: 04.05.2017).

	та прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя.	
33.	Ізоляція – це багатосторонній процес прогресуючого соціального розриву, що відокремлює певні групи та осіб від соціальних відносин та установ і перешкоджає їм брати повноцінну участь у визначеній законодавчими та регуляторними нормами діяльності суспільства, в якому вони мешкають [с. 93].	Інвалідність та суспільство: навч.-метод. посіб. Укл. : Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс, С. Ю. Буров [та ін.]. – К., 2012. (С. 93).
34.	Ізоляція – це діяльність, яка пов’язана з процесами, за яких люди або громади систематично стикаються з обмеженням їхніх прав, можливостей та ресурсів (наприклад, житлові умови, працевлаштування, охорона здоров’я, залучення до громадського життя, демократична участь тощо), доступних для інших членів суспільства. Це унеможлиблює участь у повному обсязі даних осіб або груп (людей похилого віку, осіб з інвалідністю, утікачів тощо) в економічному, соціальному і політичному житті суспільства.	Todman L. Social exclusion – Its relevance to the US Social Policy Context Adler University Publications. June 10, 2008. URL: http://www.adler.edu/about/ISESuggestedReading.asp . (дата звернення: 04.05.2017).
35.	Ізоляція – процес, за яким групи населення або окремі люди “виштовхуються” на узбіччя суспільства, не маючи змоги повною мірою брати	Education for All : Special Needs and Inclusive Education in Malta : External Audit Report . URL: https://education.gov.mt/en/Documents/Special%20Needs%20and%20Inclusive%20Educ

	участь у суспільному житті внаслідок таких факторів, як бідність, відсутність базових знань і можливостей або в результаті дискримінації.	ation%20in%20Malta%20%C2%AD-%20External%20Audit%20Report.pdf (дата звернення: 04.05.2017).
36.	Соціальна ізоляція (ексклюзія) є процесом, пов'язаним з відсутністю умов для реалізації прав людей, зокрема похилого віку, інвалідів тощо, в зазначених вище сферах.	Formosa, M. Social Exclusion in Later Life: a Maltese Case-Study. <i>Scholarly Works</i> – FacSoWGer; University of Malta. URL: https://www.um.edu.mt/library/oar//handle/123456789/1849 (дата звернення: 04.05.2017).
37.	Сутністю ізоляції (ексклюзії) є обмеження соціальної активності дитини, її соціальних та суспільних прав, або навіть її виключення із суспільного життя.	Міщик Л. І. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання. Зб. наук. пр. Хмельницьк. ін.-ту соц. технологій Ун-ту «Україна». Хмельницький, 2012. № 5. (С. 139).
Сегрегація		
38.	Сегрегація – це політика не включення певних осіб до різних груп, “виокремлення”. У сфері освіти сегрегація передбачає відокремлення людей з особливими потребами від більшості, практику спеціальних закладів.	Міщик Л. І. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання. Зб. наук. пр. Хмельницьк. ін.-ту соц. технологій Ун-ту «Україна». Хмельницький, 2012. № 5. (С. 139).
39.	Сегрегація – це поділ дітей відповідно до їхніх захворювань під час вибору школи, що покликана розв'язати проблеми, пов'язані зі станом здоров'я.	Бондар Т. І. Теоретичні засади реалізації концепції інклюзивної освіти. <i>Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology : journal ; Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe</i> . Budapest, 2014. № II(18), Issue 37. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/bondar_t.i._theoretical_foundations_for_inclusive_education_policy_implementation.pdf (дата звернення: 04.05.2017).

Навчальне видання

Тетяна ПАНТЮК

Микола ПАНТЮК

Леся ПЕРХУН

Практикум з ігрової діяльності

Навчально-методичний посібник

Редакційно-видавничий відділ
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Головний редактор
Ірина Невмержицька

Технічний редактор
Наталя Кізіма

Коректор
Уляна Куцик

Здано до набору 30. 06. 2022 р. Підписано до друку 04. 07. 2022 р. Формат 60x90/16. Папір офсетний. Гарнітура Times. Наклад 50 прим. Ум. друк. арк. 8,37. Зам. 60.

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. (Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140 від 01.07.2016 р.). 82100 Дрогобич, вул. І.Франка, 24, к. 42.